

Հ. ԹԱԴԵՈՍ ԹՈՄԱՃԱՆ

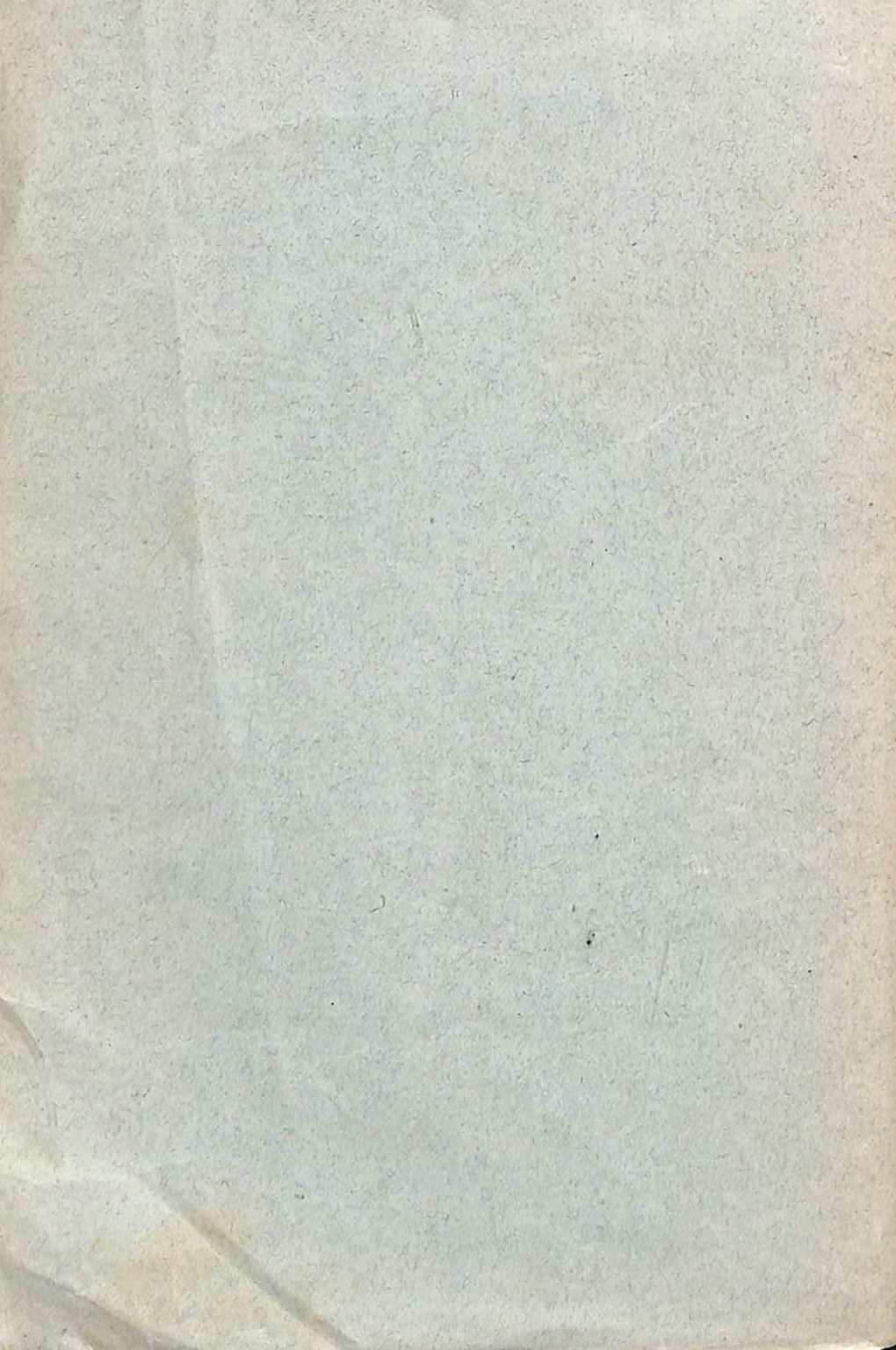
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ
ՓԵՐԱԿԱՆ ՈՒԹԻՒՆ
— ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԷՆԻ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՅՔ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Կարևոր փոփոխություններով

ՎԵՆԵՏԻԿ — Ս. ՂԱԶԱՐ
1948

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԷՆԻ

Ն Ա Ն Է Ր

Լիզպոնի Գալուստ Կիւլպէնկեան
Հիմնարկութեան կողմէ

Հայկական ՍՍՌ Գիտութիւնների
Ակադեմիայի Մատենադարանին

1966

209.198.1

493

Հ. ԹԱԴԵՈՍ ԹՈՄԱՃԱՆ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ
ՔԵՐԱԿԱՆ ՈՒԹԻՒՆ
ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԷՆԻ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՅՔ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Կրթական
760

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Կարևոր փոփոխություններով

ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ
1948

Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Օ Ս Ք

Արդի հայերէնին համար ընտիր դասընթացքներ պատրաստել կարծուածին չափ դիւրին չէ՝ երբ նկատի առնուին անոր անքիւ պահանջները: Միւս կողմէն սակայն կայ ու կը մնայ մեր լեզուն կանգուն պահելու կենսական հարցը, միակ ապաստան ձուլումի յորձանգներուն դէմ, եւ արժանի բոլորիս մտահոգութեան, քանի որ ունինք բազմաքիւ գոհեր աշխարհի չորս կողմերը:

Ահա՛ գլխաւոր պատճառը՝ որմէ քելադրուեցայ ձեռնարկել այս փորձին՝ աչք առնելով ամէն դժուարութիւն: Եւ արժանաւէտ օգնելու համար ազգիս զանկներուն, առաջին մտածումս եղած է՝ ցոյց տալ անոնց մայրենի լեզուին *Հարազատ գիմագիծը*, այսինքն՝ հայ ժողովուրդին ներկայապէս խօսելիքն ու գրելիքը, զերծ անհերական, օտարախոսք եւ զբարբի անփական բառերէ ու բանաձեւերէ: Նրկարատեւ փորձառութեան եւ քննութեան արդիւնք է նաեւ նպատակիս յարմարագոյն մեքնոր, որ է՝ *կանոններէ աւելի հրահանգ*, ինչպէս ըրած են մինչեւ վերջերս՝ եւրոպացի եւ հայ նշանաւոր քերականագէտներ:

Այս ուղղութեամբ լոյս կը տեսնէ ահա առաջինը իմ Դասընթացքներուս՝ որոնք են *Տարբական*, *Միջին*, *Լրացուցիչ*: Առաջինով կը տրուին համառօտ ծանօթութիւններ՝ ուղղագրութեան, հոլովումներու եւ խօսքի մասերուն: Միջին ընթացքով կ'առանդուին քէ՛ր նոյն նիւթերը եւ քէ՛ր ուրիշ՝ գիտելիքներ՝ աւելի ընդարձակօրէն: Իսկ Լրացուցիչ դասընթացքը յատկացում է *Շարադրութեան* եւ *Տաղաչափութեան*, երկուքն ալ օծուած գործնական հրահանգներով ու քելադրութիւններով:

Ուզելով հաւատարիմ մնալ որոշ ու ամփոփ նպատակիս, քերականական ընթացքներու մէջ տեղ տուած չեմ ստուգարանական կամ լեզուաբանական տեղեկութիւններու, ինչպէս նաեւ՝

գուտ մտամարգական հրահանգներու: Նոյն համոզումով այս հատորիկէն դուրս քողուած են նաեւ վերլուծումի շարաններ՝ իբր կանխահաս:

Վստահ եմ որ այս ամբողջ գործին մէջ բերուած խօսքերն ու օրինակները, արձակ քէն ոտանաւոր, օգտակար պիտի ըլլան հայ դեռատի ուսանողներուն ոչ միայն լեզուի տեսակէտով, այլ նաեւ տոգորելով անոնց սրտին մէջ առաքինութեան եւ, ողջ բարոյականի սկզբունքներ:

Ամէն պարագայի մէջ, Ուսուցիչներու ձեռքն է դասագրքի մը յաջողութեան բանալին, անոնց՝ որ գիտութեան միջուկը կեդեւանքէն զատել գիտեն, ու կրնան հեռու բռնել իրենց յանձնուած փոքրիկները՝ տգիտութեան աւ երեք տեսակներէն. *բան չգիտնալ, գիտցածը գէշ գիտնալ, պէտք եղածէն տարբեր բան գիտնալ*: Այդպիսիներն են որ կը դասալսօսեն իրենց կոչումին կատարեալ գիտակցութեամբ:

Մաղթելի է որ չպակսի մեր մէջ այդպիսի ուսուցիչներու թիւը:

Հ. ԹԱԴԷՈՍ ԹՈՄԱՅԱՆ

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

1. Մարդիկ ամէն տեղ մէջ կ'ենթադրեն խօսինքն .

*Մարդիկ ամէն տեղ մէջ կ'ենթադրեն խօսինքն, իւրաքանչիւր
ազգ ունի խօսելու իր յատուկ լեզուն :*

2. Մենք Հայերս ի՞նչ կ'ենթադրենք խօսինքն .

Մենք կը խօսինք մեր Հայերէն լեզուն :

3. Հայերէն գիտնալու համար խօսիլը կը բաւէ .

*Հայերէն գիտնալու համար խօսիլը չի բաւեր, պէտք է
սորվիլ անոր կազմութեան կանոնները :*

4. Ո՞ր կը գտնուին այդ կանոնները .

*Այդ կանոնները կը գտնուին Քերականութեան մէջ, որ
Այբբենարանէն յետոյ ամենակարեւոր դասաւարտին է
աշակերտներու համար :*

5. Ուրեմն ի՞նչ պիտի սորվինք մեր այս դասընթացով .

*Այս առաջին դասընթացքով պիտի սերտենք մեր խօսած
Հայերէնին հիմնական կանոնները :*

ՆԱԽՕԹ. — Իբր Գործնական Իրաւանգ, *ետեւի ոտանաւոր հատուածը
զոց սորվիլ եւ մաքուր ընդօրինակել :*

Հ ա յ Կ պ ռ ո ց ը

Ճամբայ տըւէք Հայ սերունդին նորածիլ

Գալ տոհմային սեղանի,

Առնել նըշխարը սուրբ, մասունքն ու աճիլ

Ճաճանչին տակ մայրենի:...

Պահպանումի կորիզ դուք, Հայ մանուկներ,

Եկէ՛ք անդարձ ձերին տուն,

Պիտի կերտեն ուժն ու կորույլ, ճիգը ձեր

Վաղուան կանդուն Հայութիւն:

Օրհնեա՛լ ըլլան այս ճըրագին մըշտարծարծ.

Լուսատուներ կաթողին,

Իրենց սիրոյն, ուժին, ձէթին տալով կայծ՝

Կը պահեն վառ Հայ հողին:

Շ. ԾԵՐՕՆԵԱՆ

ԲԱՌԱՎԻՏՈՒԹԻՒՆ

Նորածիլ — նոր ծնած. տոհմային — ցեղին վերաբերող. մասանց — ճառագայթ. կորիզ — հոտ, միջուկ. պիտի կերտեն — պիտի շինեն. մշտարծարծ — միշտ վառ. լուսատու — լոյս տուող. կաքոզիմ — դոթով լեցուն:

Ա. ԴԱՍ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԳԻՐԵՐԸ ԿԱՄ ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ

6. Ի՞նչ է Գիրը կամ Տառը.

Գիր կամ Տառ կ'ըսուինք լեզուի մը ամէն մէկ հնչիւնին նը-
շանները:

7. Քանի՞ հատ են մեր լեզուին գիրերը.

Մեր լեզուին գիրերը 38 հատ են, եւ հայ պղտրիկները ման-
կապարտէզներու մէջ արդէն սորված կ'ըլլան անոնց անունները:

8. Գիրերը քանի՞ ձեւ ունին.

Բոլոր գիրերը զլխաւոր երկու ձեւ ունին, զլխաւոր ու փոքր:

9. Ո՞ր բառերը գլխաւորով կը գրեմք եւ ո՞ր բառերը փոքր
տառերով.

Գլխաւորով կը գրենք քաղաքներու, աշխարհներու, աղզերու
եւ անձերու սեփական անունները, ինչպէս նաեւ ամէն դրուածք-
ներու եւ խօսքերու առաջին տառերը: Իսկ փոքրատառ կը գրենք
մնացած բոլոր բառերը:

10. Ո՞վ եղած է մեր գիրերուն հնարիչը, եւ ո՞րքան մեծ է
անոր բարիքը հայ մանուկներուն.

Մեր գիրերուն հնարիչն է Սուրբ Մեսրոպ Վարդապետը ,
հայկական հին ոսկեդարի ամենափայլուն աստղերէն մէկը: Անոր
չնորհիւ է որ բիւրաւոր մանուկներ կրցեր են լաւ սորվիլ հայ
լեզուն ու ծաղիկեցնել մեր զրաւանդութիւնը: Այսօր մենք ալ պիտի
չկարենայինք սորվիլ մեր լեզուն՝ եթէ զիր չունենայինք: Հարկ
է ուրեմն որ ճանչնանք ու երախտադիտութեամբ յիշենք անոր
անունը:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Ձեռագիր ներկայացնել Այրբենարանին տպագիր ձեւերը հետեւեալ օրինակին պէս.

ա Բ Չ Դ Ի Լ Ե Ը Թ Ժ Ի Լ Խ
Տ Կ Է Ժ Զ Դ Զ Ը Ը Ը Ը Ը
Ա Կ Վ Ր Կ Լ Կ Ժ Ա Օ Ք:

2. Ներկայացնել նոյն տառերուն գլխագիր ձեւերը այսպէս.

Ա Բ Գ Դ Ե Զ Է Ը Թ
Տ Կ Լ Խ Զ Ը Ը Ը Ը
Ա Կ Ե Ը Ը Ը Ը Ը Ը
Ա Լ Վ Ր Կ Ժ Ը Ը
Օ Ք

3. Ընդօրինակել զլիսագրով սկսած հետեւեալ անունները.

Սեւեռն, Քաթիգէ, Գրեմար, Սիւ-
ւերթ, Արուանդ, Քապէլ, Քոնզոմ,
Դիզապրոս, Լեւոն, Դսնարով, Կար-
պա, Երան, Մանուկ, Վիգայէ, Զու-
սեկ, Առաքար, Եւաքար, Սեւման,
Մոշու, Աւարգրա, Վարդուհի,
Արգրան, Վրանայիւր:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մեծ մայրը

Փոքրիկ մանչեր ու աղջիկներ, սիրեցէք ձեր մամիկը, բո-
լորուեցէք իր շուրջը. անոր հասակը դառն ցաւեր ունի: Կրակա-
րանին դիմաց դուարթ ահումբ մը կաղմեցէք՝ երբ անիկա ձեր
մէջ մտնէ, տաքցնելու համար թմբած մարմինը կրակով եւ իր
սիրտը՝ ձեր կաթողին սիրով:

Ձեր անկեղծ հրճուանքը՝ որուն կը տենչայ, յոյսի նշոյլ
մըն է զինքը կենդանացնող: Անոր համար կարծես դարձեալ կը
բացուի կեանքի դարուներ՝ երբ իր թոռնիկը կը սկսի ճոռուղել
ուրախ թոչունի մը նման՝ որ կ'երգէ եւ թեւերը կը թափահարէ
կիսակործան ծառի մը ճիւղին վրայ:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ակումբ — խումբ. հրնուամբ — ուրախութիւն. տենչալ — փափաքել.
նշոյլ — լոյսի ցոլացում. ճոռուղել — թոչունի պէս երգել. քափահարել —
թեւերը թափով զարնել. կիսակործան — կէս կործանած:

Բ. ԴԱՍ

ՁԱՅՆԱԻՈՐ ԵՒ ԲԱՂԱՁԱՅՆ ԳԻՐԵՐ

11. Քանի՞ տեսակ են հայ գիրերը.

Հայ գիրերը հնչումով երկու խումբերու կը բաժնուին, ձայնաւոր եւ բաղաձայն գիրեր:

12. Որո՞նք ձայնաւոր կ'ըսուին եւ ինչո՞ւ համար.

Ձայնաւոր կ'ըսուին գիրերէն սա եօթը. ա, ե, է, ը, ի, ո, օ, վասն զի բնական ձայն ունին եւ կը հնչուին առանց ուրիշ գիրի օգնութեան:

13. Ո՞ր գիրերը բաղաձայն կը կոչուին եւ ինչո՞ւ.

Միւս բոլոր մնացածները, այսինքն՝ բ, գ, դ, զ, ք, ժ, լ, լս, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ւ, մ, յ, ն, շ, չ, պ, ջ, ռ, ս, վ, տ, ր, ջ, լ, փ, ֆ, փ, կը կոչուին բաղաձայն, որովհետեւ ձայն չունին եւ հնչուելու համար հարկ է ձայնաւորի մը հետ դնուին:

14. Քովէ քով եկած բաղաձայն գիրերու միջեւ ո՞ր ձայնաւորը կը հնչուի՞ բայց չի գրուիր.

Քովէ քով եկած բաղաձայն գիրերու միջեւ ը ձայնաւորը կը հնչուի՞ բայց նիւթապէս չի գրուիր: Օրինակ. տղայ, խնձոր, դղում կը գրենք, ու կը կարգանք տըղայ, խընձոր, դըղում:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Գրել երեքական անուններ աշխարհներու, քաղաքներու եւ ազգերու.

Օրինակ. Ասիա, ... Պեռլին, ... սպանիացի, ...:

2. Հետեւեալ բառերէն որո՞նք գլխագրով պիտի ներկայացուին.

Թաղաւոր, արտաշէս, երկիր, ամերիկա, զարուն, վենետիկ, պարտէզ, նուարդ, դրախտ, հայաստան, ամերիկէ, հայրենիք, երեւան, վարժարան, Փրանսա:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱՅՐԻՏՈՒԹԻՒՆ

Մարդկային մարմինը

Մեր մարմինը երեք գլխաւոր մասեր ունի, — գլուխ, իրան (մարմնի միջին կամ անշարժ մասը) և անդամներ: Գլուխը գրեթէ կլոր է. աւջեւի կողմը կը կոչուի երես կամ դէմք, ետեւի կողմը՝ ծոծրակ, իսկ կողմնակի մասերը՝ բունք:

Գլուխը իրանին միացած է վիզով:

Անդամները չորս են, երկու բազունկ՝ որ կը վերջանան ձեռքերով, երկու սրունք՝ որ կը վերջանան ոտքերով:

Բազունկներուն յօդակապը արմուկ կ'ըսուի, իսկ սրունքներունը՝ ծունկ:

Ձեռքը բազունկին կցուած է դաստակով, և ոտքը սրունքին միացնող ոսկորները կը կոչուին ոլոք:

Գ. ԴԱՍ

Ե ԵՒ Է ԶԱՅՆԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ՀՆՁՈՒՄՆԵՐԸ

15. Ե և է ձայնաւորները ի՞նչ հնչում ունին բառերու ըսկիգրը.

Ե և է ձայնաւորները բառերու սկիզբը իրենց յատուկ հնչումը կը պահեն: Օրինակ. երկինք, էակ:

16. Ի՞նչպէս կը հնչուին ասոնք բառերու մէջտեղը.

Ասոնք երբ գտնուին բառերու մէջ և Երկու բաղաձայններու միջև՝ հնչումով դրեթէ չեն տարբերիր. ինչպէս՝ գեղեցիկ, ամէնօրեայ:

17. Ասոնցմէ ո՞րը կը դուրի բառերու վերջին բաղաձայնէ մը առաջ.

Բառերու վերջին բաղաձայնէ մը, մանաւանդ ու գիրէն առաջ՝ Ե կը դուրի ընդհանրապէս: Օրինակ. ամէն, ապաւէն, ամսօրէն, հայերէն, Զապէլ, տէգ, տէր, Էն.:

ԾԱՆՕԹ. — Սակայն ե-ով կը գրուին ատեն, ցօրեն, բեն, կեն, մեն: Իսկ բառերուն ծայրը բնաւ Ե չի գրուիր, այս հնչումով ամէն վերջաւորութիւն Ե գրով կ'ըլլայ միշտ: Օր. եղիշէ, մարգարէ, խօսէ՛, գրէ՛ Էն.:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Որոշել սա բառերուն մէջ Ե և է գիրերուն հնչական տարբերութիւնը, ստորագծելով առաջինները երկու անգամ եւ երկրորդները՝ մէկ անգամ.

Էակ, երկինք, հասցէ, եթէ, եղէգ, ամէն, Էս եմ, դուք էք, գիտէ, կ'երգէ, քիչէն, շատէն, ուղեն, տեսնեն:

2. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ բերանացի ցոյց տալ նոյն հրն-
չումներուն տեղերը եւ հ-ով կամ է-ով գրուելուն պատճառները:

Աստուած ստեղծէր է երկինքն ու երկիրը: Գառնուիները կը
մայեն, եղը խոտ կ'ուտէ: Կայէն Արէլին ըսաւ. Եկուր դաշտ
երթանք: Էտիմպուրկ Սկովարոյ մայրաքաղաքն է, ինչպէս Երե-
ւան՝ Հայաստանի: Էջն ու դոմէշը պիտանի կենդանիներ են:
Վայրի կենդանիներու մէջ եղնիկը երկշոտ եւ դիւրաշարժ է:
Հրահանդներս դրեր եմ տետրակիս մէջ, ամբողջը եղաւ երկու
էջ: Հոխիմիմ եւ Գայիանէ կոյսերը իրենց ընկերուհիներով
Հայաստանի մէջ նահատակուեցան:

ԱՐՏԱՍՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մանուկն ու խոտը

Գարնան մէկ լոյս առաւօտ
Տըղեկ մը ձեռքն առած խոտ,
«Ի՞նչ ես, կ'ըսէր, դու ի՞նչ ես
Որ անուշ հոտ կը բուրես»:
Պատասխանեց ան խկոյն.
«Խոտ եմ անարգ, յետնադոյն,
Բայց վարդերու հետ քընքուշ
Կ'ապրիմ ես հէշտ ու անոյշ»:
— Թէ սիրտ ունիս երկաթի՝
Կ'ուզե՞ս փոխել զայն ոսկի.
Բարի եւ կիրթ հողիններ
Միշտ ունեցիր քեզ ընկեր:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Տղեկ — փոքր աղայ. խկոյն — շուտով. յետնադոյն — ամէնէն ցած,
խեղճ. քնքուշ — փափուկ. հեշտ — սիրով, դիւրութեամբ:

Դ. ԴԱՍ

ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ԵՒ Օ ԶԱՅՆԱԽՈՐՆԵՐՈՒՆ

18. ՈՒ ԵՒ Օ ձայնաւորները ի՞նչպէս կը հնչուին բառերու սկիզբը.

ՈՒ ԵՒ Օ ձայնաւորները բառերու սկիզբը յաճախ իրարմէ կը տարբերին *հնչումով, ինչպէս*. որ՝ օր, ոչխար՝ օմատ, որոգայթ՝ օրաքերթ, որդեգիր՝ օդամաւ *ևւն* .:

19. Բառերու մէջ այս ձայնաւորներէն ո՞րը կը գործածուի աւելի եւ հնչումով կը զանազանուի՞ն իրարմէ.

Բառերու մէջ այս ձայնաւորներէն ու աւելի կը գործածուի քան օ, *եւ հնչումով դրեթէ չեն դանաղանուիր*: Օրինակներ. խոտ՝ մօտ. հոտ՝ յօդ. աղտոտ՝ աղօտ. ամպոտ՝ բօք. կարո՞ղ՝ կարօտ. գրօսանք՝ փոփանք:

20. Բառերու վերջը ի՞նչպէս կը ներկայացնենք ասոնց հընչումը.

Բառերու վերջը ասոնց *հնչումը պէտք է ու դրով՝ միացուած յ տառին*. օր. հաւոյ, յարգոյ, երեկոյ, կարոյ, Հիւկոյ. *ևւն* .:

ԾԱՆՈԹ. — Շատեր այս դիտողը օրինակներուն պէս ոչ վերջացող յատուկ անունները օ տառով կը ներկայացնեն, բայց հետեւելի չեն՝ իրր հակառակ մեր լեզուի ուղղագրութեան կանոններուն:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ բառերուն մէջ ցոյց տալ ո՞ր եւ օ հնչումներուն տարբերութիւններն ու բռնած տեղերը.

Ոչինչ այնքան տառի է՝ որքան աղքատի մը հպարտութիւնը: Օձին թոյնը անոր աղտաներուն մէջ է: Առողջ դատաւարա-

կութիւնը կարեւոր է օրական սնունդէն աւելի: Օրէնքը միշտ
կը դատապարտէ ո՛ր եւ է ոճրագործ: Ու՛ր որ ուրիշին հոր կը փո-
րէ՝ ստիճարաբար ինք կ'իյնայ անոր մէջ: Նախ օդը, յետոյ ջուրը
ամենահարկաւոր են մեր գոյութեան: Քեզմէ չնորհք մը խնդրո-
ղին խիոյն ոչ մի ըսեր, այլ անոյշ խօսքով մը բարեխառնէ այդ
չոր բառը: Հովիւն առաւօտները կանուխ դաշտ կը տանի իր
ոչխարները եւ հոն կ'արածէ գանոնք:

2. Ուղղել հետեւեալ բաերուն մէջ *n* եւ *o* տառերուն վերա-
բերող սխալները.

Ծօլ, խօր, խօստում, օսկի, ոնառ, ոգուտ, օրսորդ, այո՛,
հաֆօ, յետօյ:

Օրինակ. Ծօլ՝ ծով, խօր՝ խոր...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կատուն

Կատուն օգտակար կենդանի մըն է, բայց իր բնաւորութիւնը
այնքան սիրելի է: Անհաւատարիմ ու ապերախտ է, եւ զինքը
կը պահենք դէմ դնելու համար թշնամիի մը՝ որ շատ աւելի
նեղացուցիչ է: Տեսքով սիրուն է, աշխոյժ, ճարպիկ, քծնող,
մանաւանդ վոքրկութեան ժամանակ. բայց իր խաղերը թէեւ
ախորժելի եւ քնքուշ, զրեթէ միշտ ալ անմեղ չեն: Խարդախ
նկարագիր մը ունի, յոռի բնութիւն մը՝ զոր տարիքը դեռ աւելի
կ'աճեցնէ եւ կրթութիւնը ուրիշ բան չ'ընեն՝ եթէ ոչ քողարկել
դայն: Եթէ քիչ մը զրգունք՝ իր ճանկերը կը ցուցնէ. ու երբ
կատղի՝ իր սիրուն դէմքը կը դառնայ կ'ըլլայ ժանտատեսիլ,
աչքերը կրակոտ, շարժումները՝ վայրագ ու երագ, իր ճիչերը
զարհուրելի, եւ ճանկերը կրկայն եւ սուր՝ պատրաստ ամէն
բան բղքուելու:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Քծնող - զգուհնք սիրող. յոռի - դէշ. քողարկել - քողով ծածկել.
ժանտատեսիլ - զարեւելի տեսքով. վայրագ - վայրենի եւ անզուր. ֆիչ -
պոռալու սուր ձայն:

Ե. ԴԱՍ

ԿԵՏԵՐ ԵՒ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

21. Կէտերը ի՞նչ են եւ որո՞նք են գլխաւորները .

Գրութեան մէջ բառերն ու խօսքերը պատշաճ կերպով ներկայացնելու եւ իրարմէ զատելու համար քանի մը նշաններ կան՝ որ կէտ կամ գրանիշ կ'ըսուին :

Դիտաւոր կէտերն են՝ Բուք ('), Ստորակէտ (.), Միջակէտ (:), Վերջակէտ (;), Ապաքարց ('), Ենթամայ (-), Շեշտ ('), Պարոյկ (°), Երկար (') :

22. Ո՞ր կը դրուին Բուք եւ Ստորակէտ .

Բուք կը դրուի բառի մը վերջին դրին վրայ՝ կարգաւորատեն շունչ առնելու եւ յաջորդէն զատելու համար : Օրինակ . Թռչունները կանաչ նիւզերու վրայ նրնրւալու ատեն՝ Աստուծոյ գովեստը կ'երգեն :

Ստորակէտը կը դրուի բառերու կամ խօսքի մասերու միջեւ՝ ուր որ պէտք է , զանոնք իրարմէ զատելու համար : Օրինակ . Հաւերը , կատուները , շուները , ինչպէս նաեւ ոչխարները , կովերը , ձիերն ու էշերը , ընտանի կենդանիներ են :

23. Միջակէտն ու վերջակէտը ո՞ր կը դրուին եւ ինչո՞ւ համար .

Միջակէտը կը դրուի խօսքի մը ծայրը՝ որ լրացուցիչ մաս մը ունի զեռ : Իսկ բոլորովին լման խօսքի մը վերջը կը դրուի վերջակէտը , եւ հետեւորդ բառը գլխադրով կը սկսի : Օրինակ Էրկոթին համար . Հնչեց դպրոցին զանգակը . բոլոր աշակերտները դատարանն են արդէն : Ամէնքն ալ կ'աշխատին . ուսումնաւէր է ամէն ոք :

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ սերտել չորս կէտերուն բռնած դիրքերը.

ԲՈՒԹ

Այն մարդը որ ուրիշին թշուառութեան հանդէպ անզգայ կը մնայ՝ ետսէր է: Փառքի սէրը խթան է մեծ հոգիներու, իսկ շահու սէրը՝ ուսմիկներու:

ՍՏՈՐԱԿԷՏ

Հասաւ դարունը, ուրեմն ա՛լ մեր չուրջը դաշտ ու լեռ ծաղկած պիտի տեսնենք: Տեսաւ թշնամին, վրան վազեց, զարկաւ, սպաննեց, անհետացաւ: Հնազանդէ՛, տղայ:

ՄԻՋԱԿԷՏ

Ծառ մը առանց արմատի՝ հովերէ կը տապալի. ընկերութիւն մ'ալ առանց օրէնքներու՝ կը քայքայուի: Իմաստասէր մը այսպէս ըսաւ իր յանցաւոր ծառային. «Քեզ պիտի ծեծէի՝ եթէ բարկացած չըլլայի»:

ՎԵՐՋԱԿԷՏ

Լուսինը զիշերուան մթութիւնը կը չափաւորէ: Ծովը կը ծածկէ երկրազուներն երեք քառորդը: Անձրեւը պողարեր կ'ընէ դաշտերը:

2. Նոյն կէտերով ներկայացնել ուրիշ խօսքեր:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Զգայարանքներ

Լրացնել հետեւեալ խօսքերը՝ կէտերուն տեղ դնելով պատշաճ բառեր .

Մեզ շրջապատող իրերը կը տեսնենք մեր աչքերով : Մեր ... միջոցով կը լսենք մեր մօտ գոյացած աղմուկներն ու ձայները : Մենք կրնանք ջօշափել մարմինները կամ նիւթերը՝ մեր ... եւ հասկնալ անոնց պինդ կամ կակուղ, պաղ կամ տաք ըլլալը : Կերակուրներու համը կ'առնենք ... եւ անոնց հոտը՝ ... : Տեսնելու, լսելու, ջօշափելու, համ ու հոտ առնելու այս կարողութիւնները կը կազմեն մեր հինգ զգայարանքները, այսինքն 1. Տեսանելիք, որուն գործարաններն են աչքերը . — 2. Լսելիք, որուն գործարաններն են ականջները . — 3. Շօշափելիք, որուն գլխաւոր գործարաններն են ձեռքերը . 4. Ճաշակելիք, որուն գործարանն է լեզուն . եւ 5. Հոտոտելիք, որու գործարանն է քիթը :

2. ԴԱՍ

ԿԵՏԵՐ ԵՒ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

(շարունակութիւն)

24. Ի՞նչ բանի կը գործածուին Ապաթարցն ու Նիթաման .
Ապաթարցը (') որ ստորակէտի կը նմանի ձեւով, կը դրուի սովորաբար զեղչուած ը եւ ի ձայնաւորներուն տեղ՝ քիչ մը

վերսի: Օրինակ. քոչումը կ'երգէ, գայլը կ'ոռնայ, ցորենը կ'ադան, խուլը չ'իմանար, ծոյը չ'ուզեր աշխատիլ: Խսկ ենթամնայ (-) կը դրուի տողերուն ծայրը ամէն անգամ որ հարկ ըլլայ բառի մը մէկ մասը յաջորդ տողին անցընել, ինչպէս կը տեսնուի մեր այս դասագրքին բոլոր էջերուն վրայ:

25. Ի՞նչ բանի կը ծառայեն *Շեչտ*, *Պարոյկ* ու *Երկար*.

Շեչտը՝ (') ձայնով զարնելու նշան է, Պարոյկը՝ (°) հարցընելու, և Երկարը՝ (') զգացում յայտնելու: Այս երեքն ալ կը գործածուին զրուածք մը լաւ կարգադրու և արտասանելու համար: Օրինակ. Տղայ՝, ինծի մտիկ ըրէ՛, հո՛ւս կեցիր, դուքս մի՛ ելլեր: Գլուխդ ինչո՞ւ կախեր ես, արդեօք փորձանքի՞նք մը հանդիպեցար. ո՞վ է քեզի զարնողը: Մե՛ղք, ո՛ւր էր քէ գտնէի գայն:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ ըթերուն տեղ ապաքարց դնել ո՛ւր որ պէտք է.

Պտոյտ մը ընենք՝ եթէ ուզես: Դուն միշտ կը ուշանաս: Ահա կը ունենանք զլիսացաւ մը ալ: Բոլոր մարդիկ միթէ պարապ տե՞ղը կը աշխատին: Շահ մը ընել կը արժէր: Կը ընդունինք ձեր պայմանը:

Օրինակ. Պտոյտ մ'ընենք՝ եթէ ուզես...

2. Նոյն խօսքերուն մէջ շեղագիր բառերու վերեւ դնել պատշաճ մէկը արտասանութեան նշաններէն.

Օրինակ. Պտոյտ մ'ընենք, պարա՞պ տեղը...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մանուկն ու վարդը

Ի՞նչ կ'ընես, աղա՛յ: Ո՛հ, մի՛ դաչիր ինձի. մի՛ կարճեցներ ժամանակը՝ որ տրուած է ինձի այս աշխարհի վրայ: Նայէ՛ ի՛նչպէս գեղեցիկ եմ եւ ո՛րքան քաղցր է ապրիլը: Թող որ բացուիմ արեւուն ճառագայթներով: Կը տեսնե՞ս, պսակէս կախուած են ցօղի կաթիլներ, որոնք կը մըցին աղամանդի փայլին հետ: Եթէ՛ զիս քաղես, թերթերս պիտի թափին մէկիկ մէկիկ եւ դուն մէկդի պիտի նեակս իմ թարչամած մնացորդներս: Կ'աղաչեմ, թո՛ղ զիս. ես կ'ուզեմ զարգարել քու ծաղկանոցդ եւ անուշութեամբ լեցնել քու շնչած օդդ: Տղա՛յ, յարգէ ինչ որ ստեղծեր է Աստուած. թո՛ղ բոյնը մայրաւին մէջ եւ ծաղիկը՝ իր ցօղունին վրայ:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Թարչամած - գեղնած ու չորցած. մացառ - խիտ թուփեր. ցօղուն - ծաղիկ մը կոթը կամ ծիւր. պսակ - ծաղիկներու թերթերը. ցօղ - չողի, որ կաթիլ եղած՝ առտու եւ իրիկուն կ'իջնէ երկրիս ու բոյսերուն վրայ:

Է. ԴԱՍ

ՎԱՆԿ, ԲԱՌ, ԽՕՍԲ

26. Ի՞նչ է՛ վանկը.

Մէկ կամ աւելի զրերով եղած հնչում մը վանկ կ'ըսուի, ինչպէս է՝ հաց, դաս, գիրք:

27. Մէկէ աւելի վանկեր ի՞նչ կը ձևացնեն երբ բովէ բով գան.

Մէկէ աւելի վանկեր քովէ քով դալով կը ձեւացնեն բառը: Օրինակ. մաւնուկ, փութաւջան մէյմէկ բառեր են. մանուկ՝ երկու վանկ է կամ երկավանկ, փութաջան՝ երեք վանկ է կամ եռավանկ:

28. Սօսքը ի՞նչպէս կը կազմուի.

Սօսքը կը կազմուի մէկէ աւելի բառերով որոնք քովէ քով դալով իմաստ մը կը յայտնեն. օրինակ. Ուսումնասէր տղան եռանդով իր դասերուն կը հետեւի:

Սակայն եթէ այս բառերը խառնակ կերպով չարեւք ու ըսենք. իր կը հետեւի դասերուն տղան եռանդով, բան չի հասկըցուիր: Որոչ իմաստ մը յայտնելու համար՝ պէտք է որ խօսք կազմող բառերը օրինաւոր կարգով չարուած ըլլան:

29. Քանի՞ հատ են խօսք կազմող բառերուն տեսակները կամ խօսքի մասերը.

Մեր լեզուին մէջ խօսք կազմող բառերուն տեսակները կամ խօսքի մասերը տասը հատ են, այսինքն՝ Անուն, Յօդ, Ածական, Դերանուն, Բայ, Դերբայ, Մակբայ, Հոլովառու բառեր, Շարկապ եւ Զայնարկութիւն:

Յաջորդ դասերով մէկիկ մէկիկ պիտի սերտենք ասոնցմէ իւրաքանչիւրը:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Բառերուն վանկերը գտնել գծիկներով:

Կամար, աղնիւ, բարեկամ, բախտաւոր, երգմնաղանց, փախըստական, շնորհապարտ, հետաքրքիր, առաքինազարդ:

2. Նշանակել քէ քանի՞ բառերէ կազմուած են առ խօսքերը.

Ժամանակը կ'անցնի: Քունը կարեւոր է առողջութեան համար: Ծոյլ տղան անպտուղ ծառի կը նմանի: Աստուծոյ երկիւղը իմաստութեան սկիզբն է: Աշխատասէր մեղուները իրենց փեթակ-

ներուն չեն մօտեցներ անգործ պիծակները: Աւելի լաւ է որ մարդ իր աչքերը կորսնցնէ՝ քան թէ պատիւը:

3. Ուղիղ կարգի վերածել հետեւեալ խօսքերուն բառերը.

Է բան ստեղծեր Աստուած ամէն: Նոր ծնած վրայ են դառնուկները դաշտին: Ծաղիկը այս է որո՞ւն: Բաներ շատ ընթերցումով գիրքերու կը սորվինք: Կը պատճառէ գրութիւնը գեղեցիկ հաճոյք:

Օրինակ. Աստուած է ստեղծեր ամէն բան...

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ճրագն ու լապտերը

Օր մը ճըրագը լապտերին կ'ըսէր.

«Քու խորքէդ պղտոր կ'ելլեն խմ բոցեր.

Ծոցդ ինչո՞ւ բռնի գիս բանտարկեր ես

Բացուէ՛ որ աշխարհ փայլի շողերէս»:

— Բացուեցաւ լապտերն հընազանդ, իբրաւ,

Հով ելաւ... ճըրագն իսկոյն մարեցաւ:

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Լապտեր - ճրագի պատասպարան. շող - լոյսի հառադայթ:

Ը. ԴԱՍ

ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԳՈՅԱԿԱՆ

30. Ի՞նչ է անունը.

Անուն կամ գոյական կ'ըսուի այն ամէն բառ որ կը նշանակէ կամ անձ կամ անասուն կամ իր մը, ինչպէս՝ մարդ, աղիւծ, պարտէզ:

31. Անունը քանի՞ տեսակ է ընդհանրապէս.

Անունը կը բաժնուի երկու գլխաւոր տեսակներու. յատուկ եւ հասարակ: Յատուկ կ'ըսուին այն անունները՝ որ միայն մէկ անձ կամ մէկ իր կը նշանակեն. օրինակ. Արմէն, Երեւան, Տիգրիս: Իսկ անոնք որ կը պատշաճին անձերու եւ իրերու բոլոր տեսակին՝ հասարակ անուն կը կոչուին. ինչպէս՝ մարդ, ոչխար, քաղաք:

Յատուկ անունները գլխադրով կը գրուին

ԾԱՆՕԹ. - Հասարակ անուններն ալ կը բաժնուին երկու գլխաւոր տեսակներու, 1. Նիւթական՝ որով կ'իմացուին բոլոր անձերը, անասունները եւ առարկաները որ կը տեսնենք ու կը շօտափենք եւ կը զգանք, ինչպէս՝ մարդ, օձ, ծաղիկ, հոտ, ձայն: - 2. Վերացական կ'ըսուին այն անունները՝ որ մտքով միայն կ'ըմբռնենք. օրինակ. հաւատք, զգացում, համբերութիւն: Ընդհանրապէս ուր եւ ուրիւն վերջացող բառերը վերացական են:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Զատիլ յատուկ գոյականները հասարակներէն ընգծելով այս վերջիւնները՝ տրուած օրինակին պէս.

Աստուած, երկիր, դարուն, Աղամ, Եւա, մարդ, տղայ, Լեւոն, Արմինէ, Հայկանդէ, Թուղթ, զրիչ, Էդրայր, քոյր, զեռ, Արածանի, լեռ, Մասիս, քաղաք, Երեւան, Հայաստան:

Օրինակ. Աստուած, — երկիր...

2. Հետեւեալ խօսքերուն հասարակ գոյականները նշանակել մէկ ստորագիծով եւ յատուկ գոյականները՝ երկուսով.

Աղամ եղաւ առաջին մարդը: Երեւան Հայաստանի մայրաքաղաքն է: Մասիս աշխարհի ամենաբարձր լեռներէն մէկն է: Արմինէ կորսնցուց իր պուլըրիկը: Լեւոն իր դասը կը սորվի: Մեր կատուն Միմի կը կոչուի եւ շուներնիս՝ Տորֆ: Եփրատ գետը կը թափի Պարսից ծոցը:

3. Հետեւեալ բառերէն որո՞նք նիւթական եւ որո՞նք վերացական.

Հաց, ախորժակ, դաւաթ, ծառաւ, դրիչ, դադախար, աթոռ, վիճակ, ասեղ, աւետիս, անձրեւ, ընթացք, անտառ, խորհուրդ, կարկուտ, սոսկում, լուսին, հաւատք, աշտարակ, ժամանակ, ձիւն, ձմեռ, բանալի, բախում, դրօշ, քաջութիւն:

Օրինակ. Հաց՝ նիւթական, գաղափար՝ վերացական...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Գող՝ սիրտը դող

Դպրոցի աշակերտ մը գիտուածով դասարանի աղակիւններէն մէկը կը կոտրէ. եւ թէպէտ ուրիշները չեն դիտեր, բայց ամէն անգամ որ իրեն հարցում կ'ընեն՝ սիրտը դող կ'ելլէ: Կիրակի օր մը՝ քրիստոնէական վարդապետութեան ուսուցիչը կ'երթայ նոյն դասարանին տղոց դաս տալու, եւ կը հարցնէ անոնց թէ «աշխարհս ո՞վ է ստեղծեր»: Խեղճ տղուն խելքը միտքը իր կոտրած աղակիւն վրայ ըլլալով, «Ես չէի, ես չէի», կ'ըսէ: Կը դարձանայ ուսուցիչը. «Ի՞նչ կ'ըսես, տղա՛յ, կ'ըսէ, ես չէի հոս ի՞նչ ըսել է»: — «Այո՛, ես էի, բայց մէյ մըն ալ չեմ ընեւ» կը պատասխանէ լալով, ու ներսընթիւն կը խնդրէ:

Թ. ԴԱՍ

ԳՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԾԱԿԱՆ

32. Անունը ե՞րբ Գոյական կ'ըսուի եւ ի՞նչ իմաստով.

Անունը Գոյական կ'ըսուի՝ երբ բանի մը ի՛նչ ըլլալը կ'իմացընէ: Այսպէս՝ բան, մարդ, ծառ մէջմէկ գոյականներ են, վասն զի պարզապէս ի՛նչ ըլլալին կը զգացնեն:

33 Անունը ե՞րբ Ածական կ'ըսուի եւ ի՞նչ կը նշանակէ.

Անուն մը Ածական կ'ըսուի՝ երբ բանի մը ի՛նչպէս ըլլալը կը նշանակէ: Բարի, չար, բարձր բառերը ածական են, վասնզի վերի գոյականներուն քով երբ դրուին՝ անոնց ի՛նչպէս ըլլալը կամ որպիսութիւնը կը յայտնեն. բարի բան, չար մարդ, բարձր ծառ:

ԾԱՆՈԹ. - Եթէ բանի մը քով կրնան դրուիլ բան կամ մարդ՝ ածական է, իսկ եթէ ոչ՝ գոյական է: Մեծ, բարի, վնասակար բառերը ածական են, վասնզի կրնան ըսել մեծ բան կամ մեծ մարդ, բարի բան կամ բարի մարդ, վնասակար բան կամ վնասակար մարդ: Բայց ջուր, հաց, փար գոյական են, որովհետեւ չ'ըսուի երբեք ջուր բան կամ ջուր մարդ, հաց բան կամ հաց մարդ, փար բան կամ փար մարդ են:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Ստորագծել հետեւեալ բառերուն ածականները.

Վահանձն մարդ, սիրելի բնաւորութիւն, անուշահոտ վարդ, լեզի զեզ, իմաստուն խրատ, աշխատասէր մեղու, հեզ ու անմեղ դառնուկ, քծնող կատու, հաւատարիմ շուն, խորամանկ աղուէս, անզուրկ գայլ:

2. Ձախ կողմի ամէն մէկ բառին կցել պատշաճ ածական՝
մը աջ կողմի սիւնակէն.

Ա	Փետուր - Բեռ - Երկինք - Ձիւն Օձ - Ծուռիկ - Երգ - Վիշ:	Թեթև, ճերմակ, կապոյտ, դիւրաթեւ, ծանր, ներդաշնակ, թունաւոր, խոր:
Բ	Ձիւնուր - Կրակ - Ստախոսու- թիւն - Ասեղ - Աստղ - Աշտա- րակ - Ապակի - Սառ:	ամօթալի, քաջասիրտ, այրող, սրածայր, փայլուն, բարձր, թափանցիկ, սպառ:
Գ	Փիղ - Խոտ - Մանուկ - Դաշտ Վտակ - Գետ - Արիւն:	կանաչ, ջանասէր, վիթխարի, բարբեր, վճիռ, կարմիր, ե- րազնթաց:

ԱՐՏԱՍՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Գեղեցիկ՝ թայց չար

Ո՛րքան գեղեցիկ
է Աղեքսանդրիկ,
Մաղերն ոսկեզոյն
Աչուկներ փայլուն.
Կարմրազեղ, առոյգ
Այտեր ունի զոյգ,
Մանրիկ եւ աշխոյժ
Անդամներ քնքուշ,
Զըւարթ ու սիրուն
Կ'երգէ օրն ի բուն...
Սակայն եկո՛ւր տե՛ս
Որ մայրն յոռետես
Հէք մայրն է առած
Երկիւղ ու կասկած.
Որդեակին վըրայ

Երբ կը դուրգուրայ՝
Հառաչանք կ'ելլեն
Իր սրտին խորէն,
Հառաչներ ի զո՛ւր,
Եւ կու լայ տըխուր.
Զի մեակն իր յոյս
Եւ աչքերուն լոյս,
Փայլուն տեսքին քով
Սեւ է հողիով,
Միտքը դուռ եւ բերտ
Չար է ու անսիրտ...
Արդ՝ եթէ չունի
Զիրք մը պիտանի,
Գեղեցկութենէն
Ի՞նչ օգուտ իրեն:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Առոյգ - աշխոյժ. յոռետես - դէշ տեսնող. եւք - խեղճ. գուրգուրալ -
չափազանց դուրս ունենալ. գով - գոց, բուք. բիրտ - կոշտ:

Ժ. ԴԱՍ

ԵԶԱԿԻ ԵՒ ՅՈԳՆԱԿԻ

34. Ամէն բառ քանի՞ քիւ ունի Քերականութեան մէջ.

Ամէն բառ երկու թիւ ունի Քերականութեան մէջ, եղակի եւ յոգնակի:

35. Բառ մը ե՞րբ եզակի է եւ ե՞րբ յոգնակի.

Բառ մը եզակի է՝ երբ մէկ անձ կամ իր կը նշանակէ. յոգնակի է՝ երբ կը ցուցնէ մէկէ աւելի անձեր կամ իրեր:

36. Ի՞նչպէս յոգնակի կ'ընենք միավանկ բառերը.

Միավանկ բառերը յոգնակի կ'ընենք՝ ծայրերնին եր մասնիկը աւելցնելով: Օրինակ. ազգ՝ ազգեր, բան՝ բաներ, զօրք՝ զօրքեր, կարգ՝ կարգեր, հայ՝ հայեր:

37. Ի՞նչպէս յոգնակի կ'ըլլան մէկէ աւելի վանկ ունեցող բառերը.

Մէկէ աւելի վանկ ունեցող բառերը յոգնակի կ'ըլլան՝ ծայրերնին ներ աւելցնելով: Օրինակ. ալդի՝ ալդիներ, աշակերտ՝ աշակերտներ, ծաղիկ՝ ծաղիկներ, մանուկ՝ մանուկներ, պարտէզ՝ պարտէզներ:

38. Երբ բառ մը անձայն յ վերջանայ, ի՞նչ ընել պէտք է յոգնակի ընելու համար.

Անձայն յ-ով վերջացող բառ մը յոգնակի ընելու համար՝ ծայրի յ զերը պէտք է ջնջել: Օրինակ. տղայ՝ տղաներ, վկայ՝ վկաներ, քահանայ՝ քահանաներ եւն.:

ԾԱՆՈԹ. — Սակայն եթէ բառը հնչում յ-ով վերջացող միավանկներէ մէկն ըլլայ, ծայրի այդ զերը կը մնայ կէս ի-ի հնչումով: Բայ՝ բայեր, խոյ՝ խոյեր, հայ՝ հայեր, վայ՝ վայեր:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ բառերէն որո՞նք եզակի են եւ որո՞նք յոգնակի.

Այգի, սլաքոյ, խնձորներ, սլառներ, աղբեր, քարոյ, մանչեր, զբառուն, սլառուէր, ընկեր, դասատու, աղբախան, վարժուհի, պղտիկներ:

2. Նշանակուածներուն եզակիները յոգնակի ընել եւ յոգնակիները՝ եզակի.

Օրինակ. Այգի՝ ալիքներ, խնձորներ՝ խնձոր...

3. Հետեւեալ բառերուն յոգնակիները նշանակել.

Թուղթ, մեղան, ներկայ, կատու, հրեայ, կաղամար, ապա-
յայ, առու, բու, գեղատի, մեքենայ, զօրանոց, հեռաձայն, չո-
կենաւ:

Օրինակ. Թուղթ՝ բուղբեր, մեղան՝ մեղաներ...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԴՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Շուքը

Շուքը մարդուն հաւատարիմ ընկեր մը չէ միայն, այլ նաեւ անձնուէր բարեկամ մը, որ ուրիշ նպատակ չունի՝ բայց եթէ ծառայել եւ ցոյց տալ իր սէրը: Ո՞վ կրնայ անողայ մնալ այն դոհունակ շարժումներուն առջեւ՝ զոր այս անասունը ցոյց կու տայ իր տիրոջ վերադարձին: Անմիջապէս կը ցատկէ, կը վազ-վրդէ, անոր չորս կողմը կը դառնայ. եւ յանկարծ կանգ առնելով՝ աչքերը վրան կը սեւեռէ ամէնէն սիրալիր արտայայտութեամբ: Յետոյ դարձեալ կը մօտենայ, կը քծնի, կը շոյէ, կը հեռանայ, կրկին կը վերադառնայ, եւ հաղարտմէկ սիրուն ձեւեր առնելով կը զգացնէ իր չափազանց ուրախութիւնը:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Սիւ եռել — աչքը մէկ կէտի վրայ կեցնել. քննել — սրտը փնտել. շոյել — զգուհի, փայփայել:

ԺԱ. ԴԱՍ

ՀՈԼՈՎ ՈՒ ՈՐՈՇՈՒՄ ՈՒՂՂԱԿԱՆԻ ԵՒ ՀԱՅՅԱԿԱՆԻ

39. Հոլովը ի՞նչ է.

Խօսքի մէջ բառերու առած ձևը հոլով կ'ըսուի: Օրինակի համար, վարդ բառը պէտքէն համեմատ՝ կ'ըլլայ վարդը, վարդի, վարդէ, վարդով:

40. Փանի՞ հատ են հոլովները.

Զփոխուած ձևէն զատ՝ որ կ'ըսուի ուղղական, միւս հոլովները հինգ հատ են. Սեռական, Տրական, Բացառական, Գործիական, Հայցական:

41. Այս հոլովներէն որո՞նք իրարու նման են ձեւով.

Այս հոլովներէն հայցականը նման է ուղղականին եւ տրականը՝ սեռականին, բայց իմաստով իրարմէ կը զանազանուին:

42. Ի՞նչպէս կրնամք իրարմէ գանազանել ուղղականն ու հայցականը.

Բառի մը ուղղական ըլլալը հասկնալու համար՝ կը հարցընենք. ո՞վ, եթէ առարկան անձ է, եւ ի՞նչ կամ ի՞նչ բան՝ եթէ իր մըն է: Օրինակ, Հովիւը կ'արածէ իր հօտը: Ո՞վ է արածողը — հովիւը, ուղղական է: Հայցականը դռնելու համար՝ նոյնպէս կը հարցնենք. Հովիւը կ'արածէ, ի՞նչը կամ գո՞վ — իր հօտը կ'ըլլայ պատասխանը: Ուրեմն այս խօսքին մէջ հովիւը ուղղական է եւ հօտը՝ հայցական:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ որոշել քէ ո՞ր բառերը ուղղական են եւ որո՞նք հայցական.

Գարունը եկաւ, ծիծեռնակները իրենց բոյները դարձան, եւ

մեղուները մեղը կը պատրաստեն, զուարթացեր են դաշտերն ու անտառները: Բոլոր արարածները Աստուծոյ օրհնութիւն կ'ընդեն, նոյնպէս սոխակներն ու սարեակները: Ծոյլերն ու յանցաւորները կը պատժուին: Աշխատասէրները կը վայելեն կեանքը: Եղբայրս ու ես քերականութիւն կը սորվինք: Պարտիզպանը ոռոգեց ծաղիկները: Կատունները մուկեր կ'որսան: Շունները կը պահպանեն տունները: Օրէնքը յանցաւորը կը պատժէ: Երկրագործը կը մշակէ հողը, դաստիարակը՝ մանուկներու միտքն ու սիրտը: Պահապան հրեշտակները կը խնամեն բարի տղաները:

2. Բերանացի սորվիլ հետեւեալ կենդանիներու պզտիկներուն անունները՝ շեղագիր նշանակուած, եւ յոգնակի ընել բոլոր խօսքերը՝ տրուած օրինակին պէս.

Կովուն պղտիկը կը կոչուի հորք, այծին պղտիկը՝ ուլ, ոչխարինը՝ գառնուկ, հաւունը՝ վառեակ, թռչունինը՝ ձագ, չանը՝ լակոտ, ձիունը՝ մտրուկ, իշունը՝ յաւամակ, առիւծինը՝ կոբիւն, արջունը՝ բոժիւն, խոզինը՝ խոնկոր, եղնիկինը՝ եղնորք, ուղտինը՝ կոզո:

Օրինակ. Կովերուն պղտիկները կը կոչուին հորքեր, այծերուն պղտիկները...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ձեռքը

Բոյք կամ բուք-ամատ — մատեր — դաստակ — նկոյք — ցուցամատ — միջնամատ — եղունգ — մատնեմատ — ամ կամ բուռ:

Կէտերու տեղ՝ նշանակել վերելի բառերէն յաբմարը:

Մեր մարմնական գործարաններուն մէջ ամէնէն հարկաւորն

է ձեռքը, բաղուկին վերջին մասը՝ կցուած ...ով: Իր ներքին կողմը... կը կոչուի: Ունի հինգ մատեր. ամէնէն աւելի հաստն ու կարծը կ'ըսուի... կամ...: Ասոր քովինը՝ ... կոչուած է, վասն զի բան մը ցուցնելու կը ծառայէ: Մէջտեղինը... կը կոչուի: Զորորդը որուն վրայ մատանի կ'անցընեն՝ ... ըսուածն է: Իսկ վերջին փոքրիկին անունն է՝ ...: Բոլորին ծայրերն ալ զինուած են պինդ ու ողորկ պատեանով մը՝ որ է ...:

ԺԲ. ԴԱՍ

ԶԱՆԱԶԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄՆԱՅԱԾ ՀՈՒՈՎՆԵՐՈՒՆ

43. Ի՞նչպէս կը գանգաճուին *Սեռականն* ու *Տրականը*:

Սեռական հոլովը պատասխան է որո՞ւն կամ ի՞նչ բանին հարցումներուն՝ գոյականի մը ուղղուած: Իսկ *Տրականը* դանելու համար՝ պէտք է քայի մը ուղղել միեւնոյն հարցումները: Օրինակներ. Պօղոսին գրիչը կորսուեցաւ. որո՞ւն գրիչը — Պօղոսին (*սեռական*): Ուսուցիչը ինքնահոս մը նուիրեց դանողին. որո՞ւն նուիրեց — գտնողին (*տրական*): Մեր գիւղի աղբիւրը ցամքած էր. ինչի՞նչ աղբիւրը — գիւղին (*սեռական*), եւ կը սպասէինք անձրեւի. ի՞նչ բանի — անձրեւի (*տրական*):

44. Սեռականը ուրիշ ինչո՞վ կը տարբերի տրականէն.

Սեռականը տրականէն կը տարբերի նաեւ անոր համար որ անձի մը կամ իրի մը յատկացուիլը կը նշանակէ՝ Յատկացուիչ անունով, եւ նշանակուած բառը կը կոչուի Յատկացեալ: Այսպէս՝ երբ ըսենք Պօղոսին գրիչը, դասարանին զանգակը, գիրքերուն օգուտները, չեղադիր սեռականները կ'իմացնեն թէ որո՞նց եւ ինչո՞ւ կը պատկանին գրիչը, զանգակը եւ օգուտները:

45. Ի՞նչ հարցումներու պատասխան են *Բացատական* եւ *Գործիական* հոլովները.

Բացառական հոլովը պատասխան է որովհետեւ ի՞նչ բանէ հարցումներուն, եւ Գործիականը՝ որով կայ ի՞նչ բանով: Օրինակ. Կայէն անիծուեցաւ. որմէ՞. — Աստուծմէ: Հիւանդները կը տառապին. ի՞նչ բանէ. — ցաւէ: Աշխարհ տակնուվրայ կ'ըլլայ. ինչերո՞վ. — պատերազմներով եւն.:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՋԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ նշանակել շեղագիր սեռականները, տրականները, բացառականներն ու գործիականները.

Ժամանակին արժէքը զին չունի: Շատ կարեւոր է հայերէնի դասընթացքը: Որդիները կը պարտին հնադանդիւ ծնողներուն: Նոյ շինեց տապանը Աստուծոյ երամանով: Մարտիրոսները մահուրնէ չէին վախճար: Մարդը կը բազկանայ հոգիէ եւ մարմինէ: Իմ քոյրերս կը զբաղին տնական գործերով: Հեթանոսները կուտփերուն կը զոհէին իրենց զաւակները: Դպրոցին զանազակ հնչեց, աշակերտները պիտի հետեւին իրենց դասերուն:

Օրինակ. Ժամանակին՝ սեռական հոլով...

2. Շեղագիր ուղղականները վերածել պատահած հոլովներուն.

Ան որ աղքատ կ'ողորմի՝ Աստուած փոխ կու տայ: Լուսինը արեւ կ'առնէ իր լոյսը: Մշակը արօր կը հերկէ երկիրը, եւ ցորենը կը հնձէ մանգաղ: Ժամկոչը բացաւ եկեղեցին դուռը: Կը պարտինք շնորհակալ ըլլալ մեր Ստեղծողը որ մեզ կը հոգայ անբաւ բարիքներ: Յիսուս մեզի համար խաչին վրայ մեռնիլ ետքը՝ երեք օր յարութիւն առաւ: Աղքատները կարօտ կ'ըլլան շատ բաներ, իսկ աղահասարակը՝ ամէն բան: Պէտք է որ սոցալ օգտուին իրենց համար եղած խնամքներ, եւ բնաւ չբացակային դպրոցը:

Օրինակ. Ան որ աղփատին կ'ողորմի՝ Աստուծոյ վրիս կու
տայ...

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Տղան եւ կատուն

Մեր փողոցին մէջ տըղայ մը պղտիկ
կարկանդակ կ'ուտէր նստած դըրան մօտ,
Երբ պոչը տնկած հոն եկաւ յուշիկ
Աղուոր կատու մը գիրուկ ու մազոտ,
Եւ բիւր գրգռանքով աղաչեց իրեն
Որ կըտոր մը տայ համով խմորէն:
Ու մեր բարեսիրտ մանուկը սիրուն
Մաս մը կերածէն տըւաւ փխիկին.
Առաւ խածաւ դայն չողոքորթ կատուն,
Եւ վազեց դընաց չընայած ետին:
«Կեղծաւո՛ր կատու, դո՛չեց տըղան ժիր,
Գրգռանքդ ինծի չէր, ճաշել կ'ուզէիր»:

ԶԱՊԷԼ ՏՕՆԷԼԵԱՆ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Յուշիկ - կամացուկ. կարկանդակ - խմորեղէն. գգուամբ - սէր,
դորով. ժիր - աշխոյժ, եռանդուն. գոչել - պոռալ. փխիկ - կատուներու
ընտանեկան տնտանում:

ԺԳ. ԴԱՍ

ՀՈՒՈՎՈՒՄԻ ԿԱՆՈՆԱԻՈՐ ԶԵԽԵՐ

46. Հայերէն լեզուի բոլոր բառերը միեւնոյն կերպով կը հոլովուին արդեօք .

Հայերէն լեզուի բոլոր բառերը միեւնոյն կերպով չեն հոլովուիր, այլ կան հոլովումի զանազան ձեւեր՝ վերածուած երկու տեսակներու, Կանոնաւոր եւ Անկանոն :

Կանոնաւոր հոլովումը իր կարգին չորս ձեւ ունի. Ա. Բ. Գ. Դ., որոնք եզակիին մէջ միայն կը տարբերին իրարմէ . իսկ յոգնակիին մէջ ամէնքն ալ միեւնոյն վերջաւորութիւններն ունին :

47. Ո՞ր բառերը կը վերաբերին կանոնաւոր հոլովումի Ա. ձեւին .

Կանոնաւոր հոլովումի Ա. ձեւին կը վերաբերին այն բառերը որոնց սեռականը ի-ով կը վերջանայ, ինչպէս կը տեսնուի հետեւեալ կրկին օրինակներէն .

Ա. ԶԵՒ

Եզակի

Ուղղ. Հայց. Ծառ

Սեռ. Տրակ. Ծառի

Բացառական Ծառէ

Գործիական Ծառով

Յոգնակի

Ծառեր

Ծառերու

Ծառերէ

Ծառերով

Եզակի

Ուղղ. Հայց. Պատկեր

Սեռ. Տրակ. Պատկերի

Բացառական Պատկերէ

Գործիական Պատկերով

Յոգնակի

Պատկերներ

Պատկերներու

Պատկերներէ

Պատկերներով

Հայերէն բառերուն մեծ մասը, միավանկ թէ բաղմավանկ, այս առաջին ձեւին կը հետեւին, ինչպէս. ձայն՝ ձայնի, դետ՝ գետի, լաթ՝ լաքի, խոտ՝ խոտի, փայտ՝ փայտի, աթոռ՝ աքոռի, տետրակ՝ տետրակի, մեղան՝ մեղանի, այգի՝ այգիի, զանգակ՝ զանգակի, պատանի՝ պատանիի, հրեշտակ՝ հրեշտակի, եւն.:

ԾԱՆՕԹ. — Անձերու եւ աշխարհներու ա վերջացող անունները կը հոլովուին այս կանոնաւոր ընդհանուր ձեւին համաձայն եւ յ զրի յաւելումով: Օրինակ. Արա՝ Արայի, Մարթա՝ Մարթայի, Ֆրանսա՝ Ֆրանսայի, Ամերիկա՝ Ամերիկայի եւն.:

48. Ո՞ր բառերը կը վերաբերին կանոնաւոր հոլովումի Բ. ձեւին.

Կանոնաւոր հոլովումի երկրորդ ձեւին կը վերաբերին այն բառերը որոնց սեռականը ունով կը վերջանայ. ահա օրինակ մը այդ ձեւին.

Բ. Զեւ

Ուղղ. Հայց.	Մարդ
Սեռ. Տրակ.	Մարդու
Բացառական	Մարդէ
Գործիական	Մարդով

Ուրիշ օրինակներ. — Արջ՝ արջու, ծով՝ ծովու, կով՝ կովու, հայ՝ հայու, հաւ՝ հաւու, ձի՝ ձիու, մանչ՝ մանչու եւն.:

49. Ո՞ր բառերը կը վերաբերին կանոնաւոր հոլովումի Գ. ձեւին.

Կանոնաւոր հոլովումի երրորդ ձեւին տակ կ'երթան այն բառերը որոնց սեռականը եան կը վերջանայ՝ համեմատ հետեւեալ օրինակին.

Գ. Զեւ

Ուղղ. Հայց.	Բարութիւն
Սեռ. Տրակ.	Բարութեան
Բացառական	Բարութենէ
Գործիական	Բարութեամբ

Ուրիշ օրինակներ. — Բարկութիւն՝ բարկութեան, զխտութիւն՝ գիտութեան, թողութիւն՝ քողութեան, քաջութիւն՝ քաջութեան եւն.:

50. Ո՞ր բառերը կը վերաբերին կանոնաւոր հոլովումի Զորքը ձեւին.

Կանոնաւոր հոլովումի Զորքորդ ձեւին կը վերաբերին այն բառերը որոնց սեռականը ունի կը վերջանայ՝ հետեւեալ օրինակին պէս.

Գ. Զեւ

Ուղղ. Հայց.	Տարի
Սեռ. Տրակ.	Տարուան
Բացառական	Տարիէ կամ Տարուընէ
Գործիական	Տարիով

Սոյն ձեւին կը հետեւին ժամանակ կամ տեղութիւն նշանակող բառերը. օրինակ, ժամ՝ ժամուան, օր՝ օրուան, առտու՝ առտուան, շաբաթ՝ շաբթուան, ամիս՝ ամսուան, ամառ՝ ամառուան, ձմեռ՝ ձմեռուան, հերոս՝ հերոսան, ցորեկ՝ ցորեկուան, զիշեր՝ գիշերուան, եւն.:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Նշանակել հետեւեալ բառերուն եզակի եւ յոգնակի համապատասխան հոլովները.

Թուղթէ, վարդերու, փայտով, հայեր, դարան, քարէ,
դորձերով, դպրոցի, քաղաքներէ, պատերազմով:

Օրինակ. Թուղթէ՝ քուղքերէ, վարդերու՝ վարդի...

2. Նշանակել նոյնպէս հետեւեալ բառերուն հոլովները եզա-
կի եւ յոգնակի, ու վերջին երեքինը՝ միայն եզակի:

Դար, գերութիւն, կէսօր, նաւ, չարութիւն, իրիկուն, հի-
մա, երէկ, վաղը:

Օրինակ. դար=դարու, դարէ, դարով, դարեր, դարերու,
դարերով...: Գերութիւն=գերութեան, գերութենէ, գերու-
թեամբ: Գերութիւններ = գերութիւններու, գերութիւններէ,
գերութիւններով...: Հիմա=հիմաւուան, հիմաւուրնէ, հիմակ-
ուանով...:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱՅԻՏՈՒԹԻՒՆ

Հացը

Յորեն, ջաղացպան, թթխմոր, հաց, կեղեւ, ալիւր, խմոր,
ջուր, միջուկ, հացադորձ, փուռ, երկրադորձ:

Լրացնել հետեւեալ խօսքերը՝ կէտերուն տեղ դնելով հա-
մապատասխանը վերի բառերէն:

Հացը որ մեր ամէնէն սովորական եւ ամէնէն անողջաբար
անուշէն է, կը չինուի ...ով՝ զոր երկրադորձը կը թողլէ ու
...ին կը յանձնէ ... չինելու համար: Այս ալիւրը կը տարուի
...ին, որ... խառնելով լաւ մը կը չաղուէ զայն ...ին հետ,
ու երբ խմորը պէտք եղածին չափ ուռի՝ տաք ...ին մէջ կը
դնէ կփելու համար. եւ այս կերպով չինած կ'ըլլայ ...ը՝ զոր
կը ծախէ յաճախորդներուն:

Հացին արտաքին մասը կամ ...ը պինդ է ու կարմրադոյն.
խակ ներքին մասը որ ... կ'ըստի, կակուղ ու ճերմակ է եւ ըս-
տունդի պէս փոքրիկ ծակափքներ ունի:

Ժ Դ. ԴԱՍ

ՀՈԼՈՎՈՒՄԻ ԱՆԿԱՆՈՆ ՁԵԻՆԸ

51. Ի՞նչ տեսակ հոլովումներ անկանոն կը կոչուին, եւ քա-
նի՞ք են ասոնց տիպար օրինակները:

Անկանոն կ'ըստին քանի մը բառերու եղակի հոլովածեւերը,
նման սա երեք տիպար օրինակներուն.

Ա.

Բ.

Գ.

Ո. Հ. Տէր

Հայր

Սէր

Ս. Տ. Տիրոջ

Հօր

Սիրոյ

Բ. Տիրոջմէ

Հօրմէ

Սէրէ

Գ. Տիրոջմով

Հօրմով

Սիրով

Տէր բառին կը հետեւին՝ 1) իրմով եղած քանի մը բարդու-
թիւններ, գործատէր, երկրատէր, պարտատէր, եւն. — 2) աղ-
գականութեան վերաբերող անուններ. ինչպէս՝ կին՝ կնոջ, տի-
կին՝ տիկնոջ, տանտիկին՝ տանտիկնոջ, քոյր՝ քրոջ, մօրաքոյր՝
մօրաքոջ, հօրաքոյր՝ հօրաքոջ, ներ՝ ներոջ, տալ՝ տալոջ,
աներ՝ աներոջ, տագր՝ տագերոջ, կեսուր՝ կեսրոջ, տանտէր՝
տանտիրոջ:

Շեղադիր նշանակութեան կրնան նաեւ հոլովուիլ ընդհա-
նուր կանոնի համեմատ:

52. Հայր օրինակին պէս ո՞ր բառերը կը հոլովուին.

Հայր օրինակին պէս կը հոլովուին՝ մայր, եղբայր, հորեղբայր, մօրեղբայր, կնքահայր, կնքամայր, սամահայր, տիրավայր, աստուածամայր, վանահայր, նախամայր, պատմահայր, քերթողահայր, ևւն.:

53. Ո՞ր բառերը կը հոլովուին Սէր օրինակին համաձայն.

Սէր օրինակին համաձայն կը հոլովուին՝ 1) Աստուած, բացառական՝ Աստուծով. — 2) իա վերջացող երկրամասերու սեռականն ու տրականը. Ասիա՝ Ասիոյ, Իտալիա՝ Իտալիոյ, Սպանիա՝ Սպանիոյ, որոնց բացառականն ու զործիականը կ'ըլլայ կանոնաւոր ձեւին պէս: Իսկ նոյն իա վերջացող անձի անուններուն հոլովումները՝ ամբողջապէս կանոնաւոր են, Անանիա՝ Անանիայի, Եղիա՝ Եղիայի, Սոփիա՝ Սոփիայի, ևւն.:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Նշանակել սա խօսքերուն մէջ շեղագիր բառերուն հոլովները:

Կայէն անիծուեցաւ Աստուծով: Մօրեղբայրս եւ մօրաքոյրս երէկ մեր տունն էին: Կրնա՞ք շնորհել ինծի ձեր կնքահօր հացէն: Ծառաները կը սլարտին իրենց տէրերուն հնազանդիլ: Մեր տանտիրոջ որդին ճամբայ ելած է Սոփիայէն ու վաղը հոս կը հասնի: Յիսուս Մարքային ըսաւ. Մարիամ ընտրեց լաւ բաժինը որ իրմէ պիտի չառնուի: Ալլահան լեռները կը չրջապատեն Փրանսայի եւ Իտալիոյ սահմանագլուխները: Իսրայէլացիներուն մէջ շատ այրինք կային Եղիայի ատեն երբ մեծ սով կար եւ անիկա զրկուեցաւ մի միայն Սարեփայի մէջ բնակող կնոջ քով: Ճիւղալիքի ճեղքը որ միակ անցքն է Միջերկրականէն դէպի Ատլանտիկան ովկիանոս, կը գտնուի Սպանիոյ եւ Մարոքի միջեւ:

Օրինակ. Աստուծոյ — եզակի բացառական...

2. Բերանացի հոլովել վերեւ շեղագիր նշանակուած բառերուն յատուկ անունները եզակի, եւ հասարակները՝ նաեւ յոգնակի:

Օրինակներ. Աստուած, Աստուծոյ, Աստուծմէ, Աստուծով:
Մօրեղբայր, մօրեղբօր, մօրեղբօրմէ, մօրեղբօրմով, մօրեղ-
բայրներ, մօրեղբայրներու, մօրեղբայրներէ, մօրեղբայրներով:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Աքաղաղը

Աքաղաղը հաւնոցին թաղաւորն է: Նայուածքը վառվառն,
կեցուածքը խրոխտ, քալուածքը ծանր: Կարմիր մսի կտոր մը
գլխուն վրայ՝ ժանեկաւոր կատար մը կը ձեւացնէ: Ոսկեգոյն
շէկ թիկնոցակ մը մետաքսէ թելերով վզէն կ'իջնէ ու կը տա-
րածուի ուսերուն վրայ: Երկու գեղեցիկ փետուրներ կանաչ եւ
մետաղեայ ցոլացումներով եւ շնորհալի տեսքով կը ցցուին սր-
ջէն վեր: Ոտքերուն ետեւի կողմը գինուած է ոսկրէ սուր խը-
թանով մը որ ըլիտ կը կոչուի: Իր զուարթ կուկուլիկուն, զոր
արեւծագին լսել կու տայ՝ աղարակին զարթուցիչն է:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Խրոխտ — հպարտ ու համարձակ. ժանեկաւոր — ժանեակի (տանթե-
լայի) ձեւով. կատար — վերին մաս, գագաթ. շէկ — գոյն՝ կարմիրի ու
գեղինի միջեւ. թիկնոցակ — կարճ թիկնոց (pèlerine). ցոլացում — լոյսի
ցայտում. խրամ — խայթելու կամ խթելու գործիք. ցցուիլ — ցեցի պէս
տնկուիլ:

ԺԵ. ԴԱՍ

ՈՐՈՇԻՉ ԵՒ ԱՆՈՐՈՇ ՅՕԴ

54. Յօդը ի՞նչ է եւ քանի՞ տեսակ.

Յօդ կ'ըստւին այն դիրքը կամ մասնիկները որ բառերու ծայրը կը դրուին եւ անոնց կու տան նշանակութիւններ:

Յօդ երկու տեսակ է, Որոշիչ եւ Անորոշ:

55. Ո՞ր յօդերը որոշիչ կ'ըստին.

Որոշիչ յօդ կ'ըստին՝ բառերու ծայրը դրուողը եւ ևս տառերը:

56. Ի՞նչ տեսակ բառերու ծայրը ը կը դրուի.

Բաղաձայն դիրով վերջացող բառերու ծայրը միշտ ը կը դրուի: Օրինակ՝ վարդը, խնձորը, քոչուրը:

57. Ո՞ր բառերուն ծայրը կը դրուի ն յօդը.

Ն յօդը կը դրուի 1) Չայնաւորով վերջացող բառերուն ծայրը: Օրինակ. բաղէ՛, բաղէ՛ն, հողի՛, հողին, մեղու՛, մեղուն, վահէ՛, վահէ՛ն. — 2) Բաղաձայն դիրով վերջացողներուն ծայրը՝ եթէ յաջորդ բառը սկսի սա կարճ ձայնէրէն մէկով. ու, ալ, իսկ, է, էի, էիր, էինք, ես, եմք, անգամ: Օրինակներ. զրիչն ու ասեղը, ձեր ընկերներն ալ, կոյրերն իսկ, քարերն անգամ, նոյն չառախօսն ես, է, էիր, էր:

ԾԱՆՈԹ. — Բառերու ամէն մէկ հոլով կրնայ որոշիչ յօդ անել՝ բացի գործիականէն: Ուստի կ'ըսենք սովորաբար. վարքը՝ վարքին՝ վարքէն, վարքով. վարքերը՝ վարքերուն՝ վարքերէն՝ վարքերով: Բացառութեամբ՝ վարքովը եւ վարքերովը կ'ըստին այն պարագային՝ երբ ուղենք հասկցնել իր վարքով, իրենց վարքերով:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ շեղագիր բառերուն ծայրը պատշաճ յօդեր դնել :

Ձեր մօրեղբայր իմ հօրս բարեկամ է : Տեսա՞ր այն աղքատ տղուն մայր որու ամուսին մեռած է : Մեր պտղաւաճառէ զնեցի այս խնձորներ ու տանձեր : Հիւսի կարեւոր գործիքներ են ուրագ ու սղոց : Աւերի նշանաւոր է մկրատի դեր դերձակներու ձեռքի մէջ . անոր երկու շեղքեր կը յիշեցնեն անխառն դատաւորներ ու փաստաբաններ՝ որոնք յաճախ կը միարանին իրենց դիմողներ կտրեւոր համար : —

2. Սա բառերէն որո՞նք յօդ ունին եւ ի՞նչ հոլով կը ներկայացնեն :

Բան, տան, ձին, լուսին, կարկին, փեթակին, կաղին, մաղին, ձուկն ու մուկը, կատուն, շուն :

3. Յօդով հոլովել սա երեք բառերը՝ եգակի եւ յոգնակի .

Դաս, այգի, զօրավար :

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Կարը

Կարագ, շիմուկ, կով, կերակուր, մածուն, մակարդ, սեր, ներմակ, այծ, պանիր :

Լրացնել սա խօսքերը, կէտերուն տեղ դնելով վերի բառերէն մէկը՝ իմաստին համեմատ :

Կաթը ամենապատուական... մըն է՝ զոյնով... զոր մեղի կու տան... ք... ք... եւ քանի մը տեսակ ոչխարներ : Երբ

կաթը զով ու հանդարտ տեղ դրուի, երեսը կը ծածկուի ճարպային խաւով մը ... կոչուած, որմէ կը շինեն ...ը: Կաթին մէջ եթէ քիչ մը... լեցնենք, կը թանձրանայ, այսինքն՝ երկու մասերու կը բաժնուի, մէկը սպիտակ ու հաստատուն՝ որ է ...ը եւ որմէ կը շինեն ...ը, իսկ միւսը՝ դեղնագոյն հեղուկ մը՝ որ ... կ'ըսուի:

Օրինակ. Կաթը ամենապատուական կերակուր է, զոյնով ներմակ...

ԺԶ. ԴԱՍ

ԱՆՈՐՈՇ ՅՕԴ ՄԸ ԿԱՄ ՄԸՆ

58. Ո՞րն է Անորոշ Յօդը եւ ի՞նչ կը նշանակէ.

Անորոշ Յօդ կը կոչուի մը կամ մըն որ բառերու վերջը դրուելով՝ կը նշանակէ անձեր կամ իրեր՝ առանց զանոնք որոշելու:

59. Ե՞րբ մը ձեւը կը գործածուի եւ ե՞րբ մըն.

Մը կը դրուի ո՛ր եւ է բառի վերջը, թէ՛ առանձին եւ թէ՛ յաջորդ ձայնաւոր կամ բաղաձայն զրէ առաջ: Մըն կը գործածուի վերեւ յիշուած է, էր, ալ, եւ կարճ ձայներէ առաջ: Օրինակ. խնդիր մըն ալ, աղբատ մըն է, ապուշ մըն էր, լքուած մըն եմ եւն.:

60. Այս մասնիկներէն առաջ մըն-ի տեղ մը կրնա՞յ գործածուիլ եւ ի՞նչպէս.

է, էր, ալ մասնիկներէն առաջ մըն-ի տեղ կարելի է գործածել մ' (ապաթարցով): Ուստի վերի խօսքերը կրնան ներկայացուիլ նաեւ այսպէս. խնդիր մ'ալ, աղբատ մ'է, ապուշ մ'էր, լքուած մ'եմ:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Սա խօսքերուն մէջ անորոշ յօդերը ստորագծել.

Առանց Աստուծոյ՝ տերեւ մը անգամ չի կրնար շարժիլ: Անդուի՞ չարուստ մը եւ հպարտ աղքատ մը հաւատարմայէս զըզուելի են: Զախորդութեան ատեն ինքզինքը կառավարելը մեծ՝ դիտութիւն մըն է: Շատախօսութիւնը ծանր թերութիւն մըն է ընդդէմ համար, եւ ձանձրոյթ խողներու: Կան որ անպատեհութեան մը առաջըր առնելու տեղ՝ կ'ունենան զլիսացաւ մըն ալ աւելի: Մտերմութիւնը յարմար միջոց մըն է նպատակի մը հասնելու: Եկու՛ր, եթէ կը հաճիս, պտոյտ մ'ընենք միասին: Շատ սիրով, ձեզի ընկերակցելը պատիւ մ'է ինծի եւ իրախոյս:

2. Բերանացի ցոյց տալ քէ վերեւ նշանակուած յօդերէն որո՞նք չեն կրնար ապարարցով ներկայացուիլ, եւ մըն ու մ' ձեւերը ո՞ր կրնան իրարու հետ փոխանակուիլ:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Խաչքոյ ձեղում

«Գոհ եմ, վրէժս առի.
Խայթ մ'առաւ լեզի
Այն ձեռքն անըզգամ
Որ այս հինգ անգամ
Կու դար համարձակ
Խառնել իմ փեթակ»:
Պարծելով կ'ըսէր
Մեղուն այս խօսքեր:
Սակայն էր անդէտ՝

Որ իր զէնքին հետ
Կեանքն ալ կը թողուր
Մահով մը տըխուր:
— Այս մեղուն, տըղայ,
Խըրատ քեզ ըլլայ
Որ վրէժինդրութեան
Խընդումն անարժան
Շատ հեղ կը փոխուի
Մահուան եւ սուգի:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Անգգամ - չար, զէշ. համարձակ - անվախ. անգէտ - բան չգիտցող, արկատ. քողով - կորսնցնել. խնդում - ուրախութիւն. հեղ - անգամ:

ԺԷ. ԴԱՍ

ԹՈՒԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ

61. Ո՞ր ածականները *թուական* կ'ըսուին եւ քանի՞ են զըլ-
խաւորները.

Թուական *կը կոչուին համրանք ու կարգ ցուցնող ածական-
ները, եւ երեք են զլիաւոր տեսակները*. 1) Պարզ կամ Բացար-
ձակ թիւեր, 2) Դասական թիւեր, 3) Բաշխական թիւեր:

62. Որո՞նք են Պարզ կամ Բացարձակ թիւերը.

Պարզ կամ Բացարձակ *կը կոչուին սովորական համրանք-
ները*. մէկ, երկու, երեք, չորս, հինգ, վեց, եօթը, ութը, ինը,
տասը, տասնմէկ, տասներկու, քսան, քսանմէկ, քսաներկու,
երեսուն, քառասուն, յիսուն, վաքսուն, եօթանասուն, ուքսուն,
իննսուն, հարիւր, հարիւրմէկ, հազար, քիւր, միլիոն, որոնք
անձերու եւ իրերու թիւը կամ քանակը ցոյց կու տան:

63. Որո՞նք են Դասական կոչումները եւ ի՞նչ կը նշանա-
կեն.

Դասական են՝ առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, հին-
գերորդ, տասներորդ, տասնմէկերորդ, քսաներորդ, երեսնե-
րորդ, քառասներորդ, յիսներորդ, վաքսներորդ, եօթանասնե-
րորդ, ուքսներորդ, իննսներորդ *ևւն*, որոնք *անձերու եւ
իրերու կարգը կամ աստիճանը կը յայտնեն*:

Ա. ԾԱՆՈԹ. - Համառոտութեան համար՝ յաճախ այս Դասականներու
տեղ կը գործածուին այբուրենի համադրատառնա զլիադիրները՝ այսպէս.
Ա. տասջին. - Բ. երկրորդ. - Ժ. տասներորդ. - ԺԱ. տասնմէկերորդ:

64. Ո՞ր քուականները *Բաշխական* կը կոչուին.

Բաշխական *կը կոչուին այն թուականները՝ որ իրերու քանի
հաս ըլլալը կը ցուցնեն*: Օրինակ. Մէյմէկ կամ մէկական խրն-
ձոր, յիսունական փրամք, հարիւրական զինուոր:

Բ. ԾԱՆՕԹ. — Դասական թուականները կը ձևանան՝ պարզ թիւերու վրայ բոլորդ կամ երոբորդ մասնիկներու յաւելումով, բայց ի առաջին եւ վերջին բառերէն. իսկ Բաշխականները՝ ակամ մասնիկով, ինչպէս կը տեսնուի բերումած օրինակներուն մէջ:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ քուանշաններով եւ գլխագիրներով ցոյց տըրումած քուական ածականները գրել ու ներկայացնել ամբողջապէս:

Տարին ունի 12 ամիս, չարաթը՝ 7 օր եւ ժամը՝ 60 վայրկեան: Մեղրին 100րդ մասը կը կոչուի հարիւրորդամեղր: Մաթուաղա 969 տարի ապրեցաւ, իսկ Նոյ՝ 850 տարի: Գիւղապետ Համբարին նախիրներն ու հօտերը կը բաղկանան՝ 3 ձիերէ, 8 եղներէ, 12 կովերէ, 17 այծերէ, 65 ոչխարներէ եւ 22 դառնուկներէ: Գարունը Ա.ն է տարուան 4 եղանակներուն, ամառը՝ Բ., աշունը՝ Գ. եւ ձմեռը՝ Դ.:

Օրինակ. Տարին տասներկու ամիս ունի. Գարունը առաջինն է տարուան եղանակներուն...

2. Հետեւեալ պարզ քուականները վերածել դասական եւ բաշխական ձեւերու.

Երկու, չորս, եօթը, տասը, քսան, յիսուն, եօթանասուն, ութսուն, հարիւր, հազար, բիւր:

Օրինակ. Երկու. երկրորդ, երկուփական...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հաշն ու իր վառեակները

Ամէնէն զեղեցիկ տեսարաններէն մէկը զոր ազարակը մեղի կը ներկայացնէ՝ հաւուն քալուածքն է իր վառեակներուն դըլուխն անցած: Արթուն եւ ուշադիր՝ ան մէյմը ասդին, մէյմը անդին կ'երթայ դանդաղօրէն՝ հաւասար իր ձաղուկներուն կարողութեան: Երբ հասնի արեւոտ ու պայծառ տեղ մը՝ հանդըստանալու եւ տաքնալու համար, կը կծկուի, կ'ուռեցնէ իր փետուրները եւ թեւերը կը կլորցնէ օրօրոցի մը ձեւով: Բոլոր ձաղուկները կը վաղեն կը մտնեն տաքուի յարկին տակ: Անոնցմէ երկուքը կամ երեքը դէպի դուրս կը հանեն իրենց սիրուն դըլխիկները. կայ որ մինչեւ անգամ մօրը կռնակը կ'ելլէ. միւսները՝ ծածկուած անոր փետուրներուն մէջ՝ կը ճըլճըլան ու կը մրտախն անուշիկ: Քունը վերջանալուն դարձեալ պտոյտի կ'ելլեն:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Կծկուիլ - ամփոփուիլ, դէպի վար ծռիլ. - յարկ - վրան ծածկուած չէնք. նըւընալ - ճիւ ճիւ ընել. մրտախն - թեթեւ քուն ըլլալ:

ԺԸ. ԴԱՍ

ԴԵՐԱՆՈՒՆ ԵՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

65. Ի՞նչ է Դերանունը եւ քանի՞ տեսակներու կը բաժնուի.
Դերանունը բառ մըն է՝ որ զոյականներու տեղ կը դրուի՝
որպէս զի ասոնք խօսքի մէջ յաճախ չկրկնուին: Դերանունը ու-
նի հինգ տեսակներ. Անձնական, Յուցական, Ստացական, Յա-
րաբերական եւ Անորոշ:

66. Ո՞ր դերանունները Անձնական կ'ըսուին եւ քանի՞ դէմք
ունին.

Անձնական կ'ըսուին այն դերանունները՝ որ անձերու հա-
մար կը դործածուին եւ ունին երեք դէմք.

Եղակի՝ Ես, Դու, Ինք.

Յողնակի՝ Մենք, Դուք, Իրենք:

67. Հոլովէ՛ այս Անձնական դերանունները մէկիկ մէկիկ.
Անձնական դերանունները կը հոլովուին հետեւեալ կերպով.

Առաջին դէմք		Երկրորդ դէմք	
Եզակի	Յոգնակի	Եզակի	Յոգնակի
Ո. Ես	Մենք	Դու, դուն	Դուք
Հ. Ձիւ	Մեզ	Քեզ	Ձեզ
Ս. Իմ	Մեր	Քու	Ձեր
Տ. Ինծի (ինձ)	Մեզի	Քեզի	Ձեզի
Բ. Ինծմէ	Մեզմէ	Քեզմէ	Ձեզմէ
Գ. Ինծմով	Մեզմով	Քեզմով	Ձեզմով

Եզակի

Յոգնակի

Երրորդ դէմք

Ո . Ինքը	Իրենք
Հ . Զինքը	Զիրենք
Ս . Իր	Իրենց
Տ . Իրեն	Իրենց
Բ . Իրմէ	Իրենցմէ
Գ . Իրմով	Իրենցմով

ԾԱՆՕԹ . — Այս անձնական գերանուններու Գ . դէմքին տեղ կը դուր-
ծածուի նաեւ Ան կամ Անիկա, ինչպէս պիտի տեսնենք յաջորդ դասին մէջ :

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Ստորագծել հետեւեալ խօսքերուն անձնական դերանուն-
ները .

Ես կը կարգամ, դուն կը գրես, ինքը կ'երգէ : Մենք կը
խօսինք, դուք դաս կը սերտէք, իրենք կը խաղան : Գրիչդ ինծի
տուր : Զեմ կրնար զայն քեզի տալ : Դուք եւ մենք ժխտին խա-
ղանք՝ առանց կոտուելու : Ծաղիկները մեր աչքերը կը հմայեն
իրենց դանադան զոյներով : Յակտրիկ բարի սիրտ ունի, ինծմէ
չ'ուզեր բաժնուիլ : Դուք կը յիշէ՞ք զինքը : Մեր ընկերները գիւ-
ղէն վերադարձան : Մենք զիրենք տեսանք, բայց իրենցմէ ոչ
մէկուն հետ խօսեցանք :

2. Նշանակել վերի դերանուններուն դէմքերը, քիւերն ու
հոլովները :

Օրինակ . Ես = Առաջին դէմք, եզակի ուղղական հոլով . . .
Մենք = Առաջին դէմք, յոդնակի ուղղական հոլով . . .

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Սովորաբար ո՞ր կը գտնուին հաւաքուած

Զիւրը, հաւերը, կովերը, զէնքերը, մեղուները, զանգակները, ոչխարները, աշակերտները, ծառերը, շիրիմները, ազաւները, հրեշտակները:

Նշանակել տրուածներուն հաւաքատեղիները՝ կէտերուն տեղ գործածելով համապատասխանը սա բառերէն. *դոմ*, *ծառաստան*, *ազաւնոց*, *փարախ*, *փեթակ*, *հաւնոց*, *զերեղմանատուն*, *զինարան*, *ախոռ*, *վարժարան*, *երկինք*, *զանգակատուն*:

Սովորաբար ձիւրը հաւաքուած կը գտնուին ախոռին մէջ, հաւերը՝ ..., կովերը՝ ..., ոչխարները՝ ..., ազաւնիները՝ ..., մեղուները՝ ..., զանգակները՝ ..., ծառերը՝ ..., շիրիմները՝ ..., զէնքերը՝ ..., աշակերտները՝ ..., եւ հրեշտակները՝ ...:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Շիրիմ կամ դամբան — վրան մեծ քար զրուած զերեղման. գոմ — կովերու ախոռ. փարախ — ոչխարներու հաւաքման տեղ. փեթակ — մեղուներու տուն:

ԺԹ. ԴԱՍ

ՅՈՒՅԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ ԵՒ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ

68. Ո՞ր բառերը *Յուդական զերանուն* կ'ըսուին եւ ի՞նչպէս կը հոլովուին.

Յուդական զերանուն են աւ կամ առիկա, առ կամ առիկա, ան կամ անիկա, որոնք կը զործածուին ցոյց տրուելիք անուններու տեղ, ու կը հոլովուին հետեւեալ ձևերով.

Եզակի

Ո .	Աս , ասիկա	Ատ , ատիկա	Ան , անիկա
Հ .	Ասիկա	Ատիկա	Անիկա , Ձայն
Ս . S .	Ասոր	Ատոր	Անոր
Բ .	Ասկէ	Ատկէ	Անկէ
Գ .	Ասով	Ատով	Անով

Յոգնակի

Ո .	Ատոնք	Ատոնք	Անոնք
Հ .	Ատոնք	Ատոնք	Ձատոնք
Ս . S .	Ատոնց	Ատոնց	Անոնց
Բ .	Ատոնցմով	Ատոնցմէ	Անոնցմէ
Գ .	Ատոնցմով	Ատոնցմով	Անոնցմով

69. Որո՞նք Յուցական ածական կ'ըսուին եւ ի՞նչ բանի համար կը գործածուին .

Յուցական ածական կը կոչուին նոյն զերանուններուն վերաբերող սա բառերը . Այս, Այդ, Այն, Սոյն, (Դոյն) Նոյն, ուրոնք կը զործածուին դոյական անուններու հետ : Օրինակ . Այս գիրքը, այդ տղան, այն ֆաղաքը, սոյն տղերը, նոյն ամիսը : Այս կ'իմացնէ մօտաւոր անձ կամ առարկայ, այդ՝ քիչ մը հեռու եզրից, այն՝ բացակայովը :

ԾԱՆՕԹ . — Յուցական ածականներու հետ եզոյ անունները ն կամ ը որոշիչ յօդը կ'առնեն միշտ, ինչպէս կը տեսնուի վերը բերուած օրինակներէն :

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն ցուցական ածականները նշանակել մէկ ստորագիծով, եւ դերանունները՝ երկուսով .

Այդ գիրքը շատ օգտակար պիտի լլայ անոնց որ ուշադրութեամբ կը կարդան : Այս տարուան ձմեռը աւելի խիստ եղաւ՝ քան անցած տարուանը : Չեմ ուզեր այն մատիտը . կը նախընտրեմ ասիկա : Այս նարինջները տո՛ւր քոյրերուդ : Այդ երկու գլխարկներէն ո՞րը պիտի յարմարի գլխուդ : Ոչ մէկը . անիկա շատ

մեծ է, եւ ատիկա՝ շատ սղտիկ: Յաճախ մեղի հանդէպ նուազ
 երախտազիտութիւն կ'ունենան անոնք զոր մենք աւելի կը սի-
 րենք:

Օրինակ. Այդ գիրքը, անոնց...

2. Նշանակել վերի հրահանգին շեղագիր ցուցական ածա-
 կաններուն ու դերանուններուն քիւր եւ հոլովը:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սղտունին ու սրջիւնը

Առուի եզրին օր մ'աղանին
 Ջուր կը խմէր ամրան տաքին,
 Երբ նշմարեց հեռուն յանկարծ
 Խեղճ մըջիւնիկ մը ջուրն ինկած.
 Գուժը չարժած փութաց շուտով
 Շիւղ մը կտրեց դըրաւ մեղմով
 Մըջիւնին մօտ, որ վրան ելած
 Փրկեց իր կեանքը վրտանդուած:

Երբ աղանին զնաց հանդէցաւ
 Որսորդ մը չար զինքը տեսաւ,
 Աղեղն առած կ'ուզէր իսկոյն
 Ջարնել անմեղ այդ մեր թռչունն:
 Վրտանդաւոր այդ լարուած դաւ
 Ընդդէմ իր կեանքն աղատողին,
 Վաղեց՝ այնպէս խածաւ ուժղին
 Ոտքն որսորդին՝ որ ցաւաղին
 Ճիչ մ'արձակեց, ու այդ ճիչէն
 Մեր աղանին թրուաւ տեղէն:

ԿՈՄԾԻ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Կտցել — կտուցով բռնել. դաւ կամ դաւանանքիւն — մէկուն կեանքը
 վերցնելու չար խորհուրդ. ճիչ — ուժով ձայն, աղաղակ:

Ի. ԴԱՍ

ՄՏԱՑԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ ՈՒ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

70. Որո՞նք են Ստացական ածականները .

Ստացական ածականներն են .

Եղակի՝ Իմ, Քու, Իր

Յոգնակի՝ Մեր, Ձեր, Իրենց

որոնք կը ձևանան անձնական դերանուններու սեռականներէն :

71. Որո՞նք են Ստացական դերանունները եւ ուսկի՞ց կը ձևանան .

Ստացական դերանունները կը ձևանան ստացական ածականներէն ու հետեւեալներն են .

Եղակի՝ Իմինս կամ իմս, քուկինդ կամ քուկդ, իրենը կամ իրը .
Յոգնակի՝ Մերինը կամ մերը, ձերինը կամ ձերը, իրենցինը կամ իրենցը :

ԾԱՆՕԹ. Ա. — Գ. դէմքը ունի նաեւ ուրիշ ձեւ մը. Եղակի՝ Անորինը կամ անորը, յոգնակի՝ անոնցինը կամ անոնցը :

Բ. — Ստացական ածականին հետ դործածուող դոյականին ծայրը կը դրուին ս, դ, ց (կամ ը) զիրերը, որոնք դիմորոշ յօդ կը կոչուին : Օր. Իմ դիրքս, քու տունդ, իր (կամ անոր) կատուն :

Յաճախ նաեւ ածականը կը զեղչուի : Օրինակ, տունս՝ փոխանակ քու գրիչդ :

72. Հոլովէ՛ մէկիկ մէկիկ Ստացական դերանունները .

Ստացական դերանունները հետեւեալ կերպով կը հոլովուին .

Առաջին դէմք

Եղակի	Յոգնակի
Ո . Հ . Իմինս կամ իմս	Իմիններս
Ս . Տ . Իմինիս	Իմիններուս
Բ . Իմինէս	Իմիններէս
Գ . Իմինովս	Իմիններովս

Երկրորդ դէմք

Եզակի

Յոգմակի

Ո . Հ . Քուկինդ կամ քուկդ

Քուկիններդ

Ս . Ս . Քուկինիդ

Քուկիններունդ

Բ . Քուկինէդ

Քուկիններէդ

Գ . Քուկինովդ

Քուկիններովդ

Երրորդ դէմք

Եզակի

Յոգմակի

Ո . Հ . Իրենը կամ իրը

Իրենները

Ս . Տ . Իրենին

Իրեններուն

Բ . Իրենէն

Իրեններէն

Գ . Իրենով

Իրեններով

Առաջին դէմք

Եզակի

Յոգմակի

Ո . Հ . Մերինը կամ մերը

Մերինները

Ս . Տ . Մերինին

Մերիններուն

Բ . Մերինէն

Մերիններէն

Գ . Մերինով

Մերիններով

Երկրորդ դէմք

Եզակի

Յոգմակի

Ո . Հ . Ձերինը կամ ձերը

Ձերինները

Ս . Տ . Ձերինին

Ձերիններուն

Բ . Ձերինէն

Ձերիններէն

Գ . Ձերինով

Ձերիններով

Երրորդ դէմք

Եզակի

Յոգնակի

Ո . Հ . Իրենցը

Իրենցները

Ս . Տ . Իրենցինին

Իրենցներուն

Բ . Իրենցինէն

Իրենցներէն

Գ . Իրենցինով

Իրենցներով

ԾԱՆՈԹ . — Մերը, ձերը ունին զբարարածեւ յոգնակի մըն ալ .

Մերոնք, ձերոնք, մերոնցմէ, ձերոնցմով .

Ձերոնք, ձերոնք, ձերոնցմէ, ձերոնցմով :

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Խմաստներու պահանջին համեմատ՝ իւրաքանչիւր գծի տեղ դնել ստացական ածական մը .

Ես կը գրեմ — դասս : Ամէնքս ունինք — թերութիւնները :
 Կը պարտինք սիրել զԱստուած — բոլոր սրտով, բոլոր — հո-
 ղիով եւ բոլոր — զօրութեամբ : Ես կ'ըսեմ — դասս, դու կ'ըսես
 — դասդ, ան կ'ըսէ — դասը . մենք կ'ըսենք — դասը, դուք
 կ'ըսէք — դասը, անոնք կ'ըսեն — դասը : Ես կ'աւարտեմ —
 զբաւոր պարտականութիւնս, դուն կ'աւարտես — զբաւոր պար-
 տականութիւնդ, ինքը կ'աւարտէ — զբաւոր պարտականութիւ-
 նը . մենք կ'աւարտենք — զբաւոր պարտականութիւնը, դուք
 կ'աւարտէք — զբաւոր պարտականութիւնը, իրենք կ'աւարտեն
 — զբաւոր պարտականութիւնը :

Օրինակ . Ես կը գրեմ իմ դասս : Ամէնքս ունինք մեր թերու-
 թիւնները . . .

2. Հետեւեալ խօսքերուն շեղագիր գոյականները վերածել
 ստացական դերանուններու .

Քու դասդ իմ դասէս աւելի գիւրին է : Ձեր հայրը վաճա-
 րական է, մեր հայրը կը զբաղէ կրթական գործով : Մեր թաղին

ջուրերը ցամքած են, ձեր ջուրերը ի՞նչպէս են: Պ. Յարութիւնին տնեցիները երէկ դիւղ մեկնեցան, մեր տնեցիներն ալ պիտի երթան դալ շարաթ: Յաճախ ծանր կ'երեւին մեր վիշտերը, սա-կայն բոլոր մարդիկ իրենց վիշտերը ունին:

Օրինակ. Գու զասդ իմինէս աւելի դիւրին է:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Աշակերտն ոչ պեղծանիկը

Դեռատի մանուկ մը ծոյլ եւ մտացիր էր՝ հակառակ իրեն տրուած խրատներուն: Երկու տարիէ ի վեր զպրոց կ'երթար, եւ տակաւին բան մը սորված չէր: Օր մը լսեց անոյշ ձայնը գեղձանիկի մը՝ որ վանդակին մէջ կ'երգէր: Տղան զմայլած թռչնիկին գեղգեղանքէն, մօտեցաւ եւ այս խօսքը ուղղեց անոր. «Ես գիտէի որ գեղձանիկները բնականէն ունին երգելու պար-գեւը, բայց չէի կարծեր որ անոնք կարենան քեզի չափ անոյշ դայլայլել: Ուրեմն ի՞նչպէս կրցար դուն ըլլալ այդքան վարպետ երգիչ մը ու զարմացնել զիս»:

— «Ի՞նչպէս, պատասխանեց թռչնիկը, չատ պարզ է պատ-ճառը. երբ իմ տէրս առտու իրիկուն կը սորվեցնէ ինծի երգի եղանակ մը, ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընեմ ու կ'օգտուիմ իր տուած դասերէն»:

Կարելի չէ բան մը սորվիլ՝ առանց ուշադրութեան եւ ջանքի:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Գեղձանիկ — բանարիա թռչունը. դեռատի — տարիքով պզտիկ. մտա-ցիլ — մտքով ցրուած. գեղգեղանք — խաղուն ձայնով երգ. դայլայլել — երգել թռչունի պէս:

Ի Ա. Դ Ա Ս

ՅԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ

73. Ո՞րն է Յարաբերական զերանունը.

Յարաբերական դերանունն *կը կոչուի* որ *բառը*. *անիկա կը գրուի միշտ իրմէ առաջ յիշուած անունի մը տեղ՝ որ* յարաբերեալ *կ'ըսուի*: Օրինակի համար՝ երբ ըսենք սիրելի է այն աշակերտը՝ *ՈՐ* իր դասով կը գրադի. այս խօսքին մէջ որ *յարաբերական է* եւ աշակերտը՝ *յարաբերեալ*:

74. Հոլովէ՛ որ դերանունը.

Որ *զերանունը կը հոլովուի այսպէս*.

Եզակի	Յոգնակի
Ո . Որ	Որոնք
Հ . Զոր	Զորոնք
Ս . Տ . Որու	Որոնց
Բ . Որմէ	Որոնցմէ՝
Գ . Որով	Որոնցով

75. Այս դերանունը ո՞ր հոլովներու մէջ յօդ կ'առնէ եւ ուրո՞նց մէջ չ'առնէր.

Այս *զերանունը եզակի սեռական եւ տրական հոլովներու մէջ սովորաբար որոշիչ յօդով կը դործածուի, ինչպէս*. Տեսայ մարդ մը՝ որուն աջ քեւը կտրուած էր: Իսկ *եզակի ուղղական, հայցական եւ յղեմակի բոլոր հոլովներուն մէջ միշտ առանց յօդի կը դործածուի*:

76. Որ յարաբերականը ինչո՞ւ յարաբերեալին քով պէտք է դրուի.

Որ *յարաբերականը պէտք է անմիջապէս իր յարաբերեալին*

քով դրուի՝ որպէս զի խօսքը տարբեր իմաստով չհասկցուի։ Օրինակի համար, ուղիղ չէ սա խօսքը. կը քանջնա՞մ ձայնասփիւռին հնարիչը՝ որ քանի մը տարի առաջ գտնուեցաւ. պէտք է դրել այսպէս. կը քանջնա՞մ հնարիչը ձայնասփիւռին՝ որ քանի մը տարի առաջ գտնուեցաւ։ Վասն զի զտնուողը հնարիչը չէ՝ այլ ձայնասփիւռ զործիքը։

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Յոյց տալ հետեւեալ խօսքերուն մէջ շեղագիր յարաբերականներուն հոլովները եւ յօդով կամ առանց յօդի եղողներուն պատճառը։

Գեղեցիկ առաքինութիւն մըն է քաղաքավարութիւնը որով մարդիկ զիրար կը յարգեն։ Փառաւոր քաղաք մըն է Փարիզ՝ որուն մէջ կան շքեղ ու հոյակապ շէնքեր։ Դիւրին կ'ըլլայ կատարումը այն պարտքին՝ զոր յանձն առած ենք յօժար սրտով։ Այն դասերը՝ որոնց ուշադրութեամբ կը հետեւինք՝ դրոշմուած կը մնան մեր մտքին մէջ։ Պատիժ է ազատ կը թողուին երբեմն յանցաւոր տղաք՝ որ անկեղծութեամբ կը խոստովանին իրենց բրածը։ Սիրենք մեր ծնողները ու դաստիարակները՝ որոնցմէ կ'ընդունինք ամենամեծ բարիքներ։ Մեր երկրին լոյս տուողն է արեգակը՝ որմէ շատ հեռու կը գտնուինք։ Մարդկութիւնը կը տառապի այն կիրքերէն՝ որոնցմով զինուած են չար հոգիները։

2. Սա խօսքերուն մէջ յարաբերական դերանունը իր պատշաճ տեղը դնել։

Այս առաւօտ մեր դրացիին տունն էինք՝ որ Երեւանէն հաւառ։ Ուշադրութեամբ կը լսենք մեր ահաջին խօսքերը՝ որուն այնքան երախտապարտ ենք։ Կը ճանչնա՞մ մեծ կամուրջին ճարտարապետը՝ որ նոր շինուեցաւ։ Երէկ ընդունեցայ եղբորդ նը-

ւէրը՝ զոր սրտանց կը յարդէմ: Ստէպ մեր թաղի եկեղեցին կ'երթամ մօրս հետ՝ որ զարդարուած է ջահերով ու պատկերներով:

Օրինակ. Այս առաւօտ տունն էինք մեր դրացիին՝ որ հաւաւ երեւանէն...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ կ'ըսեն

Դանակ սրողին	Ուրիշին ինչքը առնողին
Հաց եփողին	Այգի մշակողին
Պատկեր դնողին	Ոչխար արածողին
Դեղ պատրաստողին	Դաշտեր չափողին
Առանց մտածելու խօսողին	Ջանդակներ զարնողին
Անգործ ալրողին	Նամակ բերողին
Սեղանի կամ պատարագի ծառայողին	

Լրացնել հետեւեալ խօսքերը՝ կէտերուն տեղ դնելով վերը նշանակուածներուն համապատասխանող սա բառերէն մէկը. Նամակարեր, այգեգործ, հովիւ, սպասաւոր, զանդակահար, յետադող, հացագործ, նկարիչ կամ պատկերահան, դեղագործ, անխորհուրդ, պարապորդ, գող, երկրաչափ:

Նամակ բերողին՝ ... կ'ըսեն, այգի մշակողին՝ ... կ'ըսեն, ոչխար արածողին՝ ..., դաշտեր չափողին՝ ..., պատարագի ծառայողին՝ ..., զանդակներ զարնողին՝ ..., դանակ սրողին՝ ..., պատկեր դնողին՝ ..., դեղ պատրաստողին՝ ..., առանց մտածելու խօսողին՝ ..., անգործ ալրողին՝ ..., ուրիշին ունեցածը առնողին՝ ...:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Այգեգործ — այգի մշակող. զանգակահար — զանգակ զարնող. յետադող — դանակ սրող. անխորհուրդ — առանց մտածելու խօսող:

Ի Բ. ԴԱՍ

ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ ՈՒ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ

77. Ո՞ր բառերը *Անորոշ դերանուն* կը կոչուին.

Անորոշ դերանուն կը կոչուին այն բառերը՝ որ անորոշ դատարար մը կու տան, եւ տեղին համեմատ՝ կ'առնեն զոյականի թէ ածականի ձեւեր:

78. Որո՞նք են սովորաբար գործածուած անորոշ դերանուններ.

Սովորաբար գործածուած անորոշ դերանունները ասոնք են. Մէկը, մէկ քանիս, ամէնք, ամէն մէկը, ուրիշը, միւսը, իւրաքանչիւրը, այսչափը, միեւնոյնը, ոչ մէկը, ոչինչը, ո՞րը, ի՞նչը, ի՞նչքանը, ո՞րչափը, ասանկը, ատանկը, անանկը, *ևն.*:

79. Ե՞րբ ածական կ'ըլլան այս անորոշ դերանունները.

Այս անորոշ դերանուններէն շատեր ածական կ'ըլլան ամէն անգամ՝ երբ իրենց ը կամ ց յօդերը զեղչելով ընկերացուին զոյականի մը: Օրինակի համար, ածական են սա զոյգ բառերուն շեղադիրները՝ վերեւ նշանակուածներէն. Մէկ անձ, մէկ քանի զէպգեր, այսչափ զոհողութիւն, իւրաքանչիւր անհատ, ամէն ժողովուրդ, միեւնոյն բանը, ասանկ կամ ատանկ խօսքեր, *ևն.*:

ԾԱՆՕԹ. — Ամէնքը դերանուն է (զոյական) եւ անձերու միայն յատուկ իսկ ամէն ածական է:

Անորոշ դերանուն են նաեւ ո՞վ, ոք (ամէն ոք, իւրաքանչիւր ոք), ումնք, եւ ասոնց ը-ի կը գործածուին՝ իրր զուտ զբարար բառեր:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Նշանակել հետեւեալ խօսքերուն մէջ մէկ ստորագիծով յարաբերականները եւ երկուեով՝ անորոշ դերանունները.

Ամէն փայլուն բան ոսկի է: Ամէնքը՝ որոնց դիմեցինք՝ խարեցին մեզ: Ոչ ոք չիտէ այսօր թէ իրեն ի՞նչ պիտի պատահի վաղը: Աստուած ամէն մէկուն պիտի փոխարինէ իր դործերուն համաձայն: Բարեկամս որուն վրայ մեծ յոյս դրած էի՝ մատնեց զիս: Ամէն բան Աստուծոյ փառքին համար ընել կը պարտինք: Իւրաքանչիւր ոք իր անձին համար կ'աշխատի, քիչեր կան ուրիշին վրայ մտածող: Եսասէրը ոչ մէկուն կարեւորութիւն կու տայ՝ իր անձէն զատ: Ծոյլ մարդիկ չեն կրնար օգտագործել ոչ մէկ բան:

Օրինակ. Ամէն՝ անորոշ ածական, որոնց՝ յարարերական դերանուն...

2. Նշանակել նոյնպէս քէ վերելի անորոշներէն որո՞նք ածական են եւ որո՞նք դերանուն:

Օրինակ. Ամէն՝ ածական, ամէնքը՝ դոյական...

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հոգիով գեղեցիկը

Ոչ է մեր Զարիկ
Այնքան գեղեցիկ.
Զունի էկէ մազեր
Ու փայլուն աչքեր
Եւ ոչ ալ աշխոյժ
Անդամներ քընքուշ:
Բայց ունի սրբտիկ
Ըզդայուն, փափկիկ,
Եւ միտքն ամէն օր
Կ'առնէ փայլ ու շնորհ
Տարիքով մատաղ

Հոգիով չըքնաղ,
Մօտն ընկերներուն
Հրեշտակ մը սիրուն՝
Զոր բարին Աստուած
Հիւր է մեզ զըրկած...
Ո՛հ, կ'ուզէի գէթ
Մի անգամ իր հետ
Գրտնըւելով տուն՝
Տեսնել ցընծութիւն
Մօրն՝ որ անուշիկ
Տալով համբուրիկ,

Կ'ըսէ. «Դու իմ յոյս
 Եւ աչքերուս լոյս,
 Առաքինաջան

Ծընունդ աննըման,
 Որդեակ իմ եւ սէր
 Ապրի՛ս բիւր օրեր»:

ՌԻՆԱԼՏԻ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Շէկ - ղեղին, ոսկեղոյն. չքնաղ - սքանչելի. հիւր - զուրսէն եկող.
 մատաղ - մատղաշ. առաքինաջան - յարի ըլլալու աշխատող:

Ի Գ. ԴԱՍ

ԲԱՅ ԵՒ ԻՐ ԳԼԽԱԻՈՐ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐԸ

80. Բայը ի՞նչ է.

Բայ կ'ըսուի քոյն ամէն բան՝ որ ըլլալու, ընելու եւ կրելու
 զործողութիւն մը կը նշանակէ, ինչպէս՝ մեծնալ, գովել, սիր-
 ուիլ:

81. Որո՞նք են բայերուն գլխաւոր պարագաները.

Բայերուն գլխաւոր պարագաներն են՝ անոնց քիւր, դէմքը,
 ենթական, ժամանակն ու եղանակը:

82. Քանի՞ թիւ եւ քանի՞ դէմք ունին բայերը.

Բայերն անուններու պէս ունին երկու թիւ, եղակի եւ յոդ-
 նակի, եւ երեք դէմք՝ ղերանուններու պէս: Օրինակ. ես գրեցի,
 դուք կարդացիք, ամոնք լսեցին խօսքերուն մէջ՝ գրեցի, կար-
 դացիք, լսեցին՝ բայերը կը ցուցնեն զործողին մէկ կամ աւելի
 ըլլալը, իսկ ես, դուք, ամոնք՝ զործողին երեք դէմքերը:

83. Ի՞նչ բան ենթակայ կամ Տէր բայի կ'ըսուի.

Ենթակայ կամ Տէր բայի կը կոչուի խօսքի մը մէջ՝ զործող
 անձը կամ իրը, որ կը ղերացուի՝ հարցնելով բային ո՞վ կամ
 որո՞նք՝ անձերու համար, եւ ի՞նչ կամ ինչե՞ր՝ իրերու համար:

Օրինակ. Պօղոս կը կարգայ, գործաւորները կ'աշխատին, նրազը մարեցաւ, ամպերը դռնացին: Կը հարցնեմ, ո՞վ կը կարգայ — Պօղոս, որո՞նք կ'աշխատին — գործաւորները, ի՞նչ մարեցաւ — նրազը, ինչե՞ր դռնացին — ամպերը: Ուրեմն Պօղոս, գործաւորները, նրազը, ամպերը ենթականեր են իրենց պատկանող բայերուն:

Բայը եղակի կը դրուի՝ երբ ենթական եղակի է, եւ յոդ-նակի՝ երբ ենթական մէկէ աւելի է կամ ձեւով յոդնակի:

84. Ո՞ր դէմքին պէտք է համաձայնի բայ մը՝ երբ խօսքի մէջ գտնուին տարբեր դէմքերով ենթականեր.

Երբ խօսքի մը մէջ Ա. եւ Բ. կամ Ա. Բ. Գ. դէմքերով ենթականեր հանդիպին՝ բայը պէտք է համաձայնի Ա. դէմքին. իսկ եթէ միայն Բ. եւ Գ. դէմքերով ենթականեր ըլլան՝ բայը պէտք է համաձայնի Բ. դէմքին: Օրինակներ. Եկա՛ւր միասին երգեմք դուն եւ ես. — Կը յիշե՞ս այն զբօսանքները՝ զոր վայելեցինք դու, ես ու մեր ընկերները. — Ձեր բարեկամը եւ դուք մեծապէս կը սխալիք:

Այս խօսքերուն շեղադիր բառերը որո՞շ կ'իմացնեն բայերուն դէմքով համաձայնութիւնը իրենց պատկանած ենթականերուն:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն ենթակաները նշանակել մէկ ստորագիծով եւ բայերը երկուքով.

Աստուած կը հողայ ճնճողւկներն ու վայրի շուշանը: Հայրս ու մայրս ինծի համար կ'աշխատին: Արութիկը եւ դուն միասին խաղացէք: Եղբայրս, քոյրս եւ ես երէկ այցելեցինք արքայական պարտէզը: Ծաղիկները սքանչելի էին իրենց դոյներով: Անոնց անոյշ բոյրը կը լեցնէր օդը: Թռչունները կը ճըւճըւային մեր գլխուն վերեւ: Դաշտին մէջ զառնուկները կը մայէին: Այսպէս բոլոր արարածները կ'օրհնեն ու կը փառարանեն զԱստ-

ուած իրենց բնազդով: Ես ալ թէպէտ զեռ պղտիկ եմ՝ պիտի փառաւորեմ զինքը որ ստեղծեւ է զիս ու կը խնամէ:

Օրինակ. Աստուած կը հոգայ...

2. Գիծերուն տեղ յարմար եմքականեր դրէք.

— ստեղծեց աշխարհը: — մեզի համար մեռաւ խաչին վրայ: — Յիսուսի մայր եղաւ: — կը պատարադէ: — հաց կը շինէ: — նամակներ կը բաժնէ: — ոչխարներու վրայ կը հսկէ: — ծաղիկներ կը դարձանէ: — ջուրի մէջ կ'ապրի: — օդին մէջ կը թռչի: — մեզը կ'արտադրէ: — ոչխարներ կ'ուտէ: — մուկեր կ'որսայ:

Օրինակ. Աստուած ստեղծեց աշխարհը...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Արքայապետ Լուսինայի զոհը

Արքայապետ Լուսինայի մէկ հատիկ որդի մը՝ զոր չափ կը սիրէր եւ անոր վրայ դրած էր իր բոլոր յոյսը:

Օր մը Աստուած ուզելով անոր հաւատքը փորձել՝ ըսաւ. «Արքայապետ, ա՛յ մէկ հատիկ դաւակը, Իսահակը՝ զոր կը սիրես, եւ զնա՛ զոհէ ինծի զայն լերան մը վրայ՝ զոր քեզի պիտի ցուցնեմ»: Արքայապետն սիրտը կտորեցաւ այս անակնկալ հրամանէն. բայց անխախտ ըլլալով իր վստահութիւնը Աստուծոյ վրայ, առանց վարանելու հնազանդեցաւ: Ուստի առաւ Իսահակը, եւ տարաւ նշանակուած լեռը, եւ անոր հասկնելէ ետքը թէ Աստուած չի հրամայել մեզի բան մը որ մեր բարիքին համար չըլլայ, կապեց դանի ու դրաւ փայտափայտի մը վրայ, եւ աբղէն պատրաստ էր սուրը շողացնելու՝ երբ Աստուծոյ հրեշտակը բոնեց անոր ձեռքէն ու ըսաւ. «Կեցի՛ր, Արքայապետ, դա-

ւակիդ ղնաս մի՛ հասցնէր. կը տեսնեմ հիմա որ երկիւղած Աստուծոյ ես, վասն զի չտարակուսեցար Անոր զոհել քու միակ որդիդ»։ Աստուած այնքան զոհ մնաց նահապետին այս հնազանդութենէն՝ որ խոստացաւ բազմացնել անոր ցեղը երկնքի աստղերուն չափ եւ անկէ ծագեցնել Մեսիան, որով պիտի օրհնուէին երկրի բոլոր ազգերը։

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Անխախտ - Հաստատուն. փայտակոյտ - փայտի դէզ. շողացնել - լոյս ցատկեցնել. վարանիլ - տարակուսիլ, չուարիլ. Մեսիա - օծեալ կամ Քրիստոս։

Ի Դ. ԴԱՍ

ԲԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

85. Ժամանակ ըսելով ի՞նչ կը հասկցուի եւ քանի՞ է բայերուն մէջ։

Ժամանակ ըսելով կ'իմացուի բայի մը զործողութեան տևելը։

Բայերուն մէջ զլիաւոր ժամանակները երեք են. ներկայ, Անցեալ, Ապառնի։

Ներկայ կը կոչուի՝ երբ հիմա կը կատարուի զործը. Անցեալ կ'ըսուի՝ երբ առաջ կատարուած է, եւ Ապառնի՝ եթէ յետոյ պիտի կատարուի։ Օրինակ. կը գրեմ (ներկայ), գրեցի (անցեալ), պիտի գրեմ (ապառնի)։ Անցեալն ալ երկու տեսակ է, կատարեալ եւ Անկատար. առաջինով կը յայտնուի զործի մը բոլորովին լմնցած ըլլալը. իսկ Անկատար անցեալը կ'իմացնէ զործին դադարումը անցեալին մէջ՝ երբ ուրիշ մը յաջորդած է անոր։ Օրինակ. ես կը կարդայի՝ երբ դուն եկար։

86. Ի՞նչ է եղանակը եւ քանի՞ է բիւով։

Քերականութեան մէջ եղանակը կ'իմացնէ բայերուն զործե-

լու կերպերը՝ որոնք չորս հատ են թիւով. Սահմանական, Հրամայական, Ստորադասական եւ Անորոշ:

87. Քանի՞ ժամանակ ունի այս նղանակներէն իւրաքանչիւրը.

Սահմանական եղանակը ունի չորս ժամանակ, ներկայ, Անկատար, Ապառնի եւ Կատարեալ: Հրամայականը ունի միայն ներկայ ժամանակը. Ստորադասականը՝ երկու, ներկայ եւ Անկատար. Իսկ Անորոշ եղանակը՝ ներկայ, Անցեալ եւ Ապառնի Դերբայները:

ԾԱՆՈԹ. - Հրամայական եղանակը իր հաստատական ձեւէն դատ՝ ունի երկրորդ մըն ալ մի՛ մասնիկով՝ Արգելական կոչուած, որով կը հրամայուի չընել րան մը կամ կ'արգիլուի: Օրինակ. Մի՛ պոռար, մի՛ երգեր, սուտ մի՛ խօսիք, և.ն.:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՆԱԳՆԵՐ

1. Կրկնել նախորդ դասին 1 հրահանգը, նշանակելով բայերուն ժամանակները եւ ենթակայներուն դէմքերն ու Իւերը:

2. Նոյներուն եզակիները յոգնակի ընել եւ յոգնակիները՝ եզակի:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Պտղատու ճառեր եւ պտուղներ

Խնձորենի, նարնջենի, ծիրանենի, դեղձենի, սալորենի, կեռասենի, թզենի, որթատունկ:

Դեղձ, սալոր, կեռաս, ծիրան, խաղող, թուղ, կուտուոր, կորիզաւոր, կորիզ:

Լրացնել հետեւեալ խօսքերը՝ կէտերու տեղ վերի բառերէն համապատասխանները դնելով.

Պատուգները չափ ախորժեղի ուտելիքներ են, եւ կը մշակուին պտղատու ծառաստաններու մէջ:

Այսպէս՝ խնձորը կը քաղեն խնձորենիէն, թուզը...էն, եւ նարինջը՝ ...էն: Դեղձենին կու տայ... սալորենին՝ ..., կեռասենին՝ ..., ծիրանենին՝ ..., եւ որթատունկը՝ ...:

Այն պտուղները որոնց մէջ չափ կուտեր կան՝ ... կ'ըսուին, անոնք որ մէկ հատ միայն ունին խոշոր կճեպով, ինչպէս ծիրանը, սալորը եւ դեղձը, կը կոչուին ... պտուղներ, եւ իրենց կուտը՝ ...:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Որբատունկ - խաղողի տունկ. Պտղատու - պտուղ տուող. Ծառատան - ծառերու տեղ, անտառ. կմեպ - պինդ կեղեւ. կորիզ - խոշոր կուտ:

Ի Ե. ԴԱՍ

ԼՐԱՅՈՒՑԻՉ ՈՒՂԱԿԻ ԵՒ ԱՆՈՒՂԱԿԻ

88. Ի՞նչ տեսակ բառեր Լրացուցիչ կամ Խնդիր-բայի կ'ըսուին.

Լրացուցիչ կամ Խնդիր-բայի կը կոչուին այն բառերը՝ որ բայերու քով դրուելով կ'ամբողջացնեն անոնց յայտնած գաղափարները: Օրինակի համար՝ երբ բռնեք ես կը սիրեմ, դու կը սերտես, թերի կամ կէս գաղափարներ յայտնած կ'ըլլանք. ամբողջացնելու համար՝ կ'աւելցնենք մէյմէկ բառեր. ես կը սիրեմ ուսումը, դու կը սերտես դասը: Շեղադիր յաւելուածները Լրացուցիչ են իրենց բայերուն:

89. Քանի՞ տեսակ լրացուցիչ կ'ունենան բայերը.

Բայերը կ'ունենան երկու տեսակ լրացուցիչներ. ուղղակի եւ անուղղակի, կամ սեռի ու բնութեան խնդիրներ: Ուղղակի կամ սեռի խնդիրը այն է՝ որ բային յայտնած գաղափարը կ'ամ-

բողջացնէ՝ առանց ուրիշ բառի միջամտութեան, եւ միշտ կը
դըռուի հայցական հոլովով, ինչպէս են վերի խօսքերուն մէջ
ուսումը եւ դասը բառերը: Իսկ անուղղակի կամ բնութեան խըն-
դեր կը կոչուին այն բառերը՝ որ բայի մը ուրիշ պարագաները
կ'իմացնեն եւ կը ներկայացունին անոր պահանջած հոլովներով:
Օրինակի համար՝ երբ ըսեմ. Հայրս քան դահեկան տուա՝
պէտք է նաեւ իմացնեմ թէ որո՞ւն տուաւ, եւ կ'աւելցնեմ. ծա-
ռայիմ (տրական հոլով): Աստուած ստեղծեր է աշխարհը, ին-
չէ՞ն — ոչինչէն (բացառական): Մենք զասերնիս կը պատրաս-
տէինք, ի՞նչպէս կամ ի՞նչ կերպով — եռանդով (գործիական):
Ուրեմն այս խօսքերուն մէջ՝ ծառայիմ, ոչինչէն, եռանդով բա-
ռերը անուղղակի կամ բնութեան խնդիրներ են իրենց բայերուն:

ՄԱՆՕԹ. — Ասոնցմէ՝ ոչ նուազ կարեւոր է բայի մը հայցական սեռի
խնդիրը զանազանել անոր ենթակայէն՝ որ միշտ ուղղական կ'ըլլայ: Եւ
որովհետեւ այս երկու հոլովները ձեռով նման են իրարու, սեռի խնդիրը
զանեւում համար՝ պէտք է ընել մաքով այն հարցումները՝ զոր ցոյց տուինք
վերեւ (ԺԱ. Դաս, 42 համար):

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՆԱԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ շեղագիր նշանակուած ուղ-
ղակի խնդիրները ցոյց տալ մէկ ստորագիծով եւ անուղղակի-
ները՝ երկուքով:

Տղաք, սիրեցէք ձեր դաստիարակը ու քանացէք օգտուիլ
անոր խրատներէն: Տիպար աշակերտը չի նախանձիր ընկերին,
ու եռանդով կը սերտէ իր դասերը: Հողագործը կը հերկէ դաշ-
տերը, ու մանգաղով կը հնձէ խոտերը: Բու գիշերային թըռ-
չունը ցորեկ ատեն բան չի տեսներ, եւ կը սնանի մուկերով:
Անհնազանդ տղայ մը պատժելու համար զայն կը զրկեն զօ-
սանիէ: Դաւիթ քնարով կը մեղմացնէր Սաւուղին մոլեգնութիւ-
նը: Հեթանոսները կուգեբաւ կը զոհէին իրենց մասնչ ու աղջիկ

զաւակները: Մարտիրոսները Հէին վախեր բռնաւորներէն եւ քաջութեամբ կը կրէին ամենազառն տաճառներ:

2. Վերելի շեղագիր խնդիրներուն եզակի ձեւերը յոգնակի ընել եւ յոգնակիները՝ եզակի:

Օրինակ. *Տղա՛ք, սիրեցէք ձեր դաստիարակները ու ջանացէք օգտուիլ անոնց* խրատներէն...

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Փոքրիկ մանուկի մը երազը

Տեսայ երազ մը գեղեցիկ այս գիշեր,
Եւ դոյն՝ աղէկ թէ գէշ՝ կ'ուղեմ պատմել ձեզ:
Արծաթափայլ ջինջ առուակի մը եզերք՝
Ինձ կ'երեւէր թ'էի խաղի մը զբաղած.
Եւ ահա մօտս եկաւ ուրիշ մանուկ մ'ալ.
Ունէր դանդուր մազեր, ոսկի զոյգ թեւեր.
«Ես քու Հրեշտակդ եմ Պահապան, ու քեզ շա՛տ
Շատ կը սիրեմ» — ըսաւ ան՝ զիս զըզուելով:
Եւ զըրկապինդ փարուճէն՝ բոց մը սիրոյ
Յայտեց յանկարծ աչքերուս մէջ... Արթընցայ:
Գուշակեցի՞ք... Մայրիկս եկած էր դարձեալ
Զիս իր զրկին մէջ սեղմելու խանդակաթ:

ՄԻՆԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Գանգոյր — ուրբո՛ւն. գրկապինդ — գիշերը սեղմած. փարու՛մ — փաթ-թուիլը. խանդակաթ — մեծ դոբովանքով:

ԻԶ. ԴԱՍ

ԷԱԿԱՆ ԲԱՅ ԵՒ ՍՏՈՐՈԳԵԼԻ

90. Ո՞ր բայը *էական* կ'ըսուի եւ քանի՞ ձեւ ունի.

Էական *կը կոչուի* եւ՛ր բայը՝ *երբ նախատիպար եւ օթանդակ միւս բոլոր բայերուն, եւ ունի* Ըլլամ *երկրորդ ձեւ մըն ալ:* եւ *կը նշանակէ* ներկայապէս *ըլլալ, իսկ* Ըլլալ *կը զործածուի յետոյ Ըլլալու իմաստով:*

91. Յոյց տո՛ւր ե՞մ կամ Ըլլամ էական բայը ամբողջապէս.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

Եզակի

Յոգնակի

(եւ) եմ

(մենք) ենք

(դու) ես

(դուք) էք

(ան) է

(անոնք) են

ԱՆԿԱՏԱՐ

(եւ) էի

(մենք) էինք

(դու) էիր

(դուք) էիք

(ան) էր

(անոնք) էին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

(եւ) եղայ

(մենք) եղանք

(դու) եղար

(դուք) եղաք

(ան) եղաւ

(անոնք) եղան

ԲԱՅԱՐՁԱԿ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի

Յոգնակի

(ևս)	պիտի ըլլամ	(մենք)	պիտի ըլլանք
(դու)	պիտի ըլլաս	(դուք)	պիտի ըլլաք
(ան)	պիտի ըլլայ	(անոնք)	պիտի ըլլան

ԱՆԿԱՏԱՐ ԱՊ. ԿՈՄ ԹԵԱԿԱՆ

(ևս)	պիտի ըլլայի	(մենք)	պիտի ըլլայինք
(դու)	պիտի ըլլայիր	(դուք)	պիտի ըլլայիք
(ան)	պիտի ըլլար	(անոնք)	պիտի ըլլային

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

(դու)	եղի՛ր	(մենք)	ըլլա՛նք
		(դուք)	եղէ՛ք

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

(ևս)	որ ըլլամ	(մենք)	որ ըլլանք
(դու)	որ ըլլաս	(դուք)	որ ըլլաք
(ան)	որ ըլլայ	(անոնք)	որ ըլլան

ԱՆԿԱՏԱՐ

(ևս)	որ ըլլայի	(մենք)	որ ըլլայինք
(դու)	որ ըլլայիր	(դուք)	որ ըլլայիք
(ան)	որ ըլլար	(անոնք)	որ ըլլային

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Անբեւոյք՝ Ըլլալ

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Ներկայ՝ Եղող — Անցեալ՝ Եղած Կամ Եղեր
Ապառնի՝ Ըլլալիք

92. Ի՞նչ կ'ըսուի էական բային լրացուցիչը եւ ի՞նչ հոլով կը դրուի.

Էական բային լրացուցիչը կը կոչուի Ստորոգելի, որ Ենթակային ի՞նչ կամ ի՞նչպէս ըլլալը կը ցուցնէ եւ միշտ ուղղական հոլով կը գրուի: Օրինակ. Աստուած ամենակարող է. Հայաստան դրախտավայր եղաւ. մեղուն եւ չերամբը օգտակար անասնիկներ են:

ՔԵՐՍԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Խոնարհել էական բային Սահմ. եղանակի ժամանակները՝ քովի բառով միասին.

Ես ջանաւոր եմ... Ես ջանաւոր էի... Ես ջանաւոր պիտի ըլլամ... Ես ջանաւոր պիտի ըլլայի... Ես ջանաւոր եղայ...

Օրինակ. Ես ջանաւոր եմ. դուն ջանաւոր ես. ան...

3. Խոնարհել նաեւ Ապառնի կամ Թէական ժամանակներով սա խօսքը.

Ես դո՛ւ պիտի ըլլամ, դու դո՛ւ պիտի ըլլաս, ան...: Ես դո՛ւ պիտի ըլլայի, դու դո՛ւ պիտի ըլլայիր, ան...:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պարտաւորեալ աղօթքը

Երբ արթնցած էինք եւ պայծառ արեւակը կը սկսէր ճառագայթել պատուհաններուն վրայ, ներս կը մտնէր մեր մայրիկը եւ զուարթ դէմքով ու զօրովով մեզի կ'օգնէր հագուելու, եւ յետոյ կ'ըսէր. «Որո՞ւն կը պարտինք այս զեղեցիկ օրը՝ զոր պիտի վայելնք միասին: — Աստուծոյ կը պարտինք, մեր երկնաւոր Հօր: Ասանց Անոր հրամանին՝ պիտի չձաղէր այս չքնաղ

արեւակը, ծառերը պիտի չունենային իրենց տերեւները, զուարթ թռչունները անթուլթենէ ու ցուրտէ պիտի մեռնէին: Դուք ալ, անուշիկ զաւակներս, ո՛չ անկողին պիտի ունենայիք տաքնալու, ո՛չ տուն՝ պատսպարուելու, ո՛չ պարտէզ՝ խաղալու համար, եւ ոչ ալ ձեզ սիրող մայր մը: Պարտաւոր ենք ուրեմն իրեն փառք եւ զոհութիւն տալու»:

Այս խօսքէն ետքը ծունր կը գնէր մեր անկողինին առջեւ, կը միացնէր մեր փոքրիկ ձեռքերը եւ հատիկ հատիկ կ'արտասանէր առտուան աղօթքը՝ զոր մենք կը կրկնէինք իր խօսքերով եւ իր շէշտերով:

ԼԱՄԱՐԹԻՆ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Զգնալ - շատ գեղեցիկ. գոհութիւն - շնորհակալութիւն:

Ի Է. ԴԱՍ

ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ, ԲԱՅԱՐՄԱՏ, ՎԵՐՋԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

93. Ի՞նչ է բայերու *խոնարհումը* եւ ի՞նչ ըսել է խոնարհել բայ մը.

Անուններու եւ գերանուններու հոլովին պէս, բայի մը վերջաւորութեան կերպկերպ ու միօրինակ փոփոխումը՝ կը կոչուի խոնարհում. բայ մը խոնարհել՝ կը նշանակէ կարգով ըսել անոր փոփոխական ձեւերը:

94. Քանի՞ մասերէ կը բաղկանան բայերուն դէմքերը.

Բայերուն բոլոր գէմքերը կը բաղկանան երկու մասերէ, Արմատ եւ վերջաւորութիւն: Արմատը առաջին մասն է՝ որ խոնարհումի ատեն չի փոխուիր, իսկ վերջաւորութիւնը կը կրէ միշտ կանոնաւոր փոփոխութիւններ: Օրինակ. Բեր-ի, բեր-իր,

բեր-աւ, բերի-ինք, բեր-իք, բեր-ին. բեր-եմք, բեր-էք, բեր-ել, բեր-ած, եւն.:

ԾԱՆՈԹ. — Շատ մը բայարմատներ կ'ունենան իրենց մէջ ձայնաւոր տառերու վերածում կամ կրճատում: Ուստի՝ սէր արմատէն կը ձեւանայ սիր-ել եւ ոչ թէ սէր-ել, յոյս արմատէն՝ յուս-ալ եւ ոչ թէ յոյս-ալ-գիր եւ սուտ արմատներէն կը կազմուին գր-ել եւ ստ-ել եւն.:

95. Ի՞նչ տեսակ ենթականք նկարագրէս չեն դրուիլք երբեմն բայերուն հետ.

Երբ բայի մը ենթական կամ Տէր-բային Անձնական եւ Յուշական զերանուներէն մէկն է, նկարագրէս չի զրուր եւ զօրութեամբ կը հասկցուի, ինչպէս կ'իմացնեն վերի օրինակները. Բերի՝ ըսել է ես բերի, բերիր՝ դուն բերիր, բերաւ՝ ան բերաւ, բերինք՝ մենք բերինք, բերիք՝ դուք բերեք, բերին՝ անոնք բերին, եւն.:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ բայերուն արմատներն ու վերջաւորութիւնները գտել գծիկով մը.

Բանալ, փակել, դանել, տակալ, երգել, խօսիլ, սոսկալ, կապել, մաշել, զոռալ, պարել, նայել, սունալ, զործել, հալել, արտորալ, պարտաւել, զարհուրել:

2. Մէյմէկ դերանուն ենթակայ դնել սա դիմաւոր բայերուն վրայ.

Գտայ, կ'իջնէիր, կը բուրէ, զերցաք, սիրէ՛, պիտի խօսին, գիտէիք, տիրեց, յուսանք, զրեցի, պիտի կուրնայ, մի՛ ստէք:

Օրինակ. Ես գտայ, դու կ'իջնէիր...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մեր զգեստները

Կաշի, ջուլհակ, դրամ, կաշեգործ, զլխարկավաճառ, կօշ-կակար, դերձակ կամ դերձակուհի, ներկարար:

Ո՛րքան աշխատողներ ու ձեռքեր պէտք եղած են պատրաստելու համար այն բոլոր հագուստները՝ զոր կը հագուինք, եւ զուցէ քիչ խնամք ունինք անոնց մասին:

Մեր զլխարկը կը պատրաստէ ...ը, մեր կօշիկները ...ը կը շինէ՝ ...ն ...էն տունելով:

Մեր հագուստը շիներ է ...ը կամ ...ուհին. կերպասները որոնցմով շինուած են՝ հոգացած է ...ը եւ ...ը ներկած է թւերը:

Եւ որովհետեւ ամէն մարդ իր աշխատութեամբ պիտի ապրի՝ հարկ է այս բոլորին վճարել: Մեր բարի ծնողները իրենց ճակատին քրտինքովն է որ ... վաստկած են: Ո՛րքան երախտագէտ ըլլալու ենք անոնց:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Կերպաս — գործուած կամ բանուած լաթեղէն. ջուլիակ — կերպաս գործող. կաշի — կենդանիի մորթ՝ մաքրուած ու պատրաստուած. դերձակ — զգեստ կարող. հագուստ — զգեստ:

Ի Ը. ԴԱՍ

ԿԸ ՄԱՍՆԻԿԻՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

96. Բայ մը ո՞ր ժամանակներու մէջ *կը* մասնիկով կը խոնարհուի եւ ո՞ր կը դրուի այդ մասնիկը .

Բայ մը իր Սահմանական Ներկայ եւ Անկատար Ժամանակներուն մէջ *կը* խոնարհուի միշտ կը մասնիկով, որ *կը* դըրուի անոր ամէն մէկ դէմքի արմատէն առաջ, ինչպէս յայտնի է. կը գրեմ, կը կարդանք, կը սորվին, կը գրէի, կը կարդայիք, կը սորվէին, եւն. :

97. Ե՞րբ այսպէս փոխութեամբ կը գործածուի *կը* մասնիկը եւ ե՞րբ կը գեղջուի անոր ք գիրը .

Կը մասնիկը սովորաբար նոյնութեամբ կը գործածուի բաղաձայնով սկսող բայերէն առաջ՝ յերի օրինակներուն պէս . բայց անոր ք գիրը կը գեղջուի ու ասպիժարց նշանը⁽¹⁾ կը դըրուի տեղը՝ երբ բայը ձայնաւոր դրով մը սկսի: Օրինակ. Կ'աղաչեմ, Կ'ըսեմ, Կ'ելլէք, Կ'երթան, Կ'անիծէք, Կ'իմանար Կ'ուտէք, Կ'ուրանաք, եւն. :

98. Այս մասնիկը ո՞ր բայերուն առջեւ *կու* ձեւը կ'առնէ .

Կը մասնիկը կու ձեւը կ'առնէ սա երեք միապահի բայերուն առջեւ. գալ, լալ, տալ: Ուստի կ'ըսենք միշտ. կու գամ, կու լաս, կու տայ, կու դայինք, կու լայիք, կու տային, եւն. :

99. Ո՞ր բայերը բնաւ չեն առներ *կը* մասնիկը .

Եմ, Կամ, Ունիմ, Գիտեմ եւ Կրնամ բայերը՝ իրենց այս ձեւերով՝ կը մասնիկը չեն առներ. բնաւ չ'ըսուիր՝ կը եմ, կը կամ, կ'ունիմ, կը գիտեմ, կը կրնամ: Բայց եմ, գիտեմ, ունիմ կրնան կը մասնիկը առնել՝ երբ իրենց միւս ձեւերով գործածուին այսպէս. կ'ըլլամ, կը գիտամ, կ'ունեմամ:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Նշանակել հետեւեալ բայերու Սահմ. Ներկայի եւ Անկատարի եզակի երեք դէմքերը, իւրաքանչիւրին սկիզբը դնելով *կը, կ'* եւ *կու* մասնիկներէն պատշաճը.

Բանալ, երթալ, գալ, գիտել, ըսել, լալ, սորվիլ, ուղեւ, տալ:

Օրինակ. *կը բանամ, կը բանաս, կը բանայ. կը բանայի, կը բանայիր, կը բանար...*

2. Նոյնպէս նշանակել սա բայերուն Սահմ. Ներկայի եւ Անկատարի դէմքերը.

Ըլլամ, գիտնամ, ունենամ:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մանուկ եւ առնշակ

*Մանուկ անո՛յշ եւ չըքնաղ,
Յատակն ինչո՞ւ կը գիտես
Վըճիտ ջուրին այդ խաղաղ:*

— *Զիս հոն տեսայ նըկարուած,
Եւ իմ անդուստ հըմայքէն՝
Աչքըս մընաց հոն պաղած:*

*Մանուկ, գիտցի՛ր որ հոգւոյդ
Ամբիծ պատկերը տեսար
Ելած ձեռքէն Աստուծոյդ:*

*Պահէ՛՛ զայն միշտ անպըզտոր,
Որ հոն զԱստուած միշտ տեսնես
Գեղեցկութեամբը բոլոր:*

Հ. Մ. ՃԱՆԱՇԵԱՆ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Հմայք — *կախարդիչ հրապոյց:*

Ի Թ. ԴԱՍ

ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ ՊԻՏԻ ՄԱՍՆԻԿԻՆ

100. Ի՞նչ կը նշանակէր Պիտի մասնիկը եւ ո՞ւր կը դրուի. Պիտի մասնիկը կը ցուցնէ՝ բայի մը զործողութեան ընթացքը կամ ապառնին՝ որ ապագայ ըսել է: Իր գիրքը սովորաբար բացէն առաջ է: Օրինակներ. Սիրելի ընկեր, բարեկենդանի առիթով չարաթ մը արձակուրդ պիտի ըլլայ մեր վարժարանին մէջ, գասերը պիտի դադրին ու մենք պիտի զուարճանանք չարժանկարով եւ թատերական ներկայացումներով:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Նշանակել հետեւեալ բայերուն Ապառնի ժամանակները՝ դնելով պիտի մասնիկը ուր որ պէտք է.

Գիտնալ, ըսել, պառկել, երթալ, քննել, իյնալ, հաւատալ:

Օրինակ. Պիտի գիտնամ, պիտի գիտնաս, պիտի գիտնայ. պիտի գիտնանք, պիտի գիտնաք, պիտի գիտնան. պիտի գիտնայի, պիտի գիտնայիր, պիտի գիտնար, պիտի գիտնայինք, պիտի գիտնայիք, պիտի գիտնային:

2. Խոնարհել նոյն բայերուն Ապառնի ժամանակները չ ժըխտակաճով.

Օրինակ. Պիտի չըսեմ, պիտի չըսես, պիտի չըսէ, պիտի չըսենք, պիտի չըսէք, պիտի չըսեն. պիտի չըսէի, պիտի չըսէիր, պիտի չըսէր. պիտի չըսէինք, պիտի չըսէիք, պիտի չըսէին:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Խնքնամոլը

Սիրելի աշակերտներ, ինքնամոլ կամ եսասէր կ'ըսուի այն անձը՝ որ միշտ իր վրայ կը մտածէ միայն ու երբեք՝ ուրիշներուն. չի սիրեր ոչ մէկը ըսց իրմէ, եւ համոզուած է՝ առանց կասկածելու՝ թէ աշխարհի մէջ ամէն բան իրեն համար եղած է։ Ինքնամոլ է տղայ մը՝ որ միշտ կը դանդատի զինքը խնամողներուն դէմ. ընտանիքի տէր հայր մը՝ որ գինեատուններու մէջ կը ծախսէ շահած գումար եւ չի հոգար իր կինն ու զաւակները. ազատ հարուստը՝ որ թշուառներու համար չունի գութ եւ կարեկցութիւն. այն ժլատ ու անզգայ մարդը՝ որ ոչ համակրանք ունի եւ ոչ նուիրում՝ ուրիշներու համար։

Ինքնամոլին միակ հոգածութիւնն է՝ հանգիստ ապրիլ։ Ան չի ճանչնար ոչ մէկ պարտականութիւն. իր ամէնօրեայ մտադրադումն է՝ ընել ինչ որ կը նպաստէ անձնական սէտքերուն եւ զրւարճութիւններուն, եւ խուսափիլ ոեւէ բանէ՝ որ կրնայ զինք անհանգիստ ընել կամ վնասել իրեն։

Տղաքներ, բնաւ մի՛ հետեւիք ինքնամոլին։

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ժլատ — կծծի, աղա՛հ. կարեկցութիւն — խղճալու զգացում. համակրամբ — սիրոյ հակում. նուիրում — զոհողութիւն. մտադրադում — մտքով գրադում. նպաստել — օգնել. խուսափիլ — փախուստ տալ։

Լ. ԴԱՍ

ԿԱՆՈՆԱԽՈՐ ԲԱՅԵՐՈՒ Ա. ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

101. Բայերը խոնարհումի քանի՞ ձեւ կամ *Լծորդութիւն* ունին, եւ որո՞նք կ'ըսուին *Կանոնաւոր բայեր* .

Արդի հայերէնի մէջ բայերը խոնարհումի երեք ձեւ կամ լծորդութիւն ունին՝ զաստուրուած այսպէս .

*Ա. Լծորդութեան կը պատկանին ալ վերջաւորուածները ,
ինչպէս՝ Կարդ-ալ .*

*Բ. Լծորդութեան կը պատկանին ել վերջաւորուածները ,
ինչպէս՝ Սիր-ել .*

*Գ. Լծորդութեան կը պատկանին իլ վերջաւորուածները ,
ինչպէս՝ Խօս-իլ :*

Կանոնաւոր կը կոչուին այն բայերը որոնք կը պատկանին այս ձեւերէն մէկին :

102. Որո՞նք են Ա. Լծորդութեան խոնարհումի ձեւերը .

Ա. Լծորդութեան խոնարհումի կամ վերջաւորութեան ձեւերը հետեւեալներն են .

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Սահմ. Երկայ ամ, աս այ

անք, արք, ան

Անկատար այի, այիր, ար

այինք, այիք, ային

Կատարեալ ացի, ացիր, աց

ացինք, ացիք, ացին

*Ապառնի } Բացարձակ յար և նման Սահմ. Երկային ու
Անկատար Անկատարին՝ պիտի մասնիկով:*

Հրամայական Եղ. ա՛

ացէ՛ք, անք

Ստորագրատական — նման ՍաՀմ. Ներկայ ու Անկատարին՝ որ
մասնիկով:

Անորոշ Եղանակ — Ներկայ՝ ապուղ,
Անցեալ՝ ապած կամ աքեր,
Ապառնի՝ ալիք

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Որոշել քէ ո՞ր լծորդութեան կը պատկանի սա բայերէն
կարգանչիւրը, ստորեւ դնելով 1, 2, 3:

Շարժիլ, մուրալ, խնդալ, պտտկիլ, քալիլ, փութալ, մեկ-
նիլ, զործեկ, քնանալ, նստիլ, վաղել, հոգալ, սորվիլ, հնձել,
սրտալ:

Օրինակ. խնդալ, վաղել, շարժիլ...

1 2 3

2. Յոգնակի դարձնել յաջորդ խօսքերը.

Ես իմ զիրքս կը փնտռեմ: Դուն ուչ կը հասնիս: Անիկա
Լոսանդով կ'աշխատի: Դու զուարթութեամբ կ'երգէիր: Ես կը
խօսէի շարունակ: Ան կը ներէր իր թշնամիներուն: Լսեց բարի
խրատները: Զգուշացիր ծուլութենէ: Ես քալեցի երկու ժամ:
Դու մխիթարեցիր սղաւոր մը: Պիտի զտնես զիրքդ: Ես քեզի
կ'ընկերեմ: Ան զիս պիտի մեղադրէ:

Օրինակ. Մենք մեր զիրքը կը փնտռենք...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Հացագործ, զինեվանառ, ամուշարար, ջաղացպան, կաշե-
գործ, զինավանառ, դարբին, ժամագործ, դերձակ, կօշկալար,
սափրիչ, դրամափոխ, գլխաքկավանառ:

Գրեւ լարը տրուած օրինակին պէս՝ թէ ասոնցմէ ո՞վ կը վաճառէ՝ ղէնք կամ ղլխարկ կամ ղինի — ո՞վ կը շինէ՝ կօշիկ կամ կաշի կամ կղզղանք կամ ժամացոյց կամ ղլեռտ կամ հաց կամ ալիւր կամ շաքարեղէն — ո՞վ կը փոխէ դրամներ եւ ո՞վ կը կարէ եւ ո՞վ կը յարգարէ ղլխու մազեր:

Օրինակ. Հացագործ կ'ըսուի այն մարդը՝ որ հաց կը շինէ. գինեվանառ կը կոչուի ան՝ որ գինի կը ծախէ...

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Անուշարար — անուշեղէն շինող. քաղացպան — ալիւր պատրաստող. դարբին — երկաթագործ. սափրիչ — ղլխու մազեր կտրող ու յարգարող. դրամափոխ — ստակ փոխող:

ԼԱ. ԴԱՍ

ՊԱՏԿԵՐ Ա. ԼԾՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

103. Ա. Լծորդուքեան օրինակ մը տուր եւ խոնարհէ՛.

Կարդալ բայը օրինակ է Ա. Լծորդութեան եւ կը խոնարհուի ախպէս.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

Եզակի

Յոգնակի

Կը կարդամ

Կը կարդանք

» կարդաս

» կարդաք

» կարդայ

» կարդան

ԱՆԿԱՏԱՐ

Կը կարդայի

Կը կարդայինք

» կարդայիր

» կարդայիք

» կարդար

» կարդային

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզակի

Յոգնակի

Կարդացի

Կարդացիւնք

Կարդացիր

Կարդացիք

Կարդաց

Կարդացին

ԲԱՅԱՐՁԱԿ ԱՊԱՌՆԻ

Պիտի կարդամ

Պիտի կարդանք

Պիտի կարդաս

Պիտի կարդաք

Պիտի կարդայ

Պիտի կարդանք

ԱՆԿԱՏԱՐ ԱՊ. ԿՄԹԵԱԿԱՆ

Պիտի կարդայի

Պիտի կարդայինք

Պիտի կարդայիր

Պիտի կարդայիք

Պիտի կարդար

Պիտի կարդայինք

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կարդա՛

Կարդա՛նք

Կարդացե՛ք

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

Որ կարդամ

Որ կարդանք

Որ կարդաս

Որ կարդաք

Որ կարդայ

Որ կարդանք

ԱՆԿԱՏԱՐ

Որ կարդայի

Որ կարդայինք

Որ կարդայիր

Որ կարդայիք

Որ կարդար

Որ կարդայինք

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Անքերեայք — Կարդալ

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Ներկայ՝ Կարդացող
 Անցեալ՝ Կարդացած կամ Կարդացեր
 Ապառնի՝ Կարդալիք :

ԵԱՆՕԹ. — Այս տիպար օրինակին պէս կը խոնարհուին շատ մը բաներ, ինչպէս սա հետեւեալները. գոռալ, լողալ, խաղալ, խնդալ, հագալ, մուրալ, յուսալ, պոռալ, ջանալ, տոկալ, փուրալ :

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Որոշել հետեւեալ խօսքերուն մէջ շեղագիր բայերուն ժամանակը, դէմքն ու քիւր :

Ամպերը գոռացին : Անձրե՞ւ պիտի տեղայ թէ՛ կարկուտ :
 Հնձողները կը վախման : Հարկ է որ փութամբ տուններնիս : Գորտերը քող կրկնան : Խաղացէ՛ք, զառնուկներ, Աստուած կը հոգայ ձեզ :

Օրինակ. Գոռացին=կատարեալ յողնակի երբորդ գէմք...

2. Խոնարհել խնդալ եւ մնալ բայերուն ապառնի անկատարները՝ հետեւեալ բանաձեւերով .

Յանցաւոր պիտի ըլլայի՞ր՝ եթէ խնդայի՞ր... Ես ամօթով պիտի մնայի՞՞ եթէ յանցաւոր ըլլայի... :

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բարի օրինակը

Ձեռքս ծնօտիս՝ մըտնախոհ
 Նըստած ափիդ ես քովիդ,
 Կը դիտեմ լուռ եւ անդոհ
 Ո՛վ դեռ, անդարձ քու ալիք:
 Այդպէս կ'անցնին շուտափոյթ
 Կեանքիս օրերն անուշակ,
 Կ'անհետին ա'յդպէս առոյգ
 Գեղեցկութի՛ւն ու հասակ:
 Բայց դուն արագ ամէն օր
 Երբ կը վազես դէպի ծով,
 Կ'ողբերես մօտաւոր
 Դաշտեր՝ ծաղկով ու պըտղով:
 Իցի՛ւ ես ալ քեզի պէս
 Արդիւնքներով զարդարուն,
 Օր մը երթամ աշխարհէս
 Յաւերժութեան ծովն անհուն:

ՔԱՓԵԼԼԻՆԱ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Մտախոհ - մտածկոտ. անգոհ - տեղոհ. շուտափոյթ - արագ. ան-
 հետի - հետք չթողուլ. ոգեւորել - կենդանացնել. իցի՛ւ - ո՛րք էր թէ.
 յաւերժութիւն - յաւիտենականութիւն. անխում - ծայր ու սահման չու-
 նեցող:

Լ Բ. Դ Ա Ս

ՊԱՏԿԵՐ Բ. ԼԾՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

104. Որո՞նք են Բ. Լծորդութեան խոնարհումի ձեւերը.
Բ. Լծորդութեան խոնարհումի ձեւերը հետեւեալներն են.

ԵԶԱԿԻ

Սահմ. Ներկայ եմ, ես, է
Անկատար էի, էիր, էր
Կատարեալ եցի, եցիր, եց

ՅՈԳՆԱԿԻ

ենք, էք, են
էինք, էիք, էին
եցինք, եցիք, եցին

Ապառնի } Բացարձակ յար և նման Սահմ. Ներկային ու
Անկատար Անկատարին՝ պիտի մասնակիով:

Հրամայական Եղ. է եցէք, ենք
Ստորադասական – նման Սահմ. Ներկայ ու Անկատարին՝ որ մասնակիով:
Անորոշ Եղանակ – Ներկայ՝ ող
Անցեալ՝ ած կամ եր
Ապառնի՝ ելիք

105. Բ. Լծորդութեան օրինակ մը տուր եւ խոնարհի՛.
Սիրել րայը իբր տիպար Բ. Լծորդութեան կը խոնարհուի
վերեւ զբուած ձեւերուն համեմատ՝ այսպէս.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

Եզակի

Կը սիրեմ
» սիրես
» սիրէ

Յոգնակի

Կը սիրեմք
» սիրէք
» սիրենք

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզակիի

Յոգնակի

Կը սիրէի
» սիրէիր
» սիրէր

» սիրէինք
» սիրէիք
» սիրէին

ԿԱՏԱՐԵԱՒ

Սիրեցի
Սիրեցիր
Սիրեց

Սիրեցինք
Սիրեցիք
Սիրեցին

ԲԱՑԱՐՁԱԿ ԱՊԱՌՆԻ

Պիտի սիրեմ
Պիտի սիրես
Պիտի սիրէ

Պիտի սիրենք
Պիտի սիրէք
Պիտի սիրեն

ԱՆԿԱՏԱՐ ԱՊ. ԿՈՒԹԱԿԱՆ

Պիտի սիրէի
Պիտի սիրէիր
Պիտի սիրէր

Պիտի սիրէինք
Պիտի սիրէիք
Պիտի սիրէին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Սիրէ՛

Սիրե՛նք
Սիրեցե՛ք

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

Որ սիրեմ
Որ սիրես
Որ սիրէ

Որ սիրենք
Որ սիրէք
Որ սիրեն

ԱՆԿԱՏԱՐ

Որ սիրէի
Որ սիրէիր
Որ սիրէր

Որ սիրէինք
Որ սիրէիք
Որ սիրէին

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Աճերեւոյք — Սիրելի

ԴԵՐՔԱՅՆԵՐ

Ներկայ՝ Սիրող — Անցեալ՝ Սիրած, սիրեր
Ապառնի՝ Սիրելիք

ԾԱՆՕԹ. — Այս Բ. ընդդռնութեան հետեւող սովորական բայերն են՝
բռնել, գործել, գրել, լսել, խաբել, կապել, կարել, հրամայել, դրկել,
նստել, ուզել, պատմել, սրել, վիճել, տնկել, ցանել, քննել, եւն.:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Խոնարհել բռնել եւ ուղեւ բայերուն բոլոր ժամանակները:
2. Խոնարհել Սահմ. Ներկայ եւ Ապառնի ժամանակները սա
խօսքին. Ես կը պատրաստեմ դասս ու կ'արտասանեմ:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Զօրաւորագոյնին իրաւունքը

Երկու փոքրիկներ, մին հինգ տարեկան եւ միւսը երեք,
պրտակցանի մը առջեւ քով քովի նստած՝ կը թղթատէին մէյմէկ
պատկերազարդ գիրքեր: Անդրանիկը աւելի չուտ աւարտած ըւ-
լալով իր դործը, առաւ նաեւ կրտսեր եղբոր գիրքը: Այս վեր-
ջինը, ինչպէս գիրքին է դուշակել, բողբոջեց եղած յափշտակու-
թեան դէմ: Միւսին ալ խիղճը շատ հանդիստ չըլլալով ըրածին
համար եւ ուղկլով ապահովնալ տարիքոտ մէկու մը հաւանու-
թեամբ, գիմեց իր հօրը. «Սա պզտիկ եղբայրս միթէ իրաւունք
ունի՞ այսքան աղմուկ հանելու, ըսաւ, քանի որ իմ տարիքս
հինգ է եւ ինք դեռ երեք տարեկան հաղիւ կայ. ես իրմէ աւելի
զօրաւոր եմ, եւ իր գիրքը առնելով՝ կարծեմ անիրաւութիւն
մը չըրի»: Ամէն կերպով իրաւացի է ըրածդ, ըսաւ հայրը, ու-

դէլով բարոյականի դաս մը տալ իր զաւակին, իրաւունքը քու
կողմդ է: Ուրեմն ես ալ քուզդ կ'առնեմ: — Ա՛հ ... ինչո՞ւ հա-
մար արդեօք: — Վասն զի քեզմէ աւելի զօրաւոր եմ եւ զուն
չես կրնար ինծի յաղթել:

Բարոյական: Բնաւ ներքի չէ որ մեր ուժը զործածենք ան-
կարողներն ընկճելու համար, որովհետեւ իրաւունքը արդարու-
թեան մէջ է եւ ոչ թէ նխախտան ուժի կամ մեծութեան:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Կրտսեր — տարիքով պզտիկ. ընկնել, լսնի հնազանդեցնել:

Լ Գ. ԴԱՍ

ՊԱՏԿԵՐ Գ. ԼԾՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

106. Գ. Լծորդութեան վերջաւորութիւնները որո՞նք են.

Գ. Լծորդութեան վերջաւորութիւնները ասոնք են.

ԵԶԱԿԻ

Սահմ. Ներկայ իմ, իս, ի

Անկատար էի, էիր, էր

Կատարեալ եցայ, եցար, եցաւ

ՅՈԳՆԱՏԻ

Ինք, իք, ին

Էինք, էիք, էին

Եցանք, եցաք, եցան

Ապաւնի } Բացարձակ յար ե նման Սահմ. Ներկային ու
Անկատար Անկատարին՝ պիտի մասնիկով:

Հրաւայական Եղ. է՝ եցէ՛ք, ինք

Ստորադասական — նման Սահմ. Ներկայ ու Անկատարին՝ որ մաս-
նիկով:

Անորոշ եղանակ — Ներկայ՝ ող

Անցեալ՝ ած կաւ եր

Ապաւնի՝ ելիք

107. Օրինակ մը տո՛ւր Գ. Լծորդուքեան ու խոնարհէ՛.
 Գ. Լծորդուքեան ախար օրինակ է խօսիլ բայը եւ կը խո-
 նարհուի ախարէս .

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

Եզակի

Յոգնակի

Կը խօսիմ

Կը խօսինք

» խօսիս

» խօսիք

» խօսի

» խօսին

ԱՆԿԱՏԱՐ

Կը խօսէի

Կը խօսէինք

» խօսէիր

» խօսէիք

» խօսէր

» խօսէին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Խօսեցայ

Խօսեցանք

խօսեցար

խօսեցաք

խօսեցաւ

խօսեցան

ԲԱՅԱՐՁԱԿ ԱՊԱՌՆԻ

Պիտի խօսիմ

Պիտի խօսինք

Պիտի խօսիս

Պիտի խօսիք

Պիտի խօսի

Պիտի խօսին

ԱՆԿԱՏԱՐ ԱՊ. Կամ ԹԵԱԿԱՆ

Պիտի խօսէի

Պիտի խօսէինք

Պիտի խօսէիր

Պիտի խօսէիք

Պիտի խօսէր

Պիտի խօսէին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի	Յոգնակի
Խօսէ՛	Խօսինք
	Խօսեցէ՛ք

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

Որ խօսիմ	Որ խօսինք
Որ խօսիս	Որ խօսիք
Որ խօսի	Որ խօսին

ԱՆԿԱՏԱՐ

Որ խօսէի	Որ խօսէինք
Որ խօսէիր	Որ խօսէիք
Որ խօսէր	Որ խօսէին

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Աներեւոյք — Խօսիլ

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Ներկայ՝ Խօսող — Անցեալ՝ Խօսած, խօսեր
Ապառնի՝ Խօսելիք

ԾԱՆՈԹ. — Այսպէս կը խոնարհուին նաեւ գանգատիլ, գանիլ, գար-
հուրիլ, զգուիլ, խուսափիլ, հալիլ, հաւնիլ, մաշիլ, նայիլ, վարանիլ, եւ
ասոնց նման շատ բայեր՝ որոնք Բ. Անցեալի եւ Ապառնի գերբայներուն
մէջ իրենց ի գիրը ե-ի կը փոխեն, ինչպէս կ'երևի վերեւ մեր տիպար
օրինակին մէջ. խօսեր, խօսելիք: Նոյնպէս կ'ըլլան նաեւ ասոնց ժխտական
ձևերուն Սահմ. Անկատարները. (տե՛ս էջ 104):

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ նշանակել շեղագիր բայերու
ժամանակը, քիւն ու դէմքը.

Երկու հարուստ վաճառականներ երէկ մեկնեցան քաղաքէն.
մեր թաղը կը բնակէին անոնք: Դուն կը գանգատիս միշտ: Ըրա-

ծիղ. հաւնեցա՞ր: Ես կը զգուիմ անմաքուր եւ անկիրթ տղաք-
ներէն: Ողորմեցէ՛ք աղքատներուն: Մարդիկ կը մեռնին, անբան-
ները կը սատկին: Ուսուցիչը կը ժպտէր՝ երբ նայեցաւ մեզի:
Ես իմ դասս կը սորվէի: Պիտի փախչէիմք աշխատութենէ՛, եթէ
ծոյլ ըլլայինք: Երկրաշարժին օրը բոլոր շէնքերը կը սարսէին
իրենց հիմերէն:

Օրինակ. Մեկնեցան=կատարեալ, յողնակի երբորդ դէմք...

2. Նոյն հրահանգին յոգնակի բայերն եզակի դարձնել, եւ
եզակիները՝ յոգնակի.

Օրինակ. Հարուստ վաճառական մը մեկնեցաւ քաղաքէն...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱՅՐԻՏՈՒԹԻՒՆ

Տնական գործիքներ

Ո՞ր գործիքն է որ կը ծառայէ՝

Շիչերու խիցեր հանելու

Սուր ծայրեր մխելու

Մխուած դամեր քաշելու

Դուռեր բանալու

Մատիտի մը ծայրը սրելու

Լաթ կամ կտաւ կտրելու

Հաղուստներ կտրելու

Զգեստեղէն հարթելու

Ծառեր յօտելու

Դաշտ մը հերկելու

Փայտ կտրելու

Խոտ հնձելու

Ասոնց ամէն մէկին առջեւ դնել պատկանող բառը սա նը-
շանակութեամբովն.

Արդուկ, մանդաղ, աքցան, կտրոց, մկրատ, խցհան, բա-
նալի, յօտոց, մուրճ, կացին, ասեղ, արօր:

Օրինակ. Շիչերու խիցեր հանելու գործիքն է՝ խցհան:

ԴԼ. ԴԱՍ

ԹՈՂՈՒԼ ԲԱՅԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

108. Արդի հայերէնի մէջ միակ ուլ վերջացող բայը ո՞րն է եւ ի՞նչպէս կը խոնարհուի.

Արդի հայերէնի մէջ միակ ուլ վերջացող բայն է՝ Թողուլ եւ կը խոնարհուի այսպէս.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

Եզակի

Յոգնակի

Կը թողում

Կը թողունք

» թողուս

» թողուք

» թողու

» թողուն

ԱՆԿԱՏԱՐ

Կը թողուի

Կը թողուինք

» թողուիր

» թողուիք

» թողուր

» թողուին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Թողուցի (թողի)

Թողուցինք (թողինք)

Թողուցիր (թողիր)

Թողուցիք (թողիք)

Թողուց

Թողուցին (թողին)

ԲԱՅԱՐՁԱԿ ԱՊԱՌՆԻ

Պիտի թողում

Պիտի թողունք

» թողուս

» թողուք

» թողու

» թողուն

ԱՆԿԱՏԱՐ ԱՊ. Կամ ԹԷԱԿԱՆ

Պիտի թողուի

Պիտի թողուինք

» թողուիր

» թողուիք

» թողուր

» թողուին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եգակի

Յոզմակի

Թո՛ղ

Թողո՛ւնք

Թողուցէ՛ք (Թողէ՛ք)

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

Որ Թողում

Որ Թողունք

» Թողուս

» Թողուք

» Թողու

» Թողուն

ԱՆԿԱՏԱՐ

Որ Թողուի

Որ Թողուինք

» Թողուիր

» Թողուիրք

» Թողուր

» Թողուին

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Աներեւոյք — Թողուլ

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Ներկայ՝ Թողող — Անցեալ՝ Թողած, Թողուցած, Թողեր
Ապառնի՝ Թողելիք

109. Ուլ վերջաւորութեամբ ուրիշ բայեր ալ կա՞ն արդեօք
եւ կրնա՞ն գործածուիլ նոյնութեամբ .

Թողուլ բայէն զատ նոյն վերջաւորութեամբ չստ մը բայեր
կան զբարբառէն մնացած, որոնց երբեմն Սահմ. Ներկան, Անկա-
տարն ու Աներեւոյթը բացատրար կը գործածուին. օրինակ,
երդնուլ, գալքնուլ, գրօնուլ, ընթեռնուլ, ևւն. բայց զիտնալու
է որ ում ձեւը կ'անհետանայ հետզհետէ եւ անոր տեղ զուտ աշ-
խարհարար կը գործածուին. օրինակ, երդնուլ՝ երդուրննալ,
գալքնուլ՝ արքննալ, գրօնուլ՝ խաղալ, ընթեռնուլ՝ կարդալ,
յենուլ՝ կրքնիլ, ոստնուլ՝ ցատկել, առնուլ՝ առնել, ևւն.:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ շեղագիր բայերուն ժամանակը, բիւն ու դէմքը որոշել .

Ձեր Աստուածը քողած՝ քարերու երկրպագութիւն կ'ընէիք : Տէր, քո՛ղ մեզի մեր պարտքերը, ինչպէս մենք կը քողունք մեր պարտապաններուն : Յիսուս ըսաւ . քո՛ղ տուէ՛ք որ այդ մանուկները ինծի դան : Անտառի որդին քողուց հայրենի տունը եւ հետու աշխարհ զնաց : Պետրոս եւ Անդրէաս ուսկանները քողուցին եւ Յիսուսի հետեւեցան : Քեզի պիտի չքողում որ ասկէ անցնիս :

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Խոնարհոյթիւն

Պարտէզին մէջ փոքրիկ տըզան
Փոքրիկ տըզան ծաղկասէր
Լուռ կը տընկէր ճերմակ չուշան
Սիրուն տըզան ոսկեհեր :

Թարմ արմատներն ազնիւ բոյսին
Նախ տըղմին մէջ կը պատէր ,
Հուսկ կը չարէր դիրկը հողին
Ինչպէս ուլի աղոաներ :

Պատուհանէն դայն կը դիտէր
Ժըպտուն պապիկը անձայն .
Փոքրիկ տըզան լուռ կը տընկէր
Սիրուն ծաղիկը զարնան :

«Ինչո՞ւ, որդեակ, պապիկն ըսաւ,
Տիղմ կը պատես արմատին»:
— Որովհետեւ տըղմին մէջ լաւ
Արմատ կ'առնեն ու կ'աճին:

— Այո՛, տըղաս, այսպէս սըրտի
Խոնարհութեան մէջ միայն
Առաքելին կը բողբոջի
Ինչպէս ծաղիկը շրջան:

Հ. Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ոսկեհեր - ոսկի մազերով. ժպտուն - խնդում երես. պապիկ - մեծ
հայր. տիղմ - ցեխ. բողբոջիլ - ծլիլ:

Լ Ե. ԴԱՍ

ԺԽՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

110. Ե՞րբ բայ մը ժխտական կ'ըսուի.

Բայ մը ժխտական կը կոչուի՝ երբ կը մերժուի դործողուն.
Թիւն մը չ գիրը բային առջեւ դնելով:

Օրինակ. Ձկայ, չ'ուզեր, չ'իմանար, չեղած, չվախցող:

111. Բայերուն ո՞ր ժամանակները ժխտական կ'ըլլան այս
չ գիրը միայն առնելով.

Հաստատական ձեւերուն սկիզբը չ գիրը դնելով ժխտական
կ'ըլլան բայերուն բոլոր ժամանակները՝ բացի Սահմ. ներկայէն
ու Անկատարէն: Օրինակ. Ձգրեցիր, չկարդացինք, պիտի չու-

Օրինակ. Մենք չենք կարծեր, դուք չէիք երգեր, ան չի
դիտեր...

ԺԽՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ

ՉԸԼԼԱԼ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

	Եզակի	Յոգնակի
ա. Դիմք	Ձեմ ըլլար	Ձենք ըլլար
բ. »	Ձեռ ըլլար	Ձէք ըլլար
գ. »	Ձ'ըլլար	Ձեն ըլլար

ԱՆԿԱՏԱՐ

ա. Դիմք	Ձէի ըլլար	Ձէինք ըլլար
բ. »	Ձէիք ըլլար	Ձէիք ըլլար
գ. »	Ձէր ըլլար	Ձէին ըլլար

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

ա. Դիմք	Ձեզայ	Ձեզանք
բ. »	Ձեզար	Ձեզաք
գ. »	Ձեզաւ	Ձեզան

ԲԱՅԱՐՁԱԿ ԱՊԱՌՆԻ

ա. Դիմք	Պիտի չըլլամ	Պիտի չըլլանք
բ. »	Պիտի չըլլաս	Պիտի չըլլաք
գ. »	Պիտի չըլլայ	Պիտի չըլլան

ԱՆԿԱՏԱՐ ԱՊԱՌՆԻ

ա. Դիմք	Պիտի չըլլայի	Պիտի չըլլայինք
բ. »	Պիտի չըլլայիք	Պիտի չըլլայիք
գ. »	Պիտի չըլլար	Պիտի չըլլային

ՀՐԱՄՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի	Յոգնակի
բ. Դեմք Մի' ըլլար	Մի' ըլլաք

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ	
ա. Դեմք Որ չըլլամ	Որ չըլլանք
բ. » Որ չըլլաս	Որ չըլլաք
գ. » Որ չըլլայ	Որ չըլլան

ԱՆԿԱՏԱՐ	
ա. Դեմք Որ չըլլայի	Որ չըլլայինք
բ. » Որ չըլլայիք	Որ չըլլայիք
գ. » Որ չըլլար	Որ չըլլային

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Անքերեոյք — Չըլլալ

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Ներկայ՝ Չեղող, Անցեալ՝ Չեղած,
Ապառնի՝ Չըլլալիք

ՉԳԻՏՆԱԼ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ	
ա. Դեմք Չեմ գիտեր	Չենք գիտեր
բ. » Չես գիտեր	Չէք գիտեր
գ. » Չի գիտեր	Չեն գիտեր

ԱՆԿԱՏԱՐ	
ա. Դեմք Չէի գիտեր	Չէինք գիտեր
բ. » Չիք գիտեր	Չիք գիտեր
գ. » Չէր գիտեր	Չէին գիտեր

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

	Եզակի	Յոգնակի
ա. Դէմք	Զգիտցայ	Զգիտցանք
բ. »	Զգիտցար	Զգիտցաք
գ. »	Զգիտցաւ	Զգիտցան

ԲԱՑԱՐՁԱԿ ԱՊԱՌՆԻ

ա. Դէմք	Պիտի չգիտնամ	Պիտի չգիտնանք
բ. »	Պիտի չգիտնաս	Պիտի չգիտնաք
գ. »	Պիտի չգիտնայ	Պիտի չգիտնան

ԱՆԿԱՏԱՐ ԱՊԱՌՆԻ

ա. Դէմք	Պիտի չգիտնայի	Պիտի չգիտնայինք
բ. »	Պիտի չգիտնայիր	Պիտի չգիտնայիք
գ. »	Պիտի չգիտնար	Պիտի չգիտնային

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

բ. Դէմք	Մի՛ գիտնար	Մի՛ գիտնաք
---------	------------	------------

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

ա. Դէմք	Որ չգիտնամ	Որ չգիտնանք
բ. »	Որ չգիտնաս	Որ չգիտնաք
գ. »	Որ չգիտնայ	Որ չգիտնան

ԱՆԿԱՏԱՐ

ա. Դէմք	Որ չգիտնայի	Որ չգիտնայինք
բ. »	Որ չգիտնայիր	Որ չգիտնայիք
գ. »	Որ չգիտնար	Որ չգիտնային

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Անեքեւոյք — Զգիտնալ

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Ներկայ՝ Զգիտցող, Անցեալ՝ Զգիտցած,
Ապառնի՝ Զգիտնալիք

Չ Ե Ր Գ Ե Լ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ն Ե Ր Կ Ա Յ

	Եզակի	Յոգնակի
ա. Դիմֆ	Չեմ երգեր	Չենք երգեր
բ. »	Չես երգեր	Չէք երգեր
գ. »	Չ'երգեր	Չեն երգեր

Ա Ն Կ Ա Տ Ա Ր

ա. Դիմֆ	Չէի երգեր	Չէինք երգեր
բ. »	Չէիր երգեր	Չէիք երգեր
գ. »	Չէր երգեր	Չէին երգեր

Կ Ա Տ Ա Ր Ե Ա Լ

ա. Դիմֆ	Չերգեցի	Չերգեցինք
բ. »	Չերգեցիր	Չերգեցիք
գ. »	Չերգեց	Չերգեցին

Բ Ա Ց Ա Ր Ձ Ա Կ Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

ա. Դիմֆ	Պիտի չերգեմ	Պիտի չերգենք
բ. »	Պիտի չերգես	Պիտի չերգէք
գ. »	Պիտի չերգէ	Պիտի չերգեն

Ա Ն Կ Ա Տ Ա Ր Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

ա. Դիմֆ	Պիտի չերգէի	Պիտի չերգէինք
բ. »	Պիտի չերգէիր	Պիտի չերգէիք
գ. »	Պիտի չերգէր	Պիտի չերգէին

Հ Ր Ա Մ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Ե Ղ Ա Ն Ա Կ

բ. Դիմֆ	Մի' երգեր	Մի' երգէք
---------	-----------	-----------

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

	Եզակի	Յոգնակի
ա. Դէմք	Որ չհրդեմք	Որ չհրդենք
բ. »	Որ չհրդես	Որ չհրդէք
գ. »	Որ չհրդէ	Որ չհրդեն

ԱՆԿԱՏԱՐ

ա. Դէմք	Որ չհրդէի	Որ չհրդէինք
բ. »	Որ չհրդէիր	Որ չհրդէիք
գ. »	Որ չհրդէր	Որ չհրդէին

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Անքեւոյք — Չհրդէ

ԴԵՐՔԱՅՆԵՐ

Ներկայ՝ Չհրդող, Անցեալ՝ Չհրդած,
Ապառնի՝ Չհրդելիք

Չ Ն Ա Յ Ի Լ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

	Եզակի	Յոգնակի
ա. Դէմք	Չես նայիր	Չենք նայիր
բ. »	Չես նայիր	Չէք նայիր
գ. »	Չի նայիր	Չեն նայիր

ԱՆԿԱՏԱՐ

ա. Դէմք	Չէի նայեր	Չէինք նայեր
բ. »	Չէիր նայեր	Չէիք նայեր
գ. »	Չէր նայեր	Չէին նայեր

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզակի

Յոգնակի

ա. Դէմք	Զնայեցայ	Զնայեցանք
բ. »	Զնայեցար	Զնայեցաք
գ. »	Զնայեցաւ	Զնայեցան

ԲԱՅԱՐՁԱԿ ԱՊԱՌՆԻ

ա. Դէմք	Պիտի չնայիմ	Պիտի չնայինք
բ. »	Պիտի չնայիս	Պիտի չնայիք
գ. »	Պիտի չնայի	Պիտի չնային

ՆԵՐԿԱՅ

ա. Դէմք	Պիտի չնայէի	Պիտի չնայէինք
բ. »	Պիտի չնայէիր	Պիտի չնայէիք
գ. »	Պիտի չնայէր	Պիտի չնայէին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

բ. Դէմք	Մի' նայիր	Մի' նայիք
---------	-----------	-----------

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿԱՅ

ա. Դէմք	Որ չնայիմ	Որ չնայինք
բ. »	Որ չնայիս	Որ չնայիք
գ. »	Որ չնայի	Որ չնային

ԱՆԿԱՏԱՐ

ա. Դէմք	Որ չնայէի	Որ չնայէինք
բ. »	Որ չնայէիր	Որ չնայէիք
գ. »	Որ չնայէր	Որ չնայէին

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Անբերոյք — Զնայիլ

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Ներկայ՝ Զնայող, Անցեալ՝ Զնայած,
Ապառնի՝ Զնայելիք

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Գրասիրտ տղան

Վահրամիկ դեռ ութը տարեկան էր՝ երբ օր մը դպրոց երթալէ առաջ իր մեծ հօրմէն պարզեւ ստացաւ փայլուն դահեկան մը, եւ ուրախութեամբ դայն դրպանը դրած՝ մեկնեցաւ տունէն: Միտքը դրած էր այդ դրամով դնել խոշոր ու կարմիր խնձոր մը, մէկը անոնցմէ՝ զոր միշտ կը տեսնէր ցուցադրուած իր ճամբուն վրայ եզոզ պտղալածառէն: Նոյն առաւօտ օդը զեղեցիկ չէր, թանձր ու խոնաւ մշուշ մը պատած էր ամէն կողմ: Բայց ան կ'երազէր քայլերը՝ խորհելով իր դնելիք խնձորին վրայ, երբ յանկարծ տեսաւ ծեր աղքատ մը՝ դողդոջուն եւ դունատ, որ խեղճուկ ձայնով « Ողորմութի՛ւն, ողորմութի՛ւն » կ'աղաղակէր: Տղան կանգ առաւ անոր մօտը ու դիտեց...: Հալած մաշած կմախքի մը կը նմանէր. անշուշտ կամ հիւանդ էր կամ անօթի: « Ես անօթի չեմ » ըսաւ ինքնիրեն — նախաճաշ ըրի եւ շատ հանդիստ եմ, խի այս թշուառ մարդը մէկ դահեկանով՝ կրնայ հաց մը դնել եւ անցընել իր անօթութիւնը: Եւ շուտ մը դրպանէն հանեց իր փայլուն դահեկանը եւ մուրացիկին ափը դրաւ՝ ըսելով. « Ահա քեզի պզտիկ ողորմութիւնս, կրնաս ասով հաց մը դնել »: Յետոյ վաղեց ուղղակի դպրոց՝ առանց ետեւ նայելու:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Գրասիրտ — դուք ունեցող. կմախք — մարմնի ոսկորները. դողդոջուն — դողդոջացող. գունատ — դոյնը նեատած. ափ — թաթ. ուղղակի — չիփ-չիտակ:

ԼԶ. ԴԱՍ

ԲԱՂԱԴՐԵԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

114. ԽճՀ տեսակ ժամանակներ բաղադրեալ կ'ըսուին.

Բայերուն մինչեւ հոս նշանակուած ձեւերը, թէ՛ հաստատու-
կան եւ թէ՛ ժխտական՝ կը կոչուին պարզ ժամանակներ. բայց
կայ Բաղադրեալ ժամանակներու ձեւ մըն ալ՝ որ Պարզերէն կը
տարբերի բառական յաւելումով:

115. ԽճՀպէս կը ձեւանան բաղադրեալ ժամանակները.

Բայերուն բաղադրեալ ժամանակները կը ձեւանան՝ անոնց
անցեալ դերբայները անփոփոխ պահելով ու ամէն մէկ ժա-
մանակի մէջ խոնարհելով եմ, կ'ըլլամ էականները կամ Ունիմ
բայը: Օրինակներ. Գրած եմ, կարդացած էիք, լսած եղաւ. դը-
րած պիտի ըլլամ, լսած պիտի ըլլայիք՝ Եթէ կարդացած ըլլաք:
Նմանապէս՝ ժխտական ու հարցական ձեւերով. գրած չեմ կամ
չունիմ, տեսած ես կամ տեսած ունի՞ս, լսած պիտի չըլլամ,
կարդացած պիտի չըլլայի՞նք, Եթէ գրած չըլլայիք, եւն.:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Ստորագծել հետեւեալ խօսքերուն մէջ բայերուն բաղա-
դրեալ ժամանակները.

Ճամբուն վրայ խոնուած էր ահադին ամբոխ մը: Ժողո-
ւորդին մէջ կար մարդ մը որուն ձեռքը չորցած էր: Դուք
կատարած պիտի ըլլայիք պարտքերնիդ՝ եթէ մեզ պատուած ըլ-
լայիք ձեր փոխադարձ այցելութեամբ: Շքեղօրէն կազմուած էին
այն գիւրքերը՝ զոր հայրիկս բերած էր Փարիզէն: Կարմիր ձուկեր
տեսած էք. մեր պարտէզին աւազանը լեցուած է անոնցմով:
Շատեր ուզողներէ չեն սորված որովհետեւ ուշադրութեամբ
հետեւած չեն քերականութեան դասերուն: Ինծի գրած նամա-

կէդ կը հասկնամ որ դու ջանք խնայած չես այդ մասին: Պարտաճանաչ աշակերտները միշտ սիրում են իրենց դատախարակներէն:

Օրինակ. խոնուած էր...

2. Բերանացի խոնարհել դառնալ, զրկել եւ հասնիլ բայերուն Սահմ. ներկայ, Անկատար եւ Ապառնի բաղադրեալ ժամանակները:

Օրինակ. Դարձած կամ դարձեր եմ... զրկած կամ զրկեր էի... հասած պիտի ըլլամ... հասած պիտի ըլլայի...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ըսէ՛ք անունը անոր՝ որ գրկուած է

Աչքէ, ականջէ, լեզուէ, թեւէ, մէկ աչքէ, մազերէ, ծընողքէ, հարստութենէ, աղատութենէ, ուսումէ, առողջութենէ, երջանկութենէ:

Լրացնել հետեւեալ խօսքերը՝ կէտերուն տեղ դնելով վերը նշանակուածներուն համապատասխանող սա բառերէն մէկը. *դէրի, աղբատ, համր, ճաղատ, խուլ, թեւատ, կոյր, հիւանդ, միականի, դժբախտ, որր, անուսում կամ աղէտ*:

Աչքէ զրկուածը՝ ... կը կոչուի, ականջէ զրկուածը՝ ..., լեզուէ զրկուածը՝ ..., թեւէ զրկուածը՝ ..., մէկ աչք ունեցողը՝ ... հարստութենէ զրկուածը՝ ..., երջանկութենէ զրկուածը՝ ..., մազերէ զրկուածը՝ ... ուսումէ զրկուածը՝ ..., ծնողքէն զրկուածը՝ ...:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Թեւատ - Թեւէ զրկուած. միականի - մէկ աչք ունեցող:

Լ Է. ԴԱՍ

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ

116. Ո՞ր բայերը *Ներգործական* կ'ըսուին.

Ներգործական կ'ըսուին այն բայերը՝ որոնք ուղղակի գործողութիւն կը կատարեն իրենց առարկայ եղող անձերու եւ իրերու վրայ: Օրինակ. Արշաւիր ծեծեց Գրիգորը, Արեւը կը լուսաւորէ աշխարհս:

117. Ո՞րն է *Ներգործական* բայերում գործողութեան առարկան եւ ի՞նչ հոլովով կը ներկայացուի.

Ներգործական բայերուն գործողութեան առարկան է անոնց ուղղակի լրացուցիչը կամ սեռի խնդիրը՝ որ կ'ըլլայ միշտ հայցական հոլով: Ուստի վերի օրինակներուն մէջ Գրիգորը եւ Աշխարիւր ուղղակի խնդիրներ են ծեծեց ու կը լուսաւորէ ներգործական բայերուն:

118. *Ներգործական* բայով կազմուած խօսքերու մէջ չե՞ն կրնար արդեօք անուղղակի խնդիրներ ալ գտնուիլ.

Ներգործական բայերը՝ իրենց այս ուղղակի խնդիրէն զատ՝ կրնան ունենալ նաեւ անուղղակի կամ բնութեան խնդիրներ՝ երբ աւելի ընդարձակներ խօսք մը: Օրինակ. հայրս երէկ նամակ մը գրեց անապարանքով: Շեղադիր բառերը անուղղակի խնդիրներ են գրեց բային:

ՔՆՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ նշանակել ներգ. բայերը:

Երկրագործը կը մշակէ դաշտերը, եւ դաստիարակը՝ մանուկներու միտքն ու սիրտը: Դամոկլէս կը տեսնէր սուր մը գրիւնով վերիւ կախուած: Յովար Լեւոնը նետերով սպաննեց Արիստոյմը: Ազամ արդիւրեւս պտուղը կերաւ Եւայի սիրոյն համար:

Ան որ ուրիշները չի յարգեր՝ ինք ալ յարգանք չի ստանար։ Գրիգոր Լուսաւորիչ կործանեց բոլոր կուռքերուն բազիլիկները։ Զրկուն բերանը սամա կը զննէ հնազանդեցնելու համար։ Մըջիւնին օրինակը կը խրատէ ծռլիները։ Սամփոռն բռնեց առիւծին բերնէն ու պատուեց զայն։ Պօղոս առաքեալը հրեաներուն կը զրէր. Կաղաչեմ ձեզի Աստուծոյ ողորմութեամբ։ Ստախօս էն անոնք որ երդումով բան մը կը խոստանան ու չեն կատարեր։

Օրինակ. կը մշակէ...

2. Յոյց տալ վերի խօսքերուն մէջ շեղագիր նշանակուած խնդիրներուն տեսակները։

Օրինակ. կը տեսնէք սուր մը (սեռի խնդիր), գլխուն վերեւ (անուղղակի խնդիր)...

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պահապան հրեշտակիս

Ով պահապան հրեշտակ սիրուն
Որ երկընքէն կ'իջնես իմ քով,
Ըսէ՛, ի՞նչ է քու սուրբ անունն
Որ զայն կանչեմ զուրգուրանքով։

Արշալոյսին՝ ձեռքով քընքուշ
Բա՛ց, կ'աղաչեմ, աչքս ու լեզուս,
Եւ իրիկուան քուն մը անուշ
Վարձք տուր յոգնած իմ քայլերուն։

Երբ աղօթքներս երկինք տանիս,
 Բե՛ր փոխարէն չընորհք եւ սէր,
 Ու ներշնչէ՛ անդօր սըրտիս
 Բարի խորհուրդ, բարի դործեր:

Մոլորական թէ՛ թափառիմ
 Մութ ու խոտոր ճամբաներով,
 Յոյց տուր ինծի լոյսն երկրներին,
 Քայլերս ուղղէ՛ հոն ապահով:

Մերժէ՛ ինծմէ՛ չարն ու փորձանք,
 Վարդեր ցանէ՛ ճամբուս վերան.
 Ըլլամ բարի, ծնողքիս հըրճուանք,
 Հայրենիքիս արի պաշտպան:

Հ. Ե. ՓԷՉԻԿԵԱՆ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Գուրգուրանք - մեծ սէր. ներշնչել - թելադրել. մոլորական - ճամբէ
 դուրս. քափառիլ - ասդին անդին քալել. խոտոր - չեղ, ծուռ, արի - քաջ:

ԼԸ. ԴԱՍ

ԿՐԱԽՈՐԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ

119. Ե՞րբ *Կրաւորական* կ'ըսուի բայ մը.

Կրաւորական կը կոչուի բայ մը՝ երբ կրել կը նշանակէ, այսինքն ենթակային վրայ զործողութեան մը կատարուիլը կ'իմացնէ: Օրինակ. Անկարգ Սուրէն պատժուեցաւ. ըսել է՝ պատիժի զործողութիւնը կատարուեցաւ անկարգ Սուրէնի վրայ՝ որ ենթական է պատժուեցաւ բային:

120. Կրաւորական բայերը ի՞նչ հոլով կ'ուզեն իրենց խնդիր.

Կրաւորական բայերը իրենց խնդիր կ'ուզեն բացառական հոլով: Ուստի առնելով վերի խօսքը՝ երբ ուզենք հասկցնել թէ Սուրէն որմէ՞ պատժուեցաւ, առջևը կ'աւելցնենք բացառական հոլով բառ մը, օրինակ՝ ուսուցչէն, որ կ'ըլլայ խնդիրը պատժուեցաւ բային:

121. Կրաւորական բայերը սրոնցմէ՞ կը ձեւանան եւ ի՞նչ կերպով.

Կրաւորական բայերը կը կազմուին Ներգործականներէն, ու կը ձեւանան այսպէս = Ա. Լծորդութեան բայերուն ալ եւ նալ վերջաւորութիւնները կ'ըլլան ացուիլ եւ ցուիլ, ինչպէս. կարդալ՝ կարդացուիլ, մոռնալ՝ մոռցուիլ: Իսկ ել, իլ, ուլ վերջացողները կ'ըլլան պարզապէս ուիլ: Օրինակ. Տեսնել՝ տեսնուիլ, խօսիլ՝ խօսուիլ. թողուլ՝ թողուիլ:

122. Ուրեմն ի՞նչպէս կը խոնարհուին կրաւորական բայերը.

Այս տեսակ բայերը ունին պարզ ու միաձեւ խոնարհում մը՝ յար եւ նման Գ. Լծորդութեան: Օրինակներ.

Մ Ո Ռ Ն Ա Լ — Մ Ո Ռ Յ Ո Ւ Ի Լ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ

Ներկայ Կը մոռցուիմ, ցուխս, ցուի, եւն. :
 Անկատար Կը մոռցուէի, ցուէիր, ցուէր, եւն. :
 Կատարեալ Մոռցուեցայ, ցուեցար, ցուեցաւ, եւն. :
 Ապառնի Պիտի մոռցուիմ, ցուխս, ցուի, եւն. :

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Մոռցուէ՛ Մոռցուի՛նք
 Մոռցուեցէ՛ք Թող մոռցուի, ցուին

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ

Ներկայ Որ մոռցուիմ, ցուխս, ցուի, ցուինք :
 Անկատար Որ մոռցուէի, ցուէիր, ցուէր, ցուէինք :

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Մոռցուող - Մոռցուած, Մոռցուեր - Մոռցուելիք

Տ Ե Ս Ն Ե Լ — Տ Ե Ս Ն Ո Ւ Ի Լ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ

Ներկայ Կը տեսնուիմ, նուխս, նուի, եւն. :
 Անկատար Կը տեսնուէի, նուէիր, նուէր, եւն. :
 Կատարեալ Տեսնուեցայ, նուեցար, նուեցաւ, եւն. :
 Ապառնի Պիտի տեսնուիմ, նուխս, նուի, եւն. :

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Տեսնուէ՛ Տեսնուի՛նք
 Տեսնուեցէ՛ք Թող տեսնուի, նուին

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ

Ներկայ Որ տեսնուիմ, նուիս, նուի, հեն. :
Անկատար Որ տեսնուէի, ուէիւր, ուէր, ուէինք, հեն. :

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Տեսնուող - Տեսնուած, տեսնուեր - Տեսնուելիք

ԹՈՂՈՒԼ — ԹՈՂՈՒԻԼ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ

Ներկայ Կը թողուիմ, ուիս, ուի, հեն. :
Անկատար Կը թողուէի, ուէիւր, ուէր, հեն. :
Կատարեալ Թողուեցայ, ուեցար, ուեցաւ, հեն. :
Ապառնի Պիտի թողուիմ, ուիս, ուի, հեն. :

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Թողուէ՛ Թողուի՛նք
Թողուեցէ՛ք Թող թողուի, ուին

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ

Ներկայ Որ թողուիմ, ուիս, ուի, ուինք, հեն. :
Անկատար Որ թողուէի, ուէիւր, ուէր, ուէինք, հեն. :

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Թողուող - Թողուած, Թողուեր - Թողուելիք

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն ներգործական բայերը նշանակել մէկ ստորագիծով եւ կրաւորականները երկուքով .

Դաւիթ տապալեց Գողիաթը: Հողեփեռնէս սպաննուեցաւ Յուդիթէն: Տխոսս պաշարեց ու կործանեց Երուսաղէմը: Անի քաղաքը առնուեցաւ Յոյներէն: Բարի մարդիկ օրէնքը կը պահեն, յանցաւորները անկէ կը պատժուին: Դպրոցին զանգակը կ'իմացնէ դասաժամերը: Կանոնապահ աշակերտները տեսուէն կը վարձատրուին: Զմեռը կը տառապեցնէ ազքատներն ու հիւանդները: Գարունով բնութիւնը բոլորովին կը նորոգուի:

2. Միեւնոյն հրահանգին ներգործական խօսքերը կրաւորականի վերածել եւ կրաւորականները ներգործականի .

Օրինակ. Գողիաթ տապալուեցաւ Դաւիթէն. Յուդիթ սպաննեց Հողեփեռնէսը...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Անհնազանդութեան պատիժը

Սկսած էր դպրոցական արձակուրդը, եւ ինչպէս ամէն աշակերտ՝ իրենց տունը կը մնային նաեւ որբեւարի մը երեք փոքր զաւակները: Օր մը ասոնց մայրը հարկադրուած ըլլալով թիչ մը տուն դուրս ելլել՝ պատուիրած էր որ իրենց պարտէզին մէջ խաղան առանց բացակայելու մինչեւ իր վերադարձը: Բայց հազիւ թէ ան կը մեկնի, պզտիկ անառակները կ'ելլեն կ'երթան դէպի հեռաւոր ծառաստան մը, եւ հոն ձող մը յարմարցնելով հինցած ծառի մը կոճղին վրայ՝ կը սկսին նորնորով խաղալ հո'վի հո'վի կանչելով: Սակայն իրենցմէ մէկը յանկարծ ցնցուելով կը կորսնցնէ զժրախտարար իր հաւասարակշռութիւնը ու

կը գլորի վար կ'իյնայ գլխու վրայ, ծանրապէս վերաւորուած ու մարած վիճակի մէջ: Անցորդներ կը փութան անմիջական օդ-նութիւն ընելու խեղճին՝ որ ինքզինք գտնելուն պէս՝ վա՛յ, մայրի՛կ, վա՛յ, կ'աղաղակէ լալով...: Քիչ յետոյ կը հասնի մայրերնին ու անմիջապէս դայն հիւանդանոց փոխադրել կու տայ, իսկ միւս երկուքը տրտում տխուր կը վերադառնան գէպի տուն:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Հարկադրուած - ստիպուած. ձող - երկայն փայտ. հաւասարակը-նութիւն - կշիռի կամ ծանրութեան հաւասարութիւն. բացակայիլ - հե-ռանալ. նորմրուկ - (թուրքերէն՝ տանկալափիշտի):

Լ Թ. ԴԱՍ

ԶԷԶՈՒՔ ԲԱՅԵՐ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԼՐԱՑՈՒՑԻԶՆԵՐԸ

123. Ի՞նչ տեսակ բայեր **Զէզուք** կ'ըսուին եւ ո՞ր լծորդու-թեան կը պատկանին.

Զէզոք կ'ըսուի բայ մը՝ որուն գործողութիւնը կը կատարուի միայն իր ենթակային վրայ, ուրիշի չ'անցնիր: Այս տեսակ բա-յեր մասնաւոր լծորդութեան չեն պատկանիր, եւ ընդհանրապէս իրենց Աներեւոյթները նալ կամ իլ կը վերջաւորուին, ինչպէս դառնալ, տաքնալ, չորնալ, հալիլ, մաշիլ, պառկիլ:

124. Ո՞րն է **Զէզոք** բայերուն լրացուցիչը եւ ի՞նչ հոլով.

Զէզոք բայերը կ'առնեն անուղղակի լրացուցիչ կամ բնու-թեան խնդիր՝ որ կը ներկայացուի ամէն մէկ բայի պահանջած հոլովով:

125. *Զէղոթ* բայերէն որո՞նք տրական հոլով լրացուցիչ կ'առնեն, որո՞նք բացառական եւ որո՞նք գործիական.

Սլասիլ, առաջնորդել, կարօտնալ, հանդիպիլ, նախանձիլ, փախափիլ, օգնել եւ *ասոնց նմաններ՝ կ'առնեն տրական հոլով լրացուցիչ կամ խնդիր*. — զգուշանալ, հեռանալ, մեկնիլ, փախչիլ՝ *բացառական հոլով*. — խկ գրադիլ, հետաքրքրուիլ՝ *զործիական* :

126. Լրացուցիչները ե՞րբ ուղղականի ձեւով կը ներկայացուին.

Լրացուցիչները ուղղականի ձեւով կը ներկայացուին՝ դէպի կամ մէջը նշանակութեամբ: Օրինակ. ես դպրոց կ'երթամ. Հայրըս տունը կ'աչխատի. Գողերը բանտ կը դրուին. Ամէնէն կատաղի զազանները Ափրիկէ կը գտնուին: — Շեղադիր բառերը լրացուցիչներն են իրենց բայերուն:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կրկնել ի՞նչ. դասին 1. հրահանգը, նշանակելով այս անգամ բայերուն ժամանակները, քիւերն ու դէմքերը:

2. Բերանացի խոնարհել զբաղել, փախչել, օգնել բայերը:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ նիւթէ կը շինուի

Շիւեր, սեղաններ, գրչածայրեր, կողովներ, կօշիկներ, դիւնի, հաց, սլանիր, կարազ, չապիկներ, դուրպաններ, դամբը:

Լրացնել հետեւեալ խօսքերը՝ կէտերու տեղ գործածելով վերի բառերուն սա համապատասխանները. սեր, կտաւ, ողոր, կաշի, սրղպատ, ապակի, կաթ, ալիւր, տախտակ, խաղող, երկաթ, դերձան:

Շիշերը կը շինուին ...ով, սեղանները՝ ...ով, դրձածայրերը՝ ...ով, կողովները՝ ...ով, կօշիկները՝ ...ով, հացը՝ ...ով, դինին՝ ...ով, պանիրը՝ ...ով, չապիկները՝ ...ով, դուրպաները՝ բուրդի կամ բամբակի ...ով, կարազը՝ ...ով, դամերը՝ ...ով:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ոգոր - փոքրիկ ծառ կամ թուփ՝ որուն կակուղ ոստերով կը շինուին կողովներ. պողպատ - թըջուած եւ կարծրացած երկաթ:

Խ՝ ԴԱՍ

ԱՆՅՈՂԱԿԱՆ ԲԱՅՅԵՐ

127. Ո՞ր բայերը Անցողական կը կոչուին եւ ի՞նչպէս կը ձեւանան.

Անցողական կ'ըսուին այն բայերը՝ որ դործողութեան մը ուրիշի ձեռքով կատարուիլը կը նշանակեն, ու կը ձեւանան՝ բայաբաժաններու վրայ ցնել մասնիկը աւելցնելով, ինչպէս՝ մոռցնել, սիր-ցնել, փախ-ցնել, եւն.:

128. Ներգործական բայերէն շատեր ուրիշ ի՞նչ կերպով Անցողական կ'ըլլան.

Ներգործական բայերէն շատեր՝ տալ բայով Անցողական կ'ըլլան: Օրինակ. բերել տալ, բանալ տալ, գոցել տալ, մաքրել տալ, եւն.: Այս ձեռով Անցողականներու մէջ միայն տալ բայը կը խոնարհուի, միւսը անփոփոխ կը մնայ միշտ, ուստի յաճախ կ'ըսուի. Բժիշկ մը բերել պիտի տամ. Մեր ցորենը աղաւ տուինք. Շինել տուէք սա կոտրած աթոռները, եւն.:

ԾԱՆՈԹ. — Իլ վերջացող Գ. Լծորդութեան բայերը անցողական եղած
ստեն իրենց ի գիրը ե-ի կը փոխեն: Օրինակ. Անցնիլ՝ կ'ըլլայ անցընել
կամ անցնիլ տալ. Դադրիլ՝ դադրեցնել կամ դադրիլ տալ:

129. Ո՞ր բայերը չունին անցողական ձև.

Եմ, ըլլամ, գամ, կամ, կրնամ եւ ունենամ բայերը բնաւ
չեն զործածուիր անցողական ո՛ր եւ է ձևով:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Անցողական ընել հետեւեալ բայերը ցնել վերջաւորու-
քեամբ.

Խաղալ, խնդալ, սիրել, բարկանալ, խօսիլ, ձանձրանալ,
ապրիլ, իմանալ, աշխատիլ, կշտանալ, սորվիլ, տեղեկանալ,
խոստովանիլ, քնանալ:

Օրինակ. խաղցնել, խնդացնել...

2. Անցողականի վերածել նոյնպէս սա բայերը ցնել կամ
տալ յաւելումներով՝ պահանջին համեմատ:

Մոռնալ, կանչել, խօսիլ, բերել, պոռալ, խաբել, հաւնիլ,
պարել, հետելիլ, աղօթել, ամչնալ, մուրալ, դիտնալ, պատռել,
ճանչնալ:

Օրինակ. մոռնալ մոռցնել, կանչել կանչել տալ...

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կամք եւ գործ

Թռչունի թեւ կ'ուզեմ ես,
Ճըռուողական դայլայլիկ,
Ծաղիկներու բոյրն ու տես
Գոյն քան ըզգոյն զեղեցիկ:

Կ'ուզեմ ես թաղ ոսկեհուռ,
Արքայական ծիրանի
Մեծ միտքերուն հանճար սուր,
Անոնց համբաւն անուանի:

Դիւցաղներու կ'ուզեմ դեռ
Ունենալ փառքն ու պարծանք,
Դարձեալ ամէն բանէ վեր՝
Պատիւ անձիւ ու յարգանք:

Կ'ուզեմ... եւ ալ ի՞նչ գիտնամ,
Բայց խենդ միայն ուզելու,
Պարտքերուս մէջ շատ անդամ
Կը գլտնըլիմ զանցառու:

Ի՞նչ շահ միայն ուզելէն
Եթէ ոչ՝ խօլ մի պատրանք,
Քանի որ դեռ լըրջօրէն
Զունիմ տոկուն աշխատանք:

— Ոչ, կամք միայն չի բաւեր,
Եթէ ստուգիւ կ'ուզեմ ես
Դիրք մ'ունենալ պատուարեր՝
Հարկ է քրտնիմ մեծապէս:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Բռյր - անոյշ հոտ. տես - տեսք. ոսկեհուռ - ոսկիով հիւսուած.
գոյն քան զգոյն - մէկ գոյնը միւսէն աւելի. ծիրանի - թագաւորի զգեստ.
զանցառու - զանց ընող, չկատարող. խօլ - յիմար. տոկուն - գիմացկուն.
պատրանք - ինքնախարութիւն. պատուարեր - պատիւ բերող. դիւցազն -
մեծ կտրիճ, հերոս:

ԽԱ. ԴԱՍ

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

130. Բայերու ո՞ր ձեւերը *Դերբայ* կը կոչուին եւ ի՞նչպէս կը գործածուին:

Դերբայ կը կոչուին բայերու Անորոշ Եղանակին պատկանող ձեւերը՝ ինչպէս տեսանք ամէն խոնարհումներուն մէջ, եւ կը գործածուին թէ՛ անոնց դիմաւոր ժամանակներուն տեղ եւ թէ՛ իրր անուն:

131. Դիմաւոր բայով խօսքեր ե՞րբ կը ներկայացուին Դերբայներով:

Դիմաւոր բայով կազմուած խօսքեր չառ անգամ *Դերբայ*ներով կը բացատրուին՝ խօսքը աւելի կտրուկ ընելու համար: Օրինակ. *Ձեզի այցելող հիւրերը, այսինքն՝ հիւրերը որոնք մեզի կ'այցելեն*. — Ինծի գրած համակդ, նամակը՝ գոր ինծի գրած ես. — Ընելիքդ ըրէ՛, ինչ որ պիտի ընես՝ ըրէ՛:

132. Դերբայները կրնա՞ն նաեւ իրր գոյական եւ ածական գործածուիլ:

Դերբայները կը գործածուին նաեւ իրր գոյական եւ ածական, եւ անոնց պէս յօդ կ'առնեն եւ կը հոլովուին:

133. Աներեւոյթները ի՞նչպէս կը հոլովուին:

Աներեւոյթները ընդհանրապէս եղակի կը հոլովուին. *Կարդալ, կարդալու, կարդալէ, կարդալով*. *սիրել, սիրելու, սիրելէ, սիրելով*. *խօսիլ, խօսելու, խօսելէ, խօսելով*: Երբեմն նաեւ յոդնակի. *Կարդալներ, կարդալներով, սիրելներ, սիրելներով, խօսիլներ, խօսիլներով, եւն* .:

134. Ի՞նչպէս կը հոլովուին ող, ած եւ լիք վերջացող Դերբայները:

Ող, ած եւ լիք վերջացող ներկայ, Անցեալ եւ Ապառնի Դեր-
բայները կը հոլովուին եզակի թէ յոդնակի հետեւեալ օրինակնե-
րուն պէս.

Եզակի			
Ուղղ. Հայց.	Սեռ. Տրակ.	Բացառական	Գործիական
Գործողը	Գործողին	Գործողէն	Գործողով
Տեսածը	Տեսածին	Տեսածէն	Տեսածով
Ըսելիքը	Ըսելիքին	Ըսելիքէն	Ըսելիքով
Յոգնակի			
Գործողները	Գործողներուն	Գործողներէն	Գործողներով
Տեսածները	Տեսածներուն	Տեսածներէն	Տեսածներով
Ըսելիքները	Ըսելիքներուն	Ըսելիքներէն	Ըսելիքներով

ԾԱՆՈԹ. Եր վերջացող Անցեալ զերբայներն ալ թէպէտ կը զօրծած-
ուին ած վերջացողներուն պէս բազմաթիւ ժամանակներ կազմելու, բայց
չեն հոլովուիր:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ որոշել դերբայները.

Արթննալով տեսայ որ արեւը ծագեր էր: Յիսուսի ծնանելու
ատեն Արեւելքէն մողեր հասան Երուսաղէմ: Երէկ կարդացինք
Արրահամ խոստովանողին վարքը: Նախ տղաք չեն մտածեր դա-
լիքը, երկրորդ՝ տղայամիտ մարդիկ: Դուն չես մտներ ու մրտ-
նողներուն դէմը կեցած կ'արդիլես: Քեզմէ փոխ առնել ուզողին
երես մի՛ դարձնէր: Առանց սորվելու մարդ գիտուն չ'ըլլար, եւ
կը սորվի կարգաւով ու գիտելով:

2. Դերբայները դիմառոր բայի վերածել.

Աշխատողը մուրացկան չ'ըլլար: Զեր հայրը աղատողը մեր
բարեկամն է: Քեզի բռնիք մը ունիմ. բռնիքը չուտով ըրէ:

Գրած նամակն ձեռքդ հասա՞ւ: Զիս չտեսնողներն ու ինծմէ չլսողները երանի պիտի տան ձեզի: Անցած ժամանակը ետ չի դառնար: Ուրիշին հոր փորոցը՝ ինք կ'իյնայ մէջը: Ուղածն ըսողը յաճախ չուզածը կը լսէ:

Օրինակ. Աշխատողը = ան որ կ'աշխատի ...

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բարի սամարացի

Մարդ մը Երուսաղէմէն Երիզով երթալու ատեն, կ'ըսէ Աւետարանը, աւաղակներու ձեռքն ինկաւ, որոնք յափշտակելով անոր բոլոր ունեցածը, վիրաւորեցին զայն ու կիսամահ թողուցին: Քահանայ մը որ նոյն ճամբէն կ'անցնէր, տեսաւ զանիկա եւ ճամբան շարունակեց: Ղեւտացի մըն ալ անցաւ անկէ, տեսաւ եւ նոյնպէս առաւ քալեց: Բայց Սամարացի մը երբ եկաւ տեսաւ այն թշուառը՝ դուրջ շարժեցաւ. մօտեցաւ անոր եւ ձէթ՝ ու գինի դնելով՝ պատեց վէրքերը: Յետոյ զայն իր գրաստին վրայ դրած՝ պանդոկ մը տարաւ եւ խնամեց: Յաջորդ օրը, հարկ ըլլալով իր ճամբան շարունակել, գրպանէն երկու դահեկան հանեց եւ սրանդոկապետին տալով ըսաւ. «Հող տար այս մարդուն, եւ ինչ ծախք որ ընես անոր համար՝ վերադարձիս քեզի կը վճարեմ»:

Ահա դեղեցիկ օրինակ մը եղբայրսիրութեան, որուն պէտք է ջանանք նմանիլ մեր կարելիին չափով՝ ամէն անգամ որ առիթն ունենանք:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Կիսամահ — կէս մեռած. առաւ քալեց — անցաւ դնաց. գրաստ — անասուն (ձի, էշ, ջորի):

ԽԲ. ԴԱՍ

ՄԱԿԻԱՅԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐ ՈՒ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ

135 Ո՞ր բառերը *Մակրայ* կ'ըսուին եւ ի՞նչ կը նշանակեն.

Մակրայ կ'ըսուին այն անխփփոխ բառերը որոնք բայերուն քով զըռւելով՝ կ'իմացնեն զործողութեան ժամանակը, տեղը, որակը եւ քանակը, եւ անոնց համեմատ կ'ըսուին ժամանակական, Տեղական, Որակական եւ Փանակական: Օրինակ. կանուխ արթննալ, դուրս ելլել, սաստիկ յանդիմանել, քիչ աշխատիլ, եւն. : Կան ալ որ կը կոչուին Հարցական, Հաստատական, Ժըլտական եւ Երկրայական մակրայներ՝ որոնցմէ կը հասկցուի իւրաքանչիւրին նշանակութիւնը :

136. Որո՞նք են գլխաւորները այն *Մակրայներուն՝ որ ժամանակ եւ Տեղ* կը ցուցնեն.

Ժամանակ ցուցնող են՝ Առաջ, յետոյ, նախ, հիմա, ետքը, յաճախ, ստեպ, շուտ, ուշ, միշտ, արդ, մերք, երբեմն, հերոս, երէկ, այսօր, վաղը, եւն. : — Տեղ ցուցնող կամ Տեղական կոչուածներն են՝ Հոս, հստ, հոն, քովը, մօտը, ուր, վերը, վարը, առջեւ, վերեւ, վրան, տակը, դուրսը, ներսը, եւն. :

137. Որո՞նք են *Որակական եւ Քանակական* կոչուածներուն գլխաւորները.

Որակական կամ գործելու կերպը ցոյց տուող Մակրայներն են՝ Աղէկ, լաւ, գէշ, յոռի, ուժգին, սաստիկ, մեղմով, յիւրաի, բոնի, ասլորաբար, ընդհանրապէս, ուղղակի, կողմնակի, յանկարծակի, հիմնովին, վերիվերանց, հարեւանցի, բերանացի, այսպէս, այդպէս, այնպէս, նոյնպէս, եւն. : — Չափ կամ քանակ նշանակող մակրայներն են՝ շատ, քիչ, աւելի, նուազ, հեքիք, ալ, սակաւ, պակաս, բաւական, կարն, այսքան, այդքան, նոյնքան, որքան, լիովի, երկար, եւն. :

138. Քանի մը օրինակ տո՛ւր նաեւ *Հարցական, Հաստատական, Ժխտական* ու *Երկրայական* մակբայներէն.

Ահա քանի մը օրինակ ատոնց խորքանշիւրէն.

Հարցական = Ինչո՞ւ, ի՞նչպէս, ինչո՞ւ համար, ո՞ր, ուրի՞շ, ո՞ր ատեն, քանի՞ անգամ:

Հաստատական = Այո՛, անշուշտ, յիշաւի, նշմարիտ, արդարեւ, իրաւ որ, ահա՛, ահաւասիկ:

Ժխտական = Ո՛չ, չէ՛, մի՛, բնաւ, երբեք, քաւ լիցի, բընաւ երբեք, ամենեւին, բացարձակապէս:

Երկրայական = Գուցէ, քերես, հաւանօրէն, արդեօք, աւտլ հանդերձ, ենթադրելով, *և.ն.:*

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Որոշել հետեւեալ խօսքերուն մէջ շեղագիր մակբայներուն տեսակները.

Փառասէր մարդը երբեք զո՛հ չ'ըլլար իր վիճակէն: Շատ լսելն ու քիչ խօսիլը նշան է խոհեմաբար դործելու: Դուք չափազանց կը դանդաղիք, արագ շարժելու էք: Երբեք վաղուան մի յետաձգեր զործ մը զոր այսօր կրնաս ընել: Բնաւ այո՛ մի ըսէք բանի մը համար՝ երբ ոչ է ան ձեր սրտին մէջ: Ժամանակը ետ չի դառնար, սորվինք լաւ դործածել զայն: Ան որ անխորհրդաբար կ'ըսէ իր բոլոր գիտցածը, քիչ ատենէն պիտի ըսէ նաեւ ինչ որ չի գիտեր: Ուշադրութեամբ լսեցէք ձեր ծնողներուն խրատները եւ նշողութիւն դործադրեցէք: Հազիւ երբեք պիտի զրկուէինք մեր կարեւոր բաներէն՝ եթէ աւելորդներու համար վատնած չըլլայինք մեր ժամանակն ու դրամը: Անվուրձուրդները ուշ թէ շուտ կը գտնէ իր պատիժը:

Օրինակ. *Երբեք՝ ժխտական, չափ ու քիչ՝ քանակական...*

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

1 Գործածելով ստորեւ դրուած բայերէն մէկը՝ նշանակել քէ ի՛նչ կ'ընէ այն մարդը որ ձուկ կամ վայրի կենդանիներ կը բռնէ. անիկա՝ որ վարէն վեր կ'երթայ. անիկա՝ որ վերէն վար կու գայ. անիկա՝ որ խոտեր կը կտրէ. անիկա՝ որ իր գաղափարը կը յայտնէ խօսքով. անիկա՝ որ բուրդը թելերու կը վերածէ. ան որ նկար կը շինէ. ան որ ձեւ ու կերպարանք կու տայ պինդ առարկաներու. ան՝ որ առիթ մը իր շահուն կը յատկացնէ. եւ ան՝ որ ետեւէ կ'ըլլայ բան մը գտնելու:

Կը հնձէ, կը մանէ, կը քանդակէ, կ'որսայ, կ'իջնէ, կը խօսի, կը նկարէ, կ'ելլէ, կը հետապնդէ, կը շահագործէ:

Օրինակ. Անիկա որ ցորեն կը կտրէ՝ կը հնձէ. անիկա որ բուրդը թելերու կը վերածէ՝ կը մանէ...

2. Նմանապէս վարի բայերէն յարմարները գործածելով ցոյց տալ քէ ի՛նչ կ'ընեն շարժելու համար՝ թռչունը, ձուկը, հետեակը, եղջիկը, լուռ, օձը, զնգակը, ծուխը, հողմացոյցը, դետը, չատրուանը, անձրեւը, ջրվէժը, կառախումբը, բալխիւրը, սաւառնակը:

Կը սահի, կը ցայտէ, կը գլորի, կը քալէ, կը սուրայ, կը տեղայ, կը լողայ, կը քոչի, կը ցատկէ, կը հոսի, կը սողայ, կը դառնայ, կը քարճրանայ, կ'ոստոստէ, կ'օղաչուէ, կը գահավիժի:

Օրինակ. Բալխիւրը կը սահի, չատրուանը կը ցայտէ...

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Հետեւակ - ոտքով զննող զօրք. ջրվէժ - ջուրի ստատիկ հոսանք՝ բարձր ժայռէ. բալխիւր - տեսակ մը կառք ձիւնի եւ սառի վրայ սահող. հողմացոյց - հովերուն ուղղութիւնը ցուցնող գործիք. չատրուան - ցայտուն ջրով աւաղան, աղբիւր. սաւառնակ - օդանաւ, տեղալ - անձրեւել. գահավիժիլ - բարձրէն վար թափիլ. ոստոստել - ցատկոտել. օղաչուել - օդին մէջ ճամբորդել:

Խ Գ. Դ Ա Ս

ՀՈՂՈՎԱՌՈՒ ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԽՆԴՐԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

139. Ի՞նչ տեսակ բառեր Հոլովառու կ'ըստին եւ ի՞նչպէս կը գործածուին.

Հոլովառու կը կոչուին պարագայ ցուցնող բառեր՝ որոնք առանձին չեն գործածուիր, այլ միշտ գոյականի կամ դերանունի հետ՝ իրր իրենց խնդիրը: Օրինակ. Դպրոցին մէջ, դրասեղանին առջեւ, մինչեւ իրիկուն, դասի համար, ծառին վրայ, գետնն անդին, ևւն.: Այս զոյգ բառերէն չեղազիրենքը Հոլովառու բառեր են եւ քովիները՝ իրենց խնդիրը:

140. Հոլովառու բառերը իրենց խնդիրներէն առաջ կը դրուին քէ ետքը.

Հոլովառու բառերէն կան որ առաջ կը դրուին իրենց խնդիրներէն՝ կան որ ետքը, կան ալ որ թէ՛ առաջ կը դրուին եւ թէ՛ ետքը, եւ իրենց զիրքին համեմատ՝ կը կոչուին Նախադաս, Յետադաս, Կրկնակարգ: Նախադասներն են սա վեց հատը. Դէպի, իբրեւ, քան, քաց ի, մինչեւ, առանց: Յետադաս են չատ մը բառեր՝ հետեւեալներուն պէս. դէմ, մօտ, հետ, մէջ, առաջ, ետքը, քով, տեղ, աւելի, նուազ, վերջ, յետոյ, առջեւ, ետեւ, միջեւ, վերեւ, ներքեւ, շուրջ, ասդին, անդին, մէկտեղ, միասին, ատեն, մէջտեղ, բոլորով, ևւն.: Իսկ հանդերձ, հետու, նման, հանդէպ, հակառակ, փոխանակ՝ կըրկնակարգ կ'ըստին, վասնզի կրնան իրենց խնդիրէն թէ՛ առաջ դրուիլ եւ թէ՛ ետքը: Օրինակ. Ասով հանդերձ, հանդերձ ասով, մեզմէ հետու, հետու մեզմէ, ասոր նման, նման ասոր, մեզի համեմատ, համեմատ մեզի, վարձքի փոխարէն, փոխարէն վարձքի, ևւն.:

141. Ի՞նչ հոլով-խնդիր կ'առնեն Հոլովառու բառերը.

Ամէն Հոլովառու բառ կ'առնէ յատուկ Հոլովով խնդիր մը, ինչպէս կը տեսնուի հետեւեալ օրինակներէն.

Ուղղական կամ Հայցական = Իրրեւ արդար, որպէս յիմար,
դէպի ծով:

Բացառական = Ասկէ դատ, դէպքէն առաջ կամ ետքը, բացի
ձեզմէ, կարողութենէն վեր կամ վար, գիտցա-
ծէն աւելի կամ պակաս, մեզմէ հետո:

Սեռական = Ճրագին քով, պարկին մէջ, դրան առջեւ,
աւագանին շուրջ, ծառին տակ, բլուրին ետեւ,
գործի պատճառով, մեր ձեռքով:

Տրական = Ինծի պէս, ձեզի մօտ, մարդու հետ, մազի
չափ, հրեշտակի նման, մեծերու հանդէպ, յան-
ցամբի համար, փոխանակ կռուելու:

Գործիական = Ասով մէկտեղ, ընտանիքով միասին, բարեկամ-
ներով հանդերձ, եւն.:

Այս դոյզ բառերէն չեղադիրները խնդիրներ են իրենց կից
հոլովառուներուն:

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Նշանակել սա խօսքերուն մէջ Հոլովառու բառերը.

Երկիրը կը դառնայ արեգակին շուրջ: Այս մարդը կ'ապրի
առանց բարեկամի: Կեսար կոռեցաւ Պոմպէոսի դէմ: Յիսուս
կը բաղմի Հօր Աստուծոյ աջակողմը: Հօրեղբորորդիս կ'աշխատի
դերձակի մը քով: Աստուած երկինքն ու երկիրը ստեղծեց վեց
օրուան մէջ: Նապաստակի մը ձագը զսօրնուցաւ անտառէն
դուրս: Մենք մեր բարեկամներուն հետ ենք միշտ: Քրիստոս
մեռաւ քաղաքէ դուրս՝ խաչին վրայ: Ծիծեռնակները ամառ-
ուան եղանակին մեր մօտը կը բնակին: Աշունէն ետքը անոնք
կը թռչին կ'երթան ծովերէ անդին ցուրտին պատճառով: Մեր
ամառանոցը կը գտնուի բլուրի մը ստորոտը: Հոսմ քաղաքը շին-
ուած է Հոռմուրոսի եւ Հռեմոսի ձեռքով:

Օրինակ. Շուրջ, առանց...

2. Ստորագիծով նշանակել վերի Հոլովառու բառերուն խընդիրները եւ իւրաքանչիւրին հալովը .

Օրինակ. Արեգակին՝ սեռական, Բարեկամի՝ տրական...

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

„Աստուած օրհնէ՛ քեզ“

Խեղճ ծերուկ... անցաւ ճամբորդ դաժան,
Եւ դու կ'ապրիս դեռ մըտքէս անբաժան:
— Դեկտեմբեր ամիսն եկած էր տըժուոյն
Բերեկու բնութեան մահահրաւէր քուն.
Մեր տան առջեւէն ըստէս գայթ ի գայթ
Ան կու գար կ'անցնէր յոգնած ու վրհատ,
Բայց օր մը դողդոջ ծունկերուն յանկարծ
Ուժն ըսպառելով՝ վար ինկաւ մընաց:
Հոն երկու տըղաք անըզայ ու բիրտ
Տեսան, խնդացին, բայց ելաւ իմ սիրտ.
Վազեցի ու վեր առի փութապէս,
Եւ մըրմընջեց ան. «Աստուած օրհնէ՛ քեզ».
Կը դողար... ըրի զիս նեցուկ իրեն.
— «Օրհնէ՛ քեզ Աստուած» լըսեցի նորէն:
Առաջնորդեցի մինչեւ իր տընակ.
Ան կրկնեց. «Օրհնեա՛լ ըլլաս միշտ, որդեակ»:

ՌԻՆԱԼՏԻ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Դաժան — խիստ. տոգոյն — զոյնը նետած. մահաիրաւէր — զէպի մահ
հրաւիրող. գայթ ի գայթ — անհաստատ քայլերով. դողդոջ — երերուն.
մըմնջել — կամացուկ, ցած ձայնով ըսել:

Խ Դ. Դ Ա Ս

ՇԱՂԿԱՊ ԵՒ ԶԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

142. Ո՞ր տեսակ բառերը *Շաղկապ* կը կոչուին.

Շաղկապ *կ'ըսուին այն անսովոր լատերը՝ որ իրարու կը կապեն բառեր ու խօսքեր:*

143. Շաղկապներէն որո՞նք *պարզ* կը կոչուին եւ որո՞նք *բաղադրեալ*.

Պարզ կը կոչուին այն *Շաղկապները՝ որ մէկ բառ են, եւ բաղադրեալ անոնք՝ որ կը բաղկանան մէկէ աւելի բառերէ: Օրինակ, պարզ են՝ եւ, ու, կամ, բայց, սակայն, մանաւանդ. բաղադրեալ են՝ քէեւ, քէպէտեւ, այսինքն, նոյնիսկ, եթէ ոչ, որպէսզի, վասնզի, քան քէ, բայց եթէ, եւն.:*

144. Ի՞նչ է *Զայնարկութիւնը*.

Զայնարկութիւն *կ'ըսուին զգացում եւ կիրք յայտնող բառեր կամ ձայներ: Օրինակ. Ա՛յ, վա՛յ, ա՛յս, ո՛հ, մե՛ղք, ամիսո՛ւս, իցի՛ւ, օ՛ն, կեցցե՛ս, եւն.:*

Պարագային *համաձայն, ո՛ր եւ է կիրք յայտնող բառ Զայնարկութիւն կ'ըլլայ՝ երբ կը ներկայացուի երկարով կամ շեշտով: Օրինակ. Կ'ողբա՛մ զքեզ, Հայոց աշխարհ:*

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ որոշել Շաղկապները.

Գարունն ու աշունը հաճոյակի եղանակներ են: Աշխատեցէք, տղաք, որպէսզի յաջողիք: Օղը թէեւ չօգտիկին չ'երեւիր, բայց ունի ծանրութիւն՝ միւս մարմիններուն պէս: Պէտք չէ արհա-

մարհէլ կամ ձանձրացնել ուրիշները: Աղամանդը հազուադիւտ է եւ թանկագին: Ուղղեցէք ձեր թերութիւնները, եթէ ոչ՝ օր մը պիտի զղջաք: Ծեր կամ երիտասարդ, հարուստ կամ աղքատ՝ ամէնքս ալ ունինք մեր ցաւերը: Մեծ թուշունները, մանաւանդ արծիւը՝ բարձր ժայռերու վրայ կը չինեն իրենց բոյնը:

2. Նշանակել վերի պարզ շաղկապները մէկ ստորագիծով եւ բաղադրեալները՝ երկուով:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պատիկ գողը

Բարի դիւզացի մը՝ թոմաս անունով՝ տէր էր դեղեցիկ ազարակի մը զարգարուած ծառերով ու տեսակ տեսակ պտուղներով, եւ ասոնց մէջ կային համով ու տեսքով հրաշալի դեղձեր՝ որոնց մեծաքանակ վաճառումով կ'ունենար բաւական կտր չափ մը: Ուստի յատուկ հոգածութեամբ կը խնամէր զանոնք, եւ վա՛յ անոր որ անոնց դպէ՛ր: Իր դաւակները գիտէին թէ անոնցմէ հատ մը խսկ ուտել՝ մտքէ անցնելիք բան չէ: Սակայն իրենց դրացիին տղան Պօղոս ամէն անգամ անկէ անցնելուն՝ աչքը դէպի վեր էր միշտ եւ բերնին ջուրերը կը վաղէին՝ դեղձերուն հրապուրիչ տեսքէն:

Վերջապէս չկրնալով փորձութեանը յաղթել, առաւօտ մը կը պահուրտի ցանկապատին ետեւ ու կը սպասէ մինչեւ որ թոմաս ազարակէն հեռանայ, ու երբ ապահով է որ զինք ա՛լ մարդ չի տեսներ, կը նետէ քար մը ծառերէ մէկին վրայ՝ եւ անկէ երկու դեղձ վար թափելով՝ կ'ուտէ ու կ'անցնի կ'երթայ: Յաջորդ առաւօտ նորէն կը պահուրտի նոյն ցանկապատին ետեւ, ու կարծելով՝ դարձեալ թէ մարդէ չի տեսնուիր՝ քա՛ֆ... կը նետէ քարը եւ դեղձերը անմիջապէս վա՛ր... Սակայն հաղիւ գետնէն կը խլէ զանոնք զո՛հ եւ ուրախ, յանկարծ կը զղայ որ մէկը կը բռնէ իր բազուկը, եւ ահա ինքը թովմասն է որ չուտով վրայ

հասած, «Ա՛յ սրեկայ, դո՛ղ աւաղակ» կը կանչէ եւ ձեռքի փայտովը լաւ տփոց մը կու տայ անոր: Յետոյ կ'ըսէ. «Դու ինքզինքդ միշտ կարծեցիր, մինչ ես ծածկուած էի ու տեսայ քեզ. բայց եթէ ես ալ չտեսնէի՝ քեզ կը տեսնէր Աստուած որ ամէն տեղ ներկայ է»:

Պօղոս տուն դարձաւ լալով ու սաստիկ մահացած: Անկէ ետքը ամէն անգամ երբ առիթը ունենար զոգութիւն կամ ո՛րեւէ չարութիւն մը զործելու՝ «Եթէ մարդիկ զիս չտեսնեն՝ Աստուած կը տեսնէ» կ'ըսէր: Այս կերպով կրցաւ յաղթել իր անբարի յօժարութիւններուն:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ագարակ — հող, կալուած. մեծաքանակ — մեծ չափով. տփոց տալ — լաւ մը ծեծել:

ԽԵ. ԴԱՍ

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ

145. Ի՞նչ է Վերլուծումը եւ ինչպէս կը ներկայացուի.

Վերլուծում կ'ըսուի խօսքի մը մասերուն զբառեր կամ բերանացի բացատրութիւնը: Խօսք մը քերականօրէն լուծել՝ կը նշանակէ որոշել անոր մէկ բառին բնոյթը, տեսակը, պաշտօնը եւ ուրիշ հանգամանքները՝ տրուած կանոններու համաձայն:

146. Ի՞նչ ըսել է որոշել բառի մը բնոյթը.

Բառի մը բնոյթը որոշել՝ ըսել է ցուցնել թէ խօսքի մասերէ ո՞ր մէկին կը պատկանի. զոյական անո՞ն է, ածական է, դերան՞ն է, յօ՞գ է, զերբա՞յ է, եւն.:

147. Ի՞նչ ըսել է որոշել բառի մը տեսակը.

Բառի մը տեսակը որոշել՝ կը նշանակէ ցոյց տալ գոյականի մը համար՝ հասարա՞ն է թէ յատուկ, նիւթակա՞ն թէ վերացա-

կան. ածականի համար՝ որակական է արդեօք, թուական թէ՛ գերանունական, եւն. : Այսպէս նաեւ խօսքի մը միւս մասերուն համար :

148. Ի՞նչ ըսել է բառի մը պաշտօնը որոշել .

Բառի մը պաշտօնը որոշել՝ ըսել է նշանակել անոր մասնաւոր գերը խօսքի մը մէջ, ըսել գոյականի մը համար՝ թէ ո՞ր բայի ենթական, լրացուցիչը կամ ստորոգելին է, ածականի մը համար՝ թէ ո՞ր բառին յատկութիւնը. կամ որպիսութիւնը կի՛մացնէ, եւն. :

ՄԱՆՕԹ. - Քերականական վերլուծումներու մէջ սովորութիւն է նշանակել նաեւ ծախսուոր ու բաղաձայն տառերուն ուղղագրութեան եւ առողանութեան սխառմաները :

Վերլուծումի օրինակներ ու ձրաճանգներ

1. Առաջին սպանութիւնը Կայէնով կը սկսի .

Առաջին = Դասական թուական, եղակի ուղղական հօլով, ածական սպանութիւնը գոյականին .

սպանութիւնը = Հասարակ գոյական, - եզ. ուղղական՝ որոշիչ յօդով, ենթակայ կը սկսի բային .

Կայէնով = Յատուկ անուն՝ եզ. գործիական հօլով, անուղղակի լրացուցիչ կը սկսի բային :

կը սկսի = Չէզոք բայ՝ սահմ. ներկայ, եզ. երբորդ գէժք՝ յառաջագիւր կը մասնիկով, կը պատկանի Գ. լծորդութեան :

2. Աստուած կը հոգայ բոլոր աշխարհի պէտքերը .

Աստուած = Յատուկ անուն, եզ. ուղղ. հօլով, ենթակայ կը հոգայ բային .

կը հոգայ = Ներդրածական բայ, սահմ. ներկայ, եզ. Գ. դէմք, կը պատկանի Ա. լծորդութեան .

բոլոր = Ածական աշխարհի գոյականին, եզ. ուղղական հօլով .

աշխարհի = Հասարակ գոյական, եզ. սեռական հօլով, յատկացուցիչ պէտքերը գոյականին .

պէտքերը = Հասարակ գոյական, յօդն. հայցական որոշիչ յօդով, ուղղակի լրացուցիչ կը հոգայ բային :

3. Սուրբ Մեսրոպ հնարեց մեր լեզուին գիրերը աղօթֆով .

Սուրբ = Ածական Մեսրոպ յատուկ անունին, եզ. ուղղական հոլով.

Մեսրոպ = Յատուկ անուն, եզ. ուղղական հոլով, ենթակայ հնարեց բային.
 հնարեց = Ներդրածական բայ, սահմ. կատարեալ, եզ. Գ. դէմք, կը պատ-
 կանի Բ. Լծորդութեան:

մեր = Ստացական սծական, յոգն. սեռական հոլով, յատկացուցիչ լեզուին
 դոյականին.

լեզուին = Հասարակ դոյական, եզ. սեռական՝ ն որոշիչ յօղով.

գիրերը = Հասարակ դոյական, յոգն. հայցական որոշիչ յօղով, ուղղակի
 լրացուցիչ հնարեց բային.

աղօթֆով = Հասարակ դոյական, եզ. դործական հոլով, անուղղակի լրա-
 ցուցիչ հնարեց բային:

4. Զինուորները կը պատերազմին հայրենիքը պաշտպանելու համար.

Զինուորները = Հասարակ դոյական, յոգն. ուղղական՝ որոշիչ յօղով,
 ենթակայ կը պատերազմին բային.

կը պատերազմին = Զէղոք բայ, սահմ. ներկայ յոգն. Գ. դէմք, կը պատ-
 կանի Գ. Լծորդութեան.

հայրենիքը = Հասարակ դոյական, եզ. հայցական՝ ը որոշիչ յօղով, ուղ-
 ղակի լրացուցիչ պաշտպանել բային.

պաշտպանելու = Ներդրածական բայ աներևոյթ եղանակ՝ տրական հոլով
 խնդիր համարին, կը պատկանի Բ. Լծորդութեան.

համար = Հոլովառու բառ՝ յետադաս եւ տրական խնդրով:

5. Ծոյլերը չեն ուզեր աշխատիլ, բայց յետոյ պիտի զոջան.

Ծոյլերը = Որակական Ածական դոյականի տեղ դրուած, յոգն. ուղղական՝
 որոշիչ յօղով, ենթակայ չեն ուզեր բային.

չեն ուզեր = Ժխտական-ներդրածական բայ, սահմ. ներկայ, յոգն. Գ.
 դէմք, կը պատկանի Բ. Լծորդութեան.

աշխատիլ = Աներևոյթ հայցական հոլով, ուղղակի լրացուցիչ չեն ու-
 գերին, կը պատկանի Գ. Լծորդութեան.

բայց = Պարզ շաղկապ.

յետոյ = Ժամանակ ցուցնող մակբայ.

պիտի զոջան = Զէղոք բայ սահմ. ապստին յոգն. Գ. դէմք, կը պատկանի
 Ա. Լծորդութեան:

6. Մայրը օրօր երգելով կը փնացներ նորածին մանկիկը .

Մայրը = Հասարակ դոյական, եղ. ուղղական՝ և որոշիչ յօդով, ենթակայ երգելով դորժիական աներևոյթին .

օրօր = Հասարակ դոյական, եղ. հայցական, ուղղակի լրացուցիչ երգելով աներևոյթին .

երգելով = դորժիական հոլով երգել ներդորժական աներևոյթին, կը պատկանի Բ. Լծորդութեան .

կը փնացներ = Անցողական բայ, սահմ. անկատար, եղ. Գ. դէմք, ընծայ չէզոքէն կազմուած՝ ցնիլ մասնիկով .

նորածին = Բարդ ածական յաջորդ դոյականին, եղ. հայցական հոլով .

մանկիկը = Հասարակ դոյական իկ մասնիկով եւ և յօդով, եղ. հայցական հոլով ուղղակի լրացուցիչ կը փնացներ բային :

7. Ընկերներս պիտի չպատժուէին՝ եթէ սորված ըլլային իրենց դասերը .

Ընկերներս = Հասարակ դոյական, յոգն. ուղղական՝ և դիմորոշ յօդով, ենթակայ յաջորդ բային .

պիտի չպատժուէին = Կրաւորական բայ՝ ժխտական ձևով, անկատար ապառնի յոգն. Գ. դէմք .

եթէ = Թէական չաղկապ :

սորված ըլլային = Ստորադասական անցեալ անկատար յոգն. Գ. դէմք սորվիլ ներդժ. բային, կը պատկանի Գ. Լծորդութեան .

իրենց = Ստացական ածական յոգն. սեռական, յատկացուցիչ յաջորդ դոյականին .

դասերը = Հասարակ դոյական՝ և որոշիչ յօդով, յոգն. հայց. հոլով, ուղղակի լրացուցիչ սորվիլ բային :

Տրուած օրինակներուն պէս լուծել հետեւեալ խօսքերը .

Մեղուն եւ մրջիւնը աշխատասէր են: Նոյ շինեց տապանը Աստուծոյ հրամանով: Եթէ գտնես անձնուէր բարեկամ մը՝ կըրնաս լիովին վստահիլ անոր: Եկեղեցիներու զանգակները երբ հնչեն՝ բարեպաշտ քրիստոնեաները կը հրաւիրուին աղօթքի: Պէտք է հեռու կեցալ այն մարդէն՝ որուն քերանը քէ՛ պաղ կը փչէ քէ՛ տափ: Յիսուս Քրիստոս մեռաւ խաչին վրայ՝ փրկելու համար մեղաւոր մարդկութիւնը:

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Արևեստական գործիքներ

Մանգալ. խարազան. խքան. վրձին. ֆերիչ. կկոց. աղա-
մանդ. հերիւն. ծեփիչ. խարտոց. ուռկան:

Հետեւեալ կէտերուն տեղ պատշաճօրէն նշանակել քէ որո՞նք
կը գործածեն այս վերի առարկաները եւ ինչո՞ւ համար:

Զուլհակը... կը գործածէ՝ կտաւեղէն հիւսելու համար:
Որմնադիրը... կը գործածէ՝ շաղախը փակցնելու եւ տեղաւո-
րելու համար: Հողագործը... կը գործածէ՝ եղները վարելու
համար: Ապակի շինողը կը գործածէ՝... ապակիները կտրելու
համար: Նկարիչը... կը գործածէ՝ գոյներ ձևացնելու համար:
Զինորդը... կը գործածէ՝ ձուկեր բռնելու համար: Զիւռորը...
կը գործածէ՝ իր ձին վարելու համար: Կօշկակարը... կը գոր-
ծածէ՝ կաշիներ ծակելու համար: Հնձողը... կը գործածէ՝
խոտ հնձելու համար: Հիւսը կը գործածէ՝... տախտակներ
հարթելու համար: Երկաթագործը... կը գործածէ՝ երկաթ կամ
սղոյզաւոր յղկելու համար:

Օրինակ. Զուլհակը կկոց կը գործածէ՝ կտաւեղէն հիւսելու
համար: Որմնադիրը...:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Որմնադիր - սառ շինող. շաղախ - շաղուած հող եւ կիր. ծեփիչ -
շաղախը տեղաւորելու երկաթ. հերիւն - կաշի ծակելու գործիք. խարտոց -
փայտ կամ երկաթ մաշեցնող գործիք. ուռկան - ձուկեր որսալու ցանցաւ
հիւսուածք. ֆերիչ - տախտակ յղկելու գործիք. խքան - փայտի ծայրը աճ-
ցըած սուր երկաթ. կկոց - փայտէ փոքր գործիք՝ կտաւ հիւսելու համար:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՑԱՆԿ ԴԱՍԵՐՈՒ

ԿԱՆՈՆՆԵՐ ԵՒ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

	երկու խօսք	5
	Նախագիտելիք	7
Ա. Դաս -	Հայերէն գիրքը կամ այբուբենը	9
Բ. »	Ձայնաւոր եւ բաղաձայն գիրքը	12
Գ. »	Ե եւ Է ձայնաւորներուն հնչումները	14
Դ. »	Գործածութիւն « եւ օ ձայնաւորներուն	16
Ե. »	Կէտեր եւ կէտադրութիւն	18
Զ. »	Կէտեր եւ կէտադրութիւն (Շար.)	20
Է. »	Վանկ, բառ, խօսք	22
Ը. »	Անուն կամ գոյական	25
Թ. »	Գոյական եւ Ածական	27
Ժ. »	Եզակի եւ յոգնակի	29
ժԱ. »	Հոլով եւ որոշում Ուղղականի եւ Հայցականի	31
ժԲ. »	Զանգաւորութիւն մնացած հոլովներուն	33
ժԳ. »	Հոլովումի կանոնաւոր ձեւեր	36
ժԴ. »	Հոլովումի անկանոն ձեւեր	40
ժԵ. »	Որոշիչ եւ անորոշ յօդ	43
ժԶ. »	Անորոշ յօդ ժԸ կամ ժԸՆ	45
ժԷ. »	Թուական ածականներ	47
ժԸ. »	Դերանուն եւ անձնական դերանուններ	50
ժԹ. »	Յուցական դերանուններ եւ ածականներ	52
Ի. »	Ստացական ածականներ ու դերանուններ	55
ԻԱ. »	Յարաբերական դերանուն	59
ԻԲ. »	Անորոշ դերանուններ ու ածականներ	62
ԻԳ. »	Բայ եւ գլխաւոր պարագաները	64
ԻԴ. »	Բայերու ժամանակներն ու եղանակները	67
ԻԵ. »	Լրացուցիչ ուղղակի եւ անուղղակի	69
ԻԶ. »	Էական բայ եւ ստորոգելի	72
ԻԷ. »	Խոնարհում, բայարմատ, վերջաւորութիւն	75
ԻԸ. »	Կը մասնիկն գործածութիւնը	78

ԻԹ. Դաս -	Գործածութիւն <i>պիտի</i> մասնիկին	80
Լ. »	Կանոնաւոր բայերու Ա. Լծորդութիւն	82
ԼԱ. »	Պատկեր Ա. Լծորդութեան	84
ԼԲ. »	Պատկեր Բ. Լծորդութեան	88
ԼԳ. »	Պատկեր Գ. Լծորդութեան	91
ԼԴ. »	<i>Թողուլ</i> բային խոնարհումը	95
ԼԵ. »	Ժխտական խոնարհում	98
ԼԶ. »	Բաղադրեալ ժամանակներ	107
ԼԷ. »	Ներգործական բայեր	109
ԼԸ. »	Կրաւորական բայեր	112
ԼԹ. »	Զէգո՞ք բայեր եւ իրենց լրացուցիչները	116
Խ. »	Անցողական բայեր	118
ԽԱ. »	Դերբայներ եւ իրենց գործածութիւնը	121
ԽԲ. »	Մակբայի տեսակներ ու գործածութիւն	124
ԽԳ. »	Հոլովառու բառեր ու խնդրառութիւններ	127
ԽԴ. »	Շաղկապ եւ Զայնարկութիւն	130
ԽԵ. »	Վերլուծում	132

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԿԸ

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ ԵՒ ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
Մեծ մայրը	11
Կատուն	17
Մանուկն ու վարդը	22
Գող՝ սիրտը դող	26
Շունը	30
Ափաղաղը	42
Հան ու իր վառեակները	49
Աշակերտն ու դեղձանիկը	58
Արքայազն Նահապետին գոհը	66
Առաօտեան աղօթքը	74
Ինֆանտը	81
Զօրաւորագոյնին իրաւունքը	90
Գրասիրտ տղան	106
Անհնազանդութեան պատիժը	115
Բարի սամարացին	123
Պզտիկ գողը	131

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ ԵՒ ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

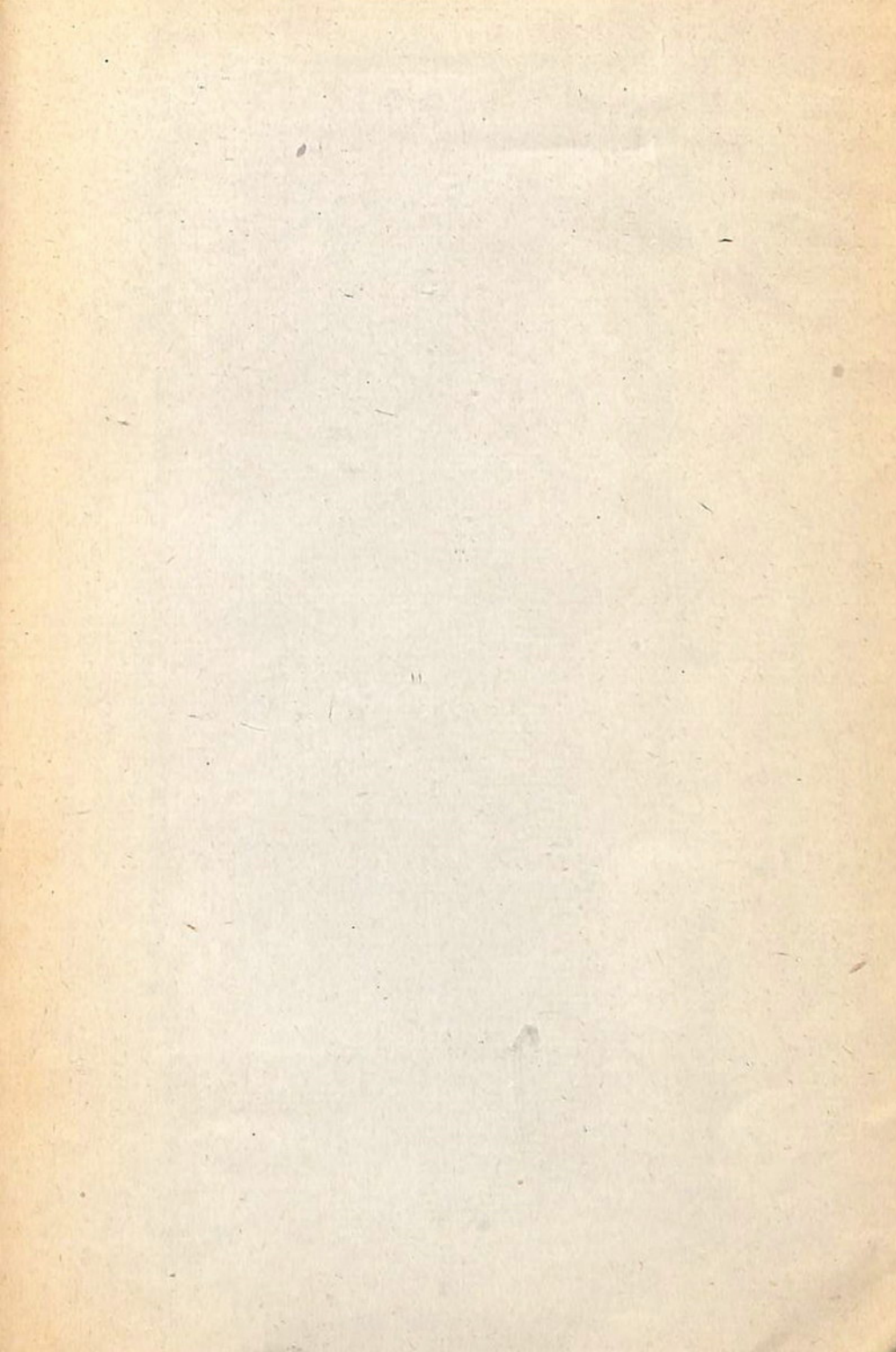
Մարդկային մարմինը	13
Զգայարաններ	20
Զեռքը	32
Հացը	39
Կաթը	44
Հաւաքատեղիներ	52
Ի՞նչ կ'ըսեն	61
Պտղատու ծառեր եւ պտուղներ	68
Մեր զգեստները	77
Արհեստաւորներ	83

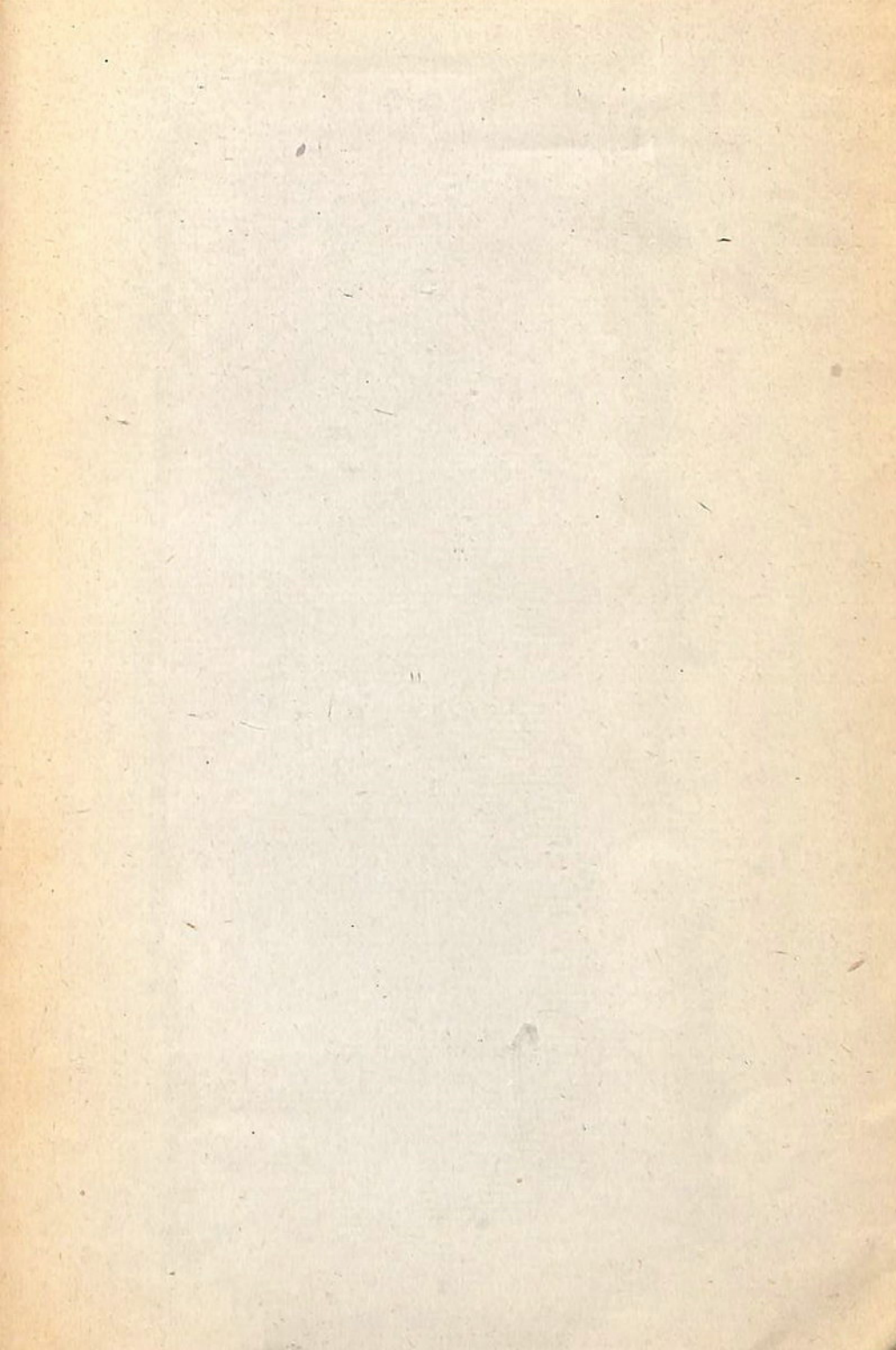
	էջ
Տնական գործիքներ	94
Անդամագուրկներ	108
Խնչ նւթէ կը շինուին	117
Յատուկ բայ ամէն մէկ գործողութեան	126
Արհեստական գործիքներ	136

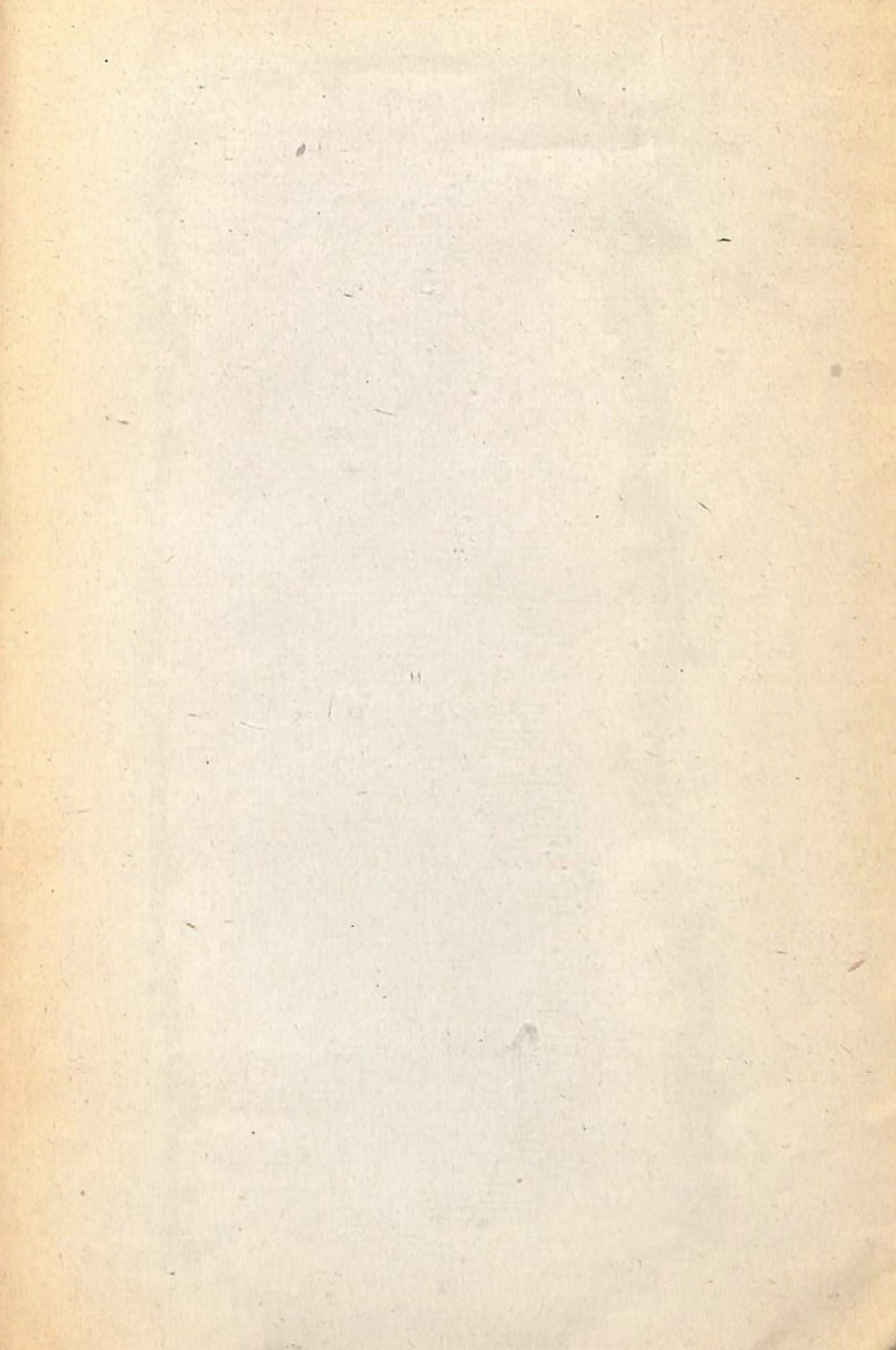
ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

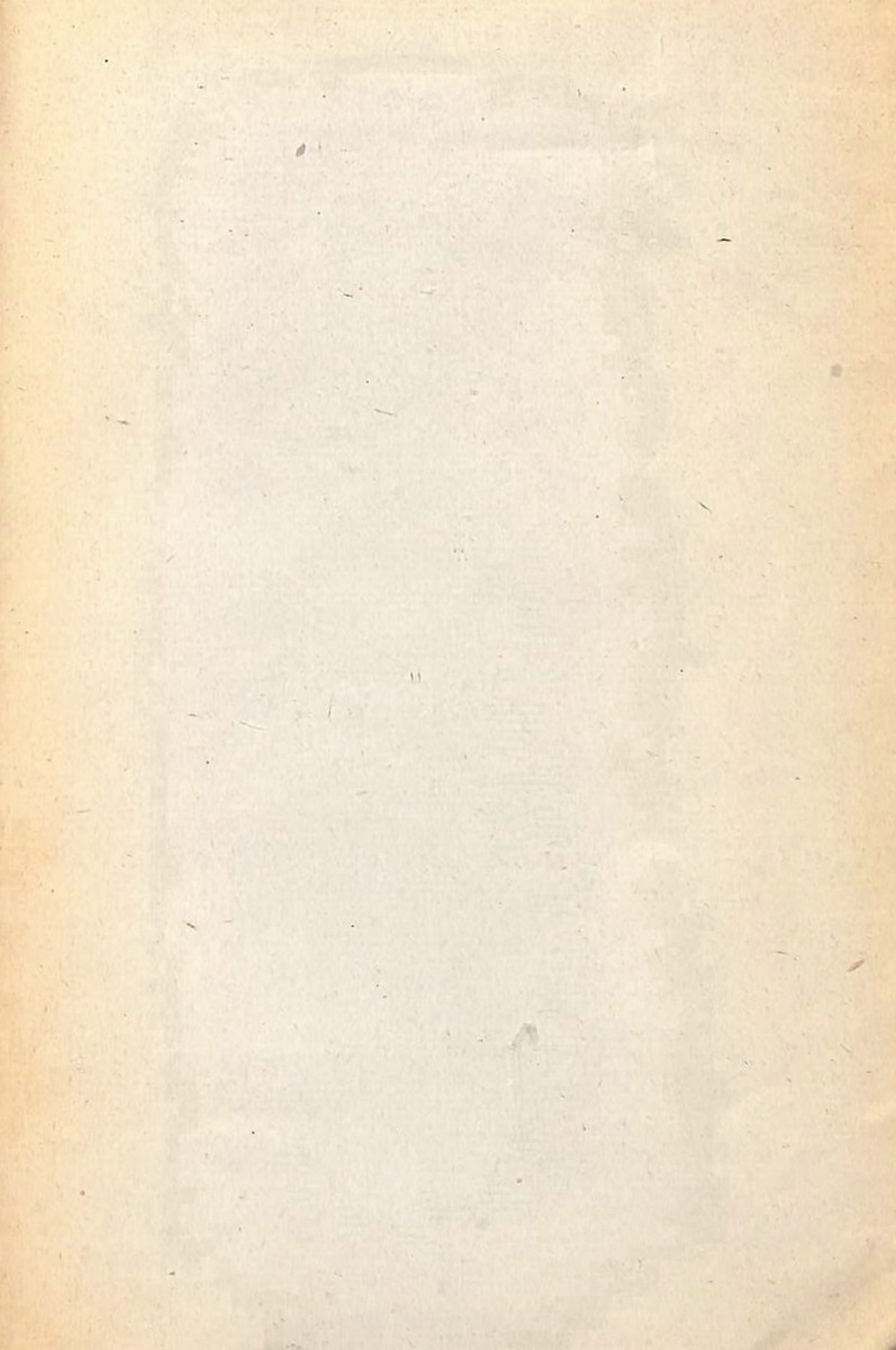
Հայ դպրոցը	8
Մանուկն ու խոտը	15
Ճրագն ու լապտերը	24
Գեղեցիկ՝ բայց չար	28
Տղան եւ կատուն	35
Խայրող մեղուն	46
Աղանին ու մրջինը	54
Հոգիով գեղեցիկը	63
Փոքրիկ մանուկի մը երագը	71
Մանուկ եւ առուակ	79
Բարի օրինակը	87
Խոնարհութիւն	97
Պահապան հրեշտակիս	110
Կամփ եւ գործ	120
Աստուած օրհնէ՛ քեզ	129

[604.]

400

Կյուլպ
760

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

901000760